

110 YILLIK TARTIŞMA

"*Anayasa*"

TÜSTAV

ANAYASA

SANATA, ANIYA, EMEĞE RENK

TAYF FOTOGRAFCİLİK
TİCARET ve SANAYİ
LİMİTED ŞİRKETİ

TEL
184659

Meşrutiyet Cad.
 Hatay Sok. No. 6/10-6/1
 Yenişehir - ANKARA

TÜSTAV

BİLİM ve SANAT

Sahibi:
BİLSAN

Basım-Yayın Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Adına:
İLHAN ALKAN

Genel Yayın Yönetmeni:
VARLIK ÖZMENEK

Genel Yayın Danışmanı:
GÜNEY GÖNENÇ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
İRFAН AYDIN

DÜNYAYA AÇILAN PENCERELER

Bilim ve Sanat

4

110 YILLIK TARTIŞMA: ANAYASA
**İlhan Alkan - Türker Alkan - Halit Çelenk - Cem Eroğlu
 Özcan Kesgeç - Gencay Şaylan**

5

TARIMDA DA SEÇENEK: DEMOKRASI
İbrahim Yetkin

20

DEMOKRASİ VE SENDİKLÖLÜKLER
Mustafa Sönmez

22

"HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ" VE ORHAN APAYDIN'IN ANISINA
Kemal Anadol

24

ORHAN APAYDIN'I YİTİRMİŞ OLMAK
Ataoğlu Behramoğlu

26

DEMOKRATİKLEŞME VE ARJANTİN DENEYİ
Galip Yalman

28

CUMHURİYETTEN ÖNCЕ DEMOKRATİKLEŞME EVRELERİ
Şükran Kurdakul

31

RUHİ SÜ TÜRKÜLERİ
Aziz Nesin

32

Tahsin Sarac "ŞİİR BENİM YAŞAMA BİÇİMİMDİR"
Mümtaz İdil

35

TEMEL VERİLERİ DOĞRU-DÜRÜST HESAPLAYALIM
Güntaç Özler

36

BARIŞA VE DEMOKRASİYE VURULAN TOKAT:
Gürhan Uçkan

38

DEPOLİTİZASYON YAHUT EGEMEN İDEOLOJİNİN ZORUNLU ÇIKMAZI
Yağmur Atsız

41

GENÇLİĞİN EĞİTİMİ
Rifat Okçabol

44

VECDİ SAYAR SINEMA GÜNLERİ '86'YI ANLATIYOR:
 28 ÜLKĘ 80 FILM
M.Tali Öngören

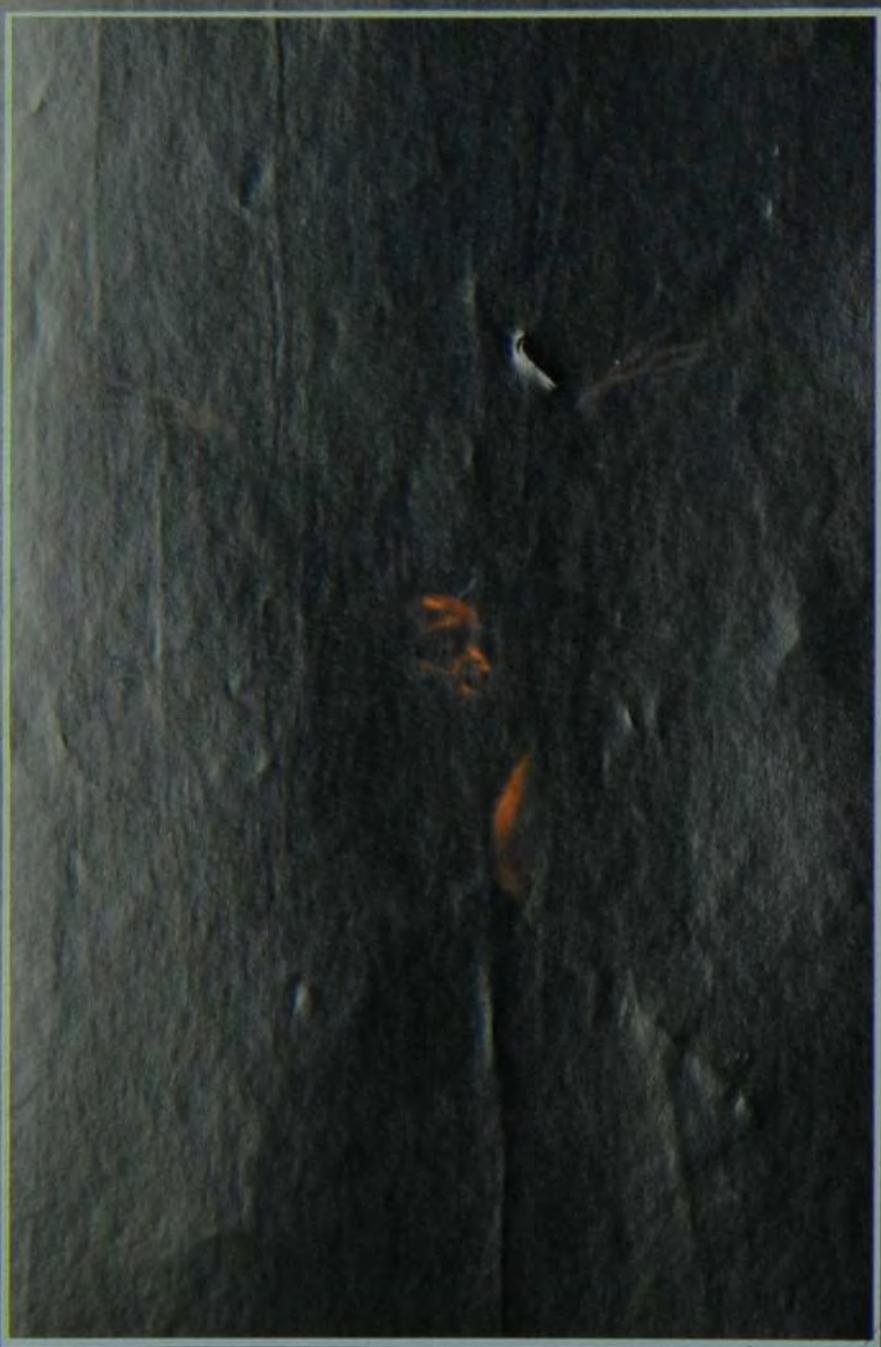
49

KARİKATÜR - FOTOĞRAF
Ferruh Doğan - Mehmet Güzel

Yazışma Adresi: Sümer Sk. 36/1-A Kızılay-ANKARA
 Tel: 3011 66 • Posta Çekici No: 12526-1 • İstanbul Temsilcisi: Haluk DÖLENEKEN • Izmir Temsilcisi: Gürkan UÇKAN Box 38 045, 10064 Stockholm • F.Almanya Temsilcisi: Duran TAŞTAN Alemannen Str. 1 404 Neuss • İsviçre Temsilcisi: Hasan DEMİRCAN Postfach 56, 5614 Sarmenstorff • İngiltere Temsilcisi: Mustafa YAŞACAN 77/A Wilberforce RD. N 4 Finsbury Park/LONDON • Dergi: abc Tel: 30 11 66 • Film: DENK Tel: 29 84 30 •
 Basım: Sanem Matbaacılık A.Ş. • Dağıtım: ETKİN Tel: 527 60 11 (ist) • Abone: Yıllık 2500, Altı Aylık 1400 TL / Avrupa Yıllık 40 DM, ABD (Uçakla) 30 Dolar, Avustralya 35 Avustralya Doları.

TAYF FOTOGRAFÇILIK
TİCARET ve SANAYİ
LİMİTED ŞİRKETİ

TEL
184659

Meşrutiyet Cad.
Hatay Sok. No. 6/10-6/1
Yenişehir - ANKARA

BİLİM ve SANAT

Sahibi:
BİLSAN

Basım-Yayın Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Adına:
İLHAN ALKAN

Genel Yayın Yönetmeni:
VARLIK ÖZMENEK

Genel Yayın Danışmanı:
GÜNEY GÖNENÇ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
İRFAK AYDIN

TÜSTAV

Yazışma Adresi: Sümer Sk. 36/1-A Kızılay-ANKARA.
Tel: 30 11 66 • Posta Çekî No: 12526-1 • İstanbul Temsilcisi: DİKNA S. ERDEN • Izmir Temsilcisi: Haluk DÖLENEKEN • İsviçre Temsilcisi: Gürkan UÇKAN Box 38 045, 10064 Stockholm • F.Almanya Temsilcisi: Duran TAŞTAN Alemannen Str. 1 404 Neuss • İsviçre Temsilcisi: Hasan DEMİRCAN Postfach 56, 5614 Sarmenstorf • Ingiltere Temsilcisi: Mustafa YAŞACAN 77/A Wilberforce RD. N 4 Finsbury Park/LONDON • Dizgi: abz Tel: 30 11 66 • Film: DENK Tel: 29 84 30 • Baskı: Sanem Matbaacılık A.Ş. • Dağıtım: ETKİN Tel: 527 60 11 (list.) • Abone: Yıllık 2500, Altı Aylık 1400 TL / Avrupa Yıllık 40 DM, ABD (Üçakla) 30 Dolar, Avustralya 35 Avustralya Doları.

DÜNYAYA AÇILAN PENCERELER Bilim ve Sanat

110 YILLIK TARTIŞMA: ANAYASA
İlhan Alkan - Türker Alkan - Halit Çelenk - Cem Eroğul
Özcan Kesgeç - Gencay Saylan

TARIMDA DA SEÇENEK: DEMOKRASİ
İbrahim Yetkin

DEMOKRASI VE SENDİKAL ÖZGÜRLÜKLER
Mustafa Sönmez

"HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ" VE ORHAN APAYDIN'IN ANISINA
Kemal Anadol

ORHAN APAYDIN'I YİTRİMİŞ OLMAK
Ataoğlu Behramoğlu

DEMOKRATİKLEŞME VE ARJANTİN DENEYİ
Galip Yalman

CUMHURİYETTEN ÖNCЕ DEMOKRATİKLEŞME EVRELERİ
Şükran Kurdakul

RUHİ SÜ TÜRKÜLERİ
Aziz Nesin

Tahsin Sarac "ŞİİR BENİM YAŞAMA BİÇİMİMDİR"
Mümtaz İdil

TEMEL VERİLERİ DOĞRU-DÜRÜST HESAPLAYALIM
Güntaç Özler

BARIŞA VE DEMOKRASİYE VURULAN TOKAT:
Gürhan Uçkan

DEPOLİTİZASYON YAHUT EGEMEN İDEOLOJİNİN ZORUNLU ÇIKMAZI
Yağmur Atsız

GENÇLİĞİN EĞİTİMİ
Rifat Okçabol

VECDİ SAYAR SINEMA GÜNLERİ '86'YI ANLATIYOR:
28 ÜLKĘ 80 FİLM
M.Tali Ongören

KARIKATÜR - FOTOĞRAF
Ferruh Doğan - Mehmet Güzel

4

5

20

22

24

26

28

31

32

35

36

38

41

44

49

DÜNYAYA AÇILAN PENCERELER

Yüzyılımızın ilk yarısı içinde kendisini kahreden, yakan, yıkan ve onulmaz yaralar bırakan iki büyük haksız paylaşımcı savaşa tanık olan dünya insanlığının, yüzyılın sonunda en duyarlı olduğu konu kuşku yoktur ki, BARİŞ'tır. Inişli çıkışlı bir çizgi izlemesine karşın, insanlığın adaletli ve sürekli barış özlemi ve direnci kalıcı kazanımlarla donanmaktadır.

Yüzyılın başındaki Savaş Bakanlıklarının Savunma Bakanlıklarına dönüşmesi, kendi içindeki karmaşık sorun ve anımlara karşın, dünya kamuoyunun vicdan yargılamasının kaydadeğer bir aşaması olarak değerlendirilebilir. Tarihsel ve toplumsal haklılıklara dayanarak Türkiye'nin bu süreçte, (gösterilmeye ve sergilenemeye çalışıldığından tersi bir dinamikte) önemli ve onurlu katkıları söz konusudur, dün—bugün—yarın ufkunda...

Türkiye'deki "Barış Davası"nın geçtiğimiz 17 Şubat ve 10 Mart günkü duruşmalarından sonra, Barış Derneği Başkanı Sayın Mahmut Dikerdem'in yaptığı açıklama, yukarıdaki yaklaşımı kapsayacak niteliktedir. Sayın Dikerdem şöyle demektedir:

"Askeri Mahkemenin bu kararıyla, kamu vicdanını rahatsız eden bir duruma son verilmiş, fakat Barış Derneği Davası bitmemiştir. Çünkü bu dava, haksız tutukluğun uzaması ya da hapiste eziyet görülmesi olayından ibaret değildir. Ülkemizde böyle durumları yaşayan daha pek çok kişi vardır."

Barış Derneği'nin önemi ve kamuoyundan gördüğü olağanüstü ilgi ve desteği nedeni, milyonlarca insanın benimsediği dünya barış hareketinin ilk kez Türkiye'de suçlanıp yargılanmakta olmasıdır.

Dünya Barış hareketinin ilkelerine bağlı olan Barış Derneği yönetici ve üyeleri, bu durumun kendilerine yüklediği onurlu sorumluluğun bilincinde dir."

Bu anlamda, 1986 Dünya Barış Yılı'nda güngörümüş ülkemiz ve toplumuz, dünya insanlığına "Barış" selamı vermekten görkemli bir katkı sahibi olarak ne kadar onur duysa yeridir, inancındayız. Yine inanıyoruz ki, gerçekleşme "olmak ya da olmamak" zorunluluğu taşıyan bir düş'te, dünyamızda "Barış Bakanlıklar" kurulduğunda bunda Türkiye'nin seçkin bir payı olacaktır... Ve bu bağlamda değerli hukukçumuz Orhan Apaydın'ın anısını acıyla ve saygıyla selamlıyoruz.

Dünyamıza "şasrtıcı" pencereler açan ülkemizin uluslararası alanda basın yaşamına getirdiği en seçkin örnek hiç kuşkusuz dünyanın üçüncü büyük mizah dergisi olan "GIRGIR" olayıdır.

13 Şubat günü İstanbul'da açılan üç gün süren, 14 Mart günü Ankara'da açılıp dört gün süren "Dünyanın İlk — HAPİSHANELERDE ÇİZİLMİŞ — Karikatür Sergisi" onbinlerle seslendirilebilecek ilgi, duyarlılık kitleselleşmeleriyle kucaklanmıştır.

Bilim ve Sanat'ın 64. sayısını "çam sakızı çoban armağanı" bu anloma armağan ederken, sözü GIRGIR Dergisi Genel Yayın Yönetmeni Oğuz Aral'a bırakmak yerinde olur kanısındayız:

Çağımızda insan doğmak kolay ama, insan kalmak zor iş. En zor koşullarda bile, insanlığa yararlı bir işi sürdürübilmek de "insan kalabilmenin" herhalde en saygın yoludur.

Bir mahpusun, kendi zor koşullarına rağmen içерden dışardakilere karikatürle "gülükler" armağan göndermesi bizim insanlarımıza has bir özellik olsa gerek.

Beş yıldır cezaevi ve tutukevlerinden yüzlerce karikatürgönderildi. Biz de elimizden gelebildiği kadar karikatür bilgisi ve araç—gereç yardımcı yapmaya çalıştık. Bu karikatürlerin bir bölümünü Gırgır'da yayımladık. Fakat dünyada benzerine rastlanmayan bu mizah ve karikatür hareketinin yalnız Gırgır dergisi sınırlı kalmasını doğru bulmadık. Bu nedenle sergi düzenleyip bu çizgileri doğrudan doğruya halkımıza ve basınıma sunmak istedik.

Bu sergi için, dünyada örneği yoktur cümlesi vurgulayarak kullanıyoruz. Çünkü olsayı mutlaka dünya karikatür tarihine geçerdi ve haberimiz olurdu.

Sergileğimiz karikatürleri çizerlerin biri dışında hepsi, çizmeye ilk kez ceza ve tutukevlerinde başlamışlardır. Şu anda içlerinde karikatürü meslek olarak seçebilecek ustalıkla erişenler vardır.

Hele çizme koşullarının zorluğunu göz önüne alırsak mizah ve çizgi yeteneklerini daha iyi değerlendirmış oluruz.

Bu sergi içerdekilerin biz dışardakilere şasrtıcı bir armağanıdır.

110 Yıllık Tartışma: ANAYASA

İlhan Alkan - Türker Alkan - Halit Çelenk - Cem Eroğul
Özcan Kesgeç - Gencay Şaylan

İLHAN ALKAN: 1982 Anayasa'sı değişik siyasal-toplumsal kesitlerin tepkilerine neden olmakta ve tartışmaktadır. Bu tartışmalar 1982 Anayasa'sı şu veya bu ölçüde değiştirilmelidir görüşlerinden, tümü ile değiştirilmelidir görüşlerine varan bir içerik taşımaktadır.

1982 yılında kabul edilip, 6-Kasım-1983 genel seçimleri ile işlerlik kazanan 1982 Anayasa'sının, bu kadar kısa sürede bu kadar eleştirelere hedef olmasının nedenlerini, bu Anayasa metninin belirlediği zeminde, çağdaş anlamda demokratik işleyişin temel insan haklarının korunup korunamayacağını, çoğuluk katılımın sağlanıp sağlanamayacağını, geniş emekçi kesimlerin ekonomik ve demokratik taleplerin yaşama geçirilip geçirilemeyeceğini tartışmak üzere toplantı.

Bu bağlamda ilk sorumuzu Sayın Cem Eroğul'a yöneltmek istiyoruz.

—Sayın Cem Eroğul, klasik demokratik kuramın ilkeleri açısından bir değerlendirme yapabilmemiz için 1982' de kabul edilen, 6-Kasım-1983 tarihinden bu yana toplumsal-siyasal yaşamın çerçevesini belirleyen bugünkü Anayasada çağdaş, demokratik, toplumsal ve siyasal yapılanmanın temel yasası olma özelliklerini görüyor musunuz?

CEM EROĞUL: Sorunuzu ben söyle anlıyorum, Türkiye'nin 200

yıllık bir özgürlüşme demokratikleşme, çağdaşlaşma mücadele var. Bu mücadelede bağlamında bugün ulaştığı noktada 1982 Anayasa'sının konumu nedir? Bu açıdan baktığımızda galiba iki nokta üzerinde durmak lazım.

I) Temel siyasal düzen bakımından yani siyasal rejim açısından, anayasanın durumu nedir?

II) Siyasal sistem yani kurulan devlet yapısı bakımından, anayasanın durumu nedir?

Siyasal rejim açısından baktığımızda; göze ilk anda çarpan birkaç nokta var. Bu anayasanın başlıca kusurları diyeBILECEĞİMIZ noktalar. Bunları ben daha çok başlıklar halinde sıralamak istiyorum. Çünkü öyle sanıyorum ki arkadaşlar da bunların ayrintılara girecekler. Rejim açısından baktığımızda yani özgürlükü ve demokratik düzen açısından baktığımızda; bu anayasa'da dört önemli eksiklik alanı görüyoruz. Birinci alan; en temel hakların, insan haklarının, aşırı kısıtlaması ve bazı yerlerde de asgari güvencelerden yoksun bırakılması. İkinci; özellikle, ülkemizin gelişimi açısından çok önemli olan Atatürk'ün laiklik ilkesinden geri dönülmüş olması. Bu, siyasal rejim bakımından temel bir nokta. Üçüncü; katılımcı demokrasinin sistematik bir biçimde önlenmeye çalışılmış olması, reddedilmiş olması. Dördüncü; işçi haklarında aşırı kısıtlama getirilmiş olması. Şimdi bu alanlarda, bu ana başlıklar içinde bazı alt başlıklara değinmek istiyorum.

En temel haklar dediğimiz zaman, aklımıza ilk gelen şey nedir? Yaşama hakkıdır, vücut bütünlüğünü koruma hakkıdır. İkincisi, özgür olma hakkıdır, yani kişi özgürlüğü ve kişi güvenliğidir. Üçüncüsü de düşünce özgürlüğüdür. En temel haklar bunlardır. İşte bu en temel haklarda bu anayasada eleştirilmesi gereken bazı önemli noktalar var. Önce yaşama hakkına değineyim. Yaşam hakkının uygar dünyada kabul edilen güvenceleri açısından bu anayasada önemli gedikler bulunmaktadır. Önce 15. maddenin ikinci fikrasında, savaş ve sıklıkla yönetim halinde dahi, bir insanın en temel hakkı olan yaşama hakkının dokunulamayacak bir özü olduğu belirtilmiş. Denmiş ki; savaş hukukunun meşru kaldırı hallerde ve yetkili mahkemelerin verdiği idam hükmünün infazı halinde, insan yaşamına son verilebilir. Bunun dışında hiçbir şekilde son verilemez. Bu sağlam bir güvence. Ancak hemen arkasında bakıyoğru 17. maddenin dördüncü fikrasında, yani yaşama hakkı ile ilgili maddenin dördüncü fikrasında, buna birtakım yeni istisnalar getirilmiştir. Denmiş ki; örneğin yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi sırasında, öldürme olabilir. Denmiş ki; bir tutuklu veya hü-

Cem Eroğlu

kümlünün kaçmasının ölenmesi için öldürme olabilir. Denmiş ki; ve bu çok önemli bir nokta, sıkıyönetimde, olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirleri uygulaması sırasında öldürme olabilir. Şimdi şuna dikkatinizi çekerim: Olağanüstü hal, bu anayasada, örneğin, doğal afet, iktisadi bunalın gibi nedenlerle de ilan edilebiliyor. Yani iktisadi bunalım nedeni ile ilan edilmiş bir olağanüstü durumda, yetkili merci silah kullanma emri verebilecek ve bunun sonucunda da insanlar en temel haklarından yoksun kalabilecekler. Bu nokta ne kadar vurgulansa bence azdır ve vahim bir noktadır.

Temel haklara ilgili olarak ikinci konu, kişi özgürlüğü ve güvenliği konusudur. Bu hakkın düzenlenmesinin amacı, insanların haksız bir şekilde özgürlüklerinden yoksun bırakılmamalarını sağlamaktır. Amaç bu, fakat düzenlemeye bakıyoruz: Kesinlikle, bu hakkın gerektirdiği asgari güvenceler yok. Örneğin, olağanüstü halde ve sıkıyönetimde, gözaltında tutulma süresinin bir azami sınırı, bu anayasada yoktur. Oysa bırakın 61 Anayasa'sının ilk halini, 61 Anayasa'sında 1971'de, 1973'de geriye doğru yapılan en aşırı düzenlemelerde bile, daima anayasada bir üst sınır öngörülmüşdür. Denmiş ki, örneğin, yedi günden fazla insanları yargıç karşısına çıkarmadan tutamazsınız. Denmiş ki, 15 günden fazla insanları yargıç karşısına çıkarmadan tutamazsınız. Böyle bir sınır bu anayasada yok. 19. maddenin beşinci fıkrasında deniyor ki, olağanüstü halde, sıkıyönetimde ve savaş halinde kanun, anayasada normal zamanlar için öngörülen gözaltında tutma süresini uzatabilir. Ama ne-

Özcan Kesgeç

reye kadar uzatabilir, işte o sınır yok.

Yine kişi özgürlüğü bakımından bu madde birtakım tehlikeli deyimler var. Örneğin Danışma Meclisi'nin anayasa komisyonunun Türk hukukuna armağanı olan "serseri" deyimi. "Serseri" iseniz, özgürlüğünüzden yoksun bırakılabilirsiniz. Bu konuya, umarım Sayın Halit Çelenk, açıklama fırsatı bulur. Benim bildiğim kadaryla, falanca kişi sercidir, dolayısıyla biz onu özgürlüğünden yoksun bırakabiliz, deme olağanlığı verecek net bir tanım yoktur hukukumuzda.

Yine çok vahim bir şey ve 61 Anayasa'sının sonraki değişikliklerinde de bulunmayan bir şey, yakalanan veya tutuklanan kişinin zorunlu hallerde, yakınlarına haber verilemeyeceğinin bu anayasa tarafından kabul edilmiş olması. Şimdi düşünün: Bir yakının götüreliyor, ondan sonra, emniyyette, zoraki bir neden var deniyor, soruşturmanın selameti bakımından gereklidir deniyor ve çocuğuna çocuğu na haber verilemeyebiliyor. Bu, asgari insan hakları bakımından kabul edilebilecek bir şey değildir. Düpədüz insanlığa aykırı bir seydür. Bir insan hangi suçu işlemi olursa olsun yakalandığında, tutuklandığında en yakınlarının haberdar olmaya hakları vardır. Biz demiyoruz ki; soruşturmanın tüm ayrıntıları üzerinde yakınlarına açıklamalar yapılın. Ama hiç olmazsa adamı şu nedenle yakaladık, götürdük diye bildirilsin. İşte bu güvence dahi bu anayasada yoktur.

Yine temel haklar çerçevesinde, düşünce özgürlüğüne de değinmek istiyorum. Başlıklar halinde bir iki noktaya değinmemek istiyorum. Bir kere, düşünce özgürlüğü ile düşünceni-

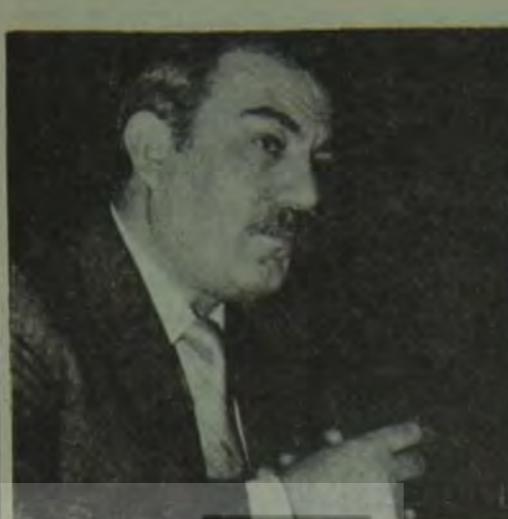

Gencay Şaylan

akılama özgürlüğü farkı yaratmış bu anayasası. Bu, tabii, tamamen anlamsız bir şey. İnsanın kafasının içinde kalan bir düşünce, bir hukuki düzenlemenin konusu olamaz. Bununla ilgili herhangi bir hükmü getirilemez. Bunun yanısıra düşünce özgürlüğünün sınırlanması ile ilgili olarak müphem, dolayısıyla da aşırı sınırlamalara yol açabilecek ifadeler var. Örneğin deniyor ki; suçların ölenmesi için düşünce özgürlüğü kısıtlanabilir. Bu çok geniş bir ifade.

Ayrıntılar üzerinde durma zahmetini Sayın Çelenk'e bırakıyorum. Bunun yanında, örneğin "Suçluların cezalandırılması" amacıyla düşünce özgürlüğünü sınırlayabileceği söyleyeniyor. Doğrusu ben bunu anlamaktan acızım. Ve bu soruyu da Sayın Çelenk'e soruyorum, lütfen sırası gelince bir açıklamada bulunsun. Ne demek, suçluların cezalandırılması için düşünce özgürlüğünün sınırlanması? Yine tehlikeli bir düzenleme, zaten devlet tekeline olan radyo, TV dışında bir de sinema veya benzeli yollarla yollarla, izin sisteminin getirilebileceğinin anayasasının 26. maddesinin birinci fıkrasında öngörülmesi. Bu da yeni bir düzenleme bizim anayasamızda ve tehlikeli bir düzenleme.

Yine bence çok vahim bir sınırlama düşüncenin açıklanmasında, kanunun, belli bir dilin veya dillerin kullanılmasını yasaklayabileceğinin söylemesi. Hiç bir uygar ülkede, böyle bir hükmü olamaz. Örneğin Fransa'da yayınlanan herhangi bir kitap için, diyelim ki, Çince veya Moğol dilinde kitabı yayınlanamaz diye bir hüküm, düzenleme olacak. Bu gerçekten, demokratik anlayışla bağdaşması tamamen olanaksız bir

İlhan Alkan

şeydir. Düşünce özgürlüğünün bir alt bölümü olan bilim ve sanat özgürlüğünde ise sınırlama olamaz, çünkü bu özgürlüğün tanımı gereği, sınırsızlık, bilim ve sanatta özgürlüğün varlık koşuludur. Buna herhangi bir sınırlama getirdiğiniz zaman, en halishane amaçla bile olsa, özgürlüğün özüne dokunmuş olursunuz. Onun içindir ki 1961 Anayasa'sında ve 1961 Anayasa'sının değişmiş biçimlerinde dahi buna dokunulmamıştır. Oysa 1982 Anayasa si, 27. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarında, bilim ve sanat özgürlüğüne bir takım kayıtlar getirmiştir.

Yine düşünce özgürlüğünün uzantısı olarak, basın özgürlüğü konusuna da son derece kısa olarak değinmemek istiyorum. Basımevi ve eklentileri için buna anayasada müsadere imkanı getirmiştir. Yani "Suçlu makine" kavramı yaratmıştır bu anayasa. Oysa düşüncelerin toplumda yayılması bakımından, basımevlerinin ve eklentilerinin mümkün olduğu kadar geniş çevrelere ve serbestçe kullanılması gereklidir. Bir basımevi sahibi suç işlemişse, kendisi sorumlulu olur. Ama o basımevinin bir başkası tarafından kullanılması engellenmemelidir. Bu anayasada, maalesef, devlete müsadere imkanı verilmektedir. Bunun mülkiyet hakkı bakımından yarattığı sorunlara değinmek istemiyorum. O da konunun bir başka yolu. Düşünce özgürlüğü, çok önemli ve geniş bir konu. Kendimi sınırlamakta güçlük çekiyorum ama bir şeye daha mutlaka değinmek istiyorum, o da kamuoyunun serbestçe oluşturulması konusu. Demokrasi varsa, yönetilenler çeşitli alternatifler arasında serbestçe seçim yapabilecek bir durumda olmalıdır. Serbestçe seçim yapabil-

Türker Alkan

mek için de bilgilendirme hakkına sahip olmalıdır. Dolayısıyla bir demokraside kamuoyunun serbestçe olması ve tam oluşması, demokrasinin en temel varlık şartlarından biridir. İşte bu nedenedir ki, 1961 Anayasa'sında bu konuda bir sınırlama öngörülmemiştir. 1982' de ise, bu konuda da belli birtakım nedenlerle örneğin "kamu yararı" nedeni ile, kamuoyunun serbestçe oluşu munun engellenebileceği öngörülmüştür.

Temel haklara ilgili olarak, katılımcı demokrasinin reddedilmiş olması konusuna çok kısa bir şekilde değinmemek istiyorum. Çünkü zannediyorum, Türker Alkan arkadaşımız özellikle bu konu üzerinde duracaktır. Ancak şunu söyleyeyim; bu anayasa göre siyaset, sadece siyasi parti militanlarının fiilen yapabilecekleri, geri kalan büyük halk coğunluğun ise, beş yılda bir seçim sandığına oy vermek sureti ile katılabilcegi bir faaliyet olarak anlaşılımaktadır. Niye böyle söyleyorum? Çünkü bu anayasada, derneklerin siyaset yapması yasaklanmıştır, madde 33, fıkra dört, sendikaların siyaset yapması yasaklanmıştır; madde 52 fıkra bir, partilerin derneklerle, sendikalarla, vakıflarla vs. işbirliği yapması yasaklanmıştır; madde 69 fıkra iki, meslek kuruluşlarının siyaset yapması yasaklanmıştır; madde 135 fıkra üç, gençlerin, 21 yaşına ulaşmamış gençlerin, oy vermesi dahi yasaklanmıştır.

Aynı gençlerin, bir de siyasi partilere üye olması yasaklanmıştır. Yani siyaset deyince, sadece "YASAK" denmektedir. Vakti çok astım galiba. Başlıklar halinde bir iki şeye daha değinmemek istiyorum. Rejimle ilgili olarak iki başlığım daha vardı. Onlara söyle bir değinerek geçeyim.

Halit Çelenk

Atatürk'ün laiklik ilkesinden dönüş. Burada, biliyorsunuz, en vahim düzenlemeye, 24. madde ile ilk ve ortaöğretim kurumlarına zorunlu din kültür dersi konmuş olmasıdır. Bu Atatürkçülük'ün özünü kesinlikle ortadan kaldırılmıştır. Sadece bu yeter. Başka hiç bir şey söylemeye gerek yok.

İşçi haklarında aşırı kısıtlamaya ise vakit darlığı nedeni ile hiç değinmemiyorum. Anayasa hazırlanırken, Cumhuriyet gazetesinde yaptığımız bir söyleşide dediğim gibi, bu anayasa sınıfal bir zihniyetle hazırlanmıştır: Çalışana karşı, emekçiye, işçiye karşı bir sınıfal zihniyetle hazırlanmıştır. Özcan Kesgeç arkadaşım bunun nedenlerini benden çok daha yetkili biçimde söyleyecektir.

Simdi geliyorum sistem açısından bu anayasanın en tehlikeli yanına. Sistem açısından temel sorunu: Büyük bir yanlış anlama var bu anayasanın temelinde. Bu anayasa hazırlanırken, "yansız ve güçlü" devlet başkanı yaratılmaya çalışılmıştır. Oysa, demokratik rejimlerde iki sistem söz konusudur. Ya başkanlık sistemi ya parlamenter sistem. Bunların da olmazsa olmaz birtakım koşulları vardır. Biz Parlamenter sistemi benimsiyoruz. Parlamenter sisteme Cumhurbaşkanı-

ni güçlü kılamazsınız. Kılarsınız, sistemi işlemez hale getirirsiniz. Sistemi işlemez hale getirdiğiniz gibi demokrasi kuramının gereklerine aykırı haraket etmiş olursunuz. Çünkü demokrasi kuramı: Devlet içinde siyasal yetki kullanan makamlar, gücünü ancak halktan alır diyor. Halktan aldığına göre kim doğrudan seçimle geliyorsa, o sisteme esas yetkiyi o merci kullanmalıdır.

Parlamenter sistemin mantığın-

da, meclis doğrudan doğruya seçimle gelir. Bu meclis içindeki partiler de, halka ait olan egemenliği kullanırlar. Bir ikinci merci yaratırsınız, devlet başkanını gücünü halktan alan, yetkili bir merci olarak ortaya çıkarırsınız, o zaman parlementer sistemin mantığına tamamen aykırı olan bir şey daha yapmak zorunda kalırsınız: Meclisle yürütme arasındaki bağları koparmak. Yoksа bir yetki çatışmasına yol açarsınız.

İkinci önemli nokta şudur; çağdaş demokrasilerde halktan yetki almanın yolu halkın karşısına siyasi partilerle çıkmaktır. Başkanlık sisteminde de bu böyledir, parlementer sisteme de bu böyledir. Yani çağdaş demokraside halktan yetki alabilmek için parti olarak halkın karşısına çıkmak zorunluluğu vardır. Bir parti adına veya birkaç parti adına. Dolayısıyla çağdaş demokraside halk adına siyasal güç kullanan hiç bir devlet merci, taraflı yani partisiz olamaz. Tarafsızsa güçsüz olmalıdır. Çağdaş demokrasi kuramının vazgeçilmez şartı budur. Oysa bu anayasamız bu iki şeyi birbirine karıştırmıştır ve anaya kuramı açısından, bir saatli bomba koymuştur anayasamız içine. Bu çatışma anayasamızın içinde yazılmış durumdadır. Vaktim kalmadı, ama bunun nasıl düzenlendiği konusunda da doğrusu bazı açıklamalar yapmak isterdim.

İLHAN ALKAN: Sayın Halit Çelenk, Sayın Eroğlu'nun açıklamalarını dinledik. 1982 Anayasası'nın belirlediği bu çerçevede iş başına gelecek siyasal iktidarların temel hak ve özgürlüklerle bağlılığını, daha da önemlisi; toplumda özlenen demokratikleşmeye yönelik adımların atılmasının güvenceleri var mıdır?

HALIT ÇELENK: Şimdi bu soruya yanıt vermeden önce 1982 Anayasasının tümü üzerinde bir değerlendirme yapmak istiyorum. 1982 Anayasası'nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyetinin "İnsan haklarına saygı, demokratik ve sosyal bir hukuk devleti" olduğu yazılır ve bu maddeye baktığımız zaman, bu anayasamız ilk bakışta çoğulcu demokratik bir hukuk devleti ilkesini benimsediğini düşünmek olasıdır.

Oysa, bu anaya, hak ve özgürlükler yönünden olsun, güçler ay-

rılığı ve yargının bağımsızlığı yönünden olsun incelendiğinde görünür ki, demokratik değil, otoriter ve yasaklı bir anayasadır.

Anayasamızın 13. maddesi, Temel hak ve özgürlüklerin nasıl sınırlanacağını göstermiştir. Bu madde ile Anaya hükümlerine getirilen sınırlamalar, "hakların özünü" ortadan kaldırmıştır.

Bu madde, 1961 Anayasası'nda olduğu gibi, "yasa temel hakların özüne dokunamaz" şeklinde bir ilkeye yer verilmemiş olması, 1982 Anaya koyucusunun hak ve özgürlükler konusundaki tutumunu göstermektedir. Böylece, hak ve özgürlükler bu tür bir güvenceden yoksun bırakılmışlardır.

Anayasamız Başlangıç Bölümünde ve ayrıca 7,8 ve 9. maddeinde "Güler ayrılığı ilkesi" nin temel alındığı yazıldı.

Oysa Anayasamızın, hak ve özgürlüklerle ilgili bir çok maddeinde "geçikmesinde sakınca bulunan hallerde" gereklisi ile mahkemelerin görev ve yetkisi Yürütme Organı'na ve idare makamlarına devredilmiştir. Böylece, Yürütme Organı'nın yetkileri, Yargı Organı'nın aleyhine genişletilmiş, Yürütme Yargı'nın işlevlerini üstlenmiştir.

Örnek vermek gerekirse:

Anayasamızın 20. maddesi "özel hayatın gizliliği" başlığını taşımaktadır. Bu maddeye göre, "geçikmesinde sakınca bulunan hallerde yetkili kılınan merci emriyle" kişilerin üstü, özel kağıtları, ve ev eşyası aranabilir ve bunlara el konulabilir.

Anayasamızın 21. maddesinde "konut dokunulmazlığı" düzenlenmiştir. Bu maddeye göre "geçikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınan merci emriyle" insanların konutuna girilebilir, arama yapılabilir ve buradaki eşya el konulabilir.

Anayasamızın 22. maddesi "haberleşme özgürlüğü" nü düzenlemiştir. Bu maddenin ikinci fikrasına göre, "geçikmesinde sakınca bulunan hallerde" hukum kararı olmaksızın kişinin haberleşme hakkı engellenebilir ve gizliliğine dokunulabilir.

Anayasamızın 28. maddesi Basın Hürriyeti'ni düzenlemiştir. Bu maddede "basın hürdürü ve sansür edilemez" dedikten sonra, "tedbir yoluyla dağıtım hakkını ile; ge-

cikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merci emriyle önlenebilir" demek suretiyle sansüre olanak sağlamıştır.

Anayasamızın 33. maddesi dernek kurma hakkını düzenlemiştir.

Bir derneğin kapatılması yada faaliyetinin durdurulması yetkisi kural olarak mahkemelere ait bir yetkidir. Oysa düzenlenen maddeye göre "geçikmesinde sakınca bulunan hallerde, dernekler idare makamlarının emriyle faaliyetten alıkonulabileceklerdir.

Anayasamızın 34. maddesi Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri hakkını düzenlemiştir. Bu maddeye göre,

"Kanunun gösterdiği yetkili merci, kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya cumhuriyetin ana niteliklerini yoketme amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde belirli bir toplantı veya gösteri yürüyüşünü yasaklayabilir."

Burada ve daha önceki maddelerde önemli bir noktaya işaret etmekte yarar görüyorum: "Geçikmesinde sakınca bulunan halleri" ve Toplantılarla ilgili sakınca hallerin varolup olmadığını "İdare" takdir edecektir, mahkeme değil.

Çoğulcu demokrasilerde, iki seçim arasında halkın yurt sorunları üzerinde düşüncelerini açıklayarak, yönetimine katılmaları ilkesi kabul edilmiştir. Bu katılım da baskı grupları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Oysa Anayasamızın 33. maddesine göre dernekler, 52. maddesine göre sendikalar ve 135. maddesine göre kamu kurumu niteliğindeki kuruluşlara bu yol kapatılmıştır. Bu kuruluşların "siyasi faaliyette bulunamayacakları" söylenerek, yurt ve dünya sorunları üzerinde düşünce açıklaması özgürlükleri kısıtlanmıştır.

Bu da Anayasamızın başlangıç bölümünde ve ikinci maddesinde kabul edildiği yazılı "demokratik hukuk devleti" ilkesi ile bağıdaştılamaz.

İLHAN ALKAN: Bu söylediklerinizden sonra 1982 Anayasasının, hukukun temel ilkelerini, temel hak ve özgürlükleri içeren bir hukuk devleti anlayışı yerine siyasal iktidarın

çoğunluk oyunu bulduğu sürece istedigi tasarrufu bulmasına olanak tanıyan bir kanun devleti anlayışını yerleştirdiği söyleyebilir mi?

HALIT ÇELENK: Şimdi burada açıklamaya gerek yok. Hukuk devleti ile kanun devleti arasındaki fark bilinen bir şemdir. Hukuk devletinin tanımı bellidir, kanun devletinin de. Siyaset iktidarı elinde bulunduran sınıfların, yasalar yapma yoluyla her türlü tedbir almaları, her türlü uygulamayı yapmaları mümkünür. Böyle bir düzenlemeyi getirmekle bir hukuk devleti anlayışından bir yasa devleti anlayışına dönüş amaci gündeme gelmektedir, yapılan budur inancındayım.

CEM EROĞUL: Bu konuda izin verirseniz bir saptama yapmak istiyorum; daha 1961 Anayasası zamanında doğal yargı ilkesinin kanuni yargıç ilkesi haline getirilmesi, bu söylediğiniz çerçeveye içinde özel bir önem taşıyor.

HALIT ÇELENK: Sayın Eroğlu'ndan yaşadığı gibi 1961 Anayasasında, "tabii hakim" kavramı vardı. Yani "doğal hakim" kavramı vardı. Doğal hakim kimdir? Bu hukukta bilinen bir kavramdır. Oysa "doğal hakim" yerine "Kanuni hakim" kavramı getirildi. Yani kanunun görevlendirdiği hakim, doğal hakimdir. Örneğin belli amaçlarla kalkılıyor; bir hakim filan yere tayin ediliyor. Onun adı "kanuni hakim" oluyor. Ve anayasaya uygun oluyor çünkü anayasada yapılan değişiklikte göre kanuni hakim uygulaması kabul edilmiştir. Bu da doğal hakimlik kavramını ve doğal hakimin özelliklerini ortadan kaldırılmak amacıyla yönelikti, bu da yapıldı.

Anaya, 87. maddesi ile Siyasal suçlarda af yaşı getirmiştir. Af yetkisi T.B.M.M.nin görevleri içindedir. Bu yetkiye tecavüz edilemez. Böyle bir istisnannın kabulü, T.B.M.M. nin yetkilerinin sınırlanması anlamına gelir.

Anayasamızın 91/4. maddesine göre, olağanüstü hallerde çıkarılan kanun gücündeki kararnamelerin iptali için Anaya Mahkemesine dava açılmalıdır. Böyle bir hukum, yürütme organının yasama organının yetkilerine tecavüz anlamına gelmektedir. Yani Yürütme Organı yasama organının yerine geçmektedir. Bu da yargı denetiminin dışındadır. Bu hukum de otoriter bir ida-

re şeklinin göstergelerinden biridir.

Anayasamızın 148. maddesi, Anaya Mahkemesi'nin görev ve yetkililerini düzenlemiştir. Bu maddeye göre Anaya Mahkemesi, Anaya değişikliklerine ilişkin yasaları esas yönünden inceleyemeyecek, yalnız şekil bakımından inceleyebilecektir. Bu hukum, Anaya Mahkemesi'nin varlık nedenlerini ortadan kaldırır. Yasamanın en önemli işlevlerini denetimsiz bırakmaktadır.

Anayasamızın 18/2. maddesine göre tutuklu bulunan kişiler çalıştırılabilir. Bu hukum angarya yasağına aykırı bir hükmüdür. Suçluluğu dahi henüz anlaşılmayan bir kimseyin zorla çalıştırılması insan haklarına aykırıdır.

Anayasamızın 67/son maddesine göre tutuklular oy kullanamazlar. Suçluluğu henüz bir mahkeme kararı ile saptanmayan kimse oy kullanma hakkının elinden alınması Temel Hak ve Özgürlük kavramı ile bağıdaştırılamaz.

Burada önemle belirtmek istiyorum ki;

Türk ceza yasasının 141 ve 142 maddelerinin "düşünce"yi cezalandırıldığı, bu niteliği ile düşünce açıklama özgürlüğünü ortadan kaldırıldığı bilinmektedir.

1982 Anayasası 14. maddesinde "Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiç biri... sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak... amacı ile kullanılamazlar." hükmüne yer verilerek, 141-142. maddelerdeki anti-demokratik hukum, Anayasal bir hukum haline getirilmiştir.

Yani 141-142'li bir anaya ortaya çıkmıştır.

Ölüm cezalarını 82 Anayasasında yer alması, büyük bir yanlışlıktır, insan haklarına aykırılıktır. Af yetkisi T.B.M.M.nin görevleri içindedir. Bu yetkiye tecavüz edilemez. Böyle bir istisnannın kabulü, T.B.M.M. nin yetkilerinin sınırlanması anlamına gelir.

Şimdi sayın Eroğlu'ndan üzerinde durduğu ve bana yönelik iki soruya değinmek istiyorum. Birisi, "serseri" kelimesinin Anayasada yer almazıdır.

İLHAN ALKAN: Nasıl bir gerekçe ile yer aldı?

HALIT ÇELENK: Gerekçede bir açıklamaya rastlayamadım. Eskiden yasada mazanna-i sui hal diye bir kelime vardı, yani kötü hal zanlısı kavramı vardı. Bu kötü hal zanlısı kişilerin, birçok hak ve özgürlükleri tanınmaz ve bunlardan yoksun bırakılırlardı. Bu kişiler kötü hal zanlısı kavramı adeتا mazanna-i sui hal gibi bugünkü ceza hukuku ilkelerine göre reddedilen bir kavramın karşılığı olarak yasaya girmiştir ve insanları özgürlüklerinden yoksun bırakmak için bir gerekçe olmuştur. Bunu anlamak mümkün değildir. Şimdi birde 26. maddede sayın Eroğlu'un deyindikleri bir nokta var. Gerçekten de suçluların cezalandırılması için "düşünce özgürlüğü" sınırlanabilir diyor. Ceza hukuku kitaplarında ve ceza hukuku batı uygulamalarında düşünce özgürlüğü yalnız suç işlemeye tahrik ve başkalarına hakaret gereklisi ile sınırlanabiliyor. Düşüncenizi açıklarken, yazarken başka insanları suç işlemeye tahrik etmeye, onlara hakaret etmeye hakkınız yoktur deniyor. Yani başkalarının haklarına tecavüz nedeni ile sınırlıyorlar bunun dışında sınırlama kabul edilmiyor. "Suçluların cezalandırılması için" gibi bir gerekçe anlaşılmazı olanaksız ve de anlamsız bir gerekçedir.

İLHAN ALKAN: Sayın Türker Alkan, çağdaş demokrasinin temel ögesi olan siyasal katılım çerçevesinde 1982 Anayasası'ndan toplumuza çizdiği çerçeveye ve verdiği yön konusunda neler söyleyebilirsiniz?

TÜRKER ALKAN: Şimdi konuya doğrudan doğruya girmeden önce bir çerçeveyi çizmek istiyorum. Anayasaları değerlendirirken, sadece yasa metnine bakmak yeterli değil gibi geliyor bana. Çünkü, pek çok Anayasalar var, aşağı yukarı aynıdır, farklı koşullarda, farklı ortamlarda, farklı siyasal yapılarda çok farklı sonuçlar verirler. Hatta birbirine ters sonuçlar verirler. İngiliz anayasasının kurumlarını benimseneyen Güney Afrika'da aynı anaya uygulaması faşizme yol açılmıştır. Amerikan başkanlık sistemini benimseneyen Filipinler, Kore, Güney Amerika vs. yerlerde başkanlık sistemi askeri diktatörlüklerin aracı olabilmistir.

Ve 82 Anayasasını şu anda tartışırken, nasıl bir ortamda tartışıyoruz, acaba nasıl bir çerçevede bu anayasayı ele alıyoruz sorusunu da birlikte başta sormakta yarar var. Ben önce bu çerçeveyi çok kışa olarak çizmek istiyorum. Şu anda içinde bulunduğuımız siyasal çerçevede birkaç tane önemli öğe var gibi geliyor. Bunlardan bir tanesi hukuka, yasalara ve anayasaya saygısızlık ve uymama eğilimi.

Biraz önce, gerçi, biz hukuk devletinden yasa devleti olmaya yönelik denildi. Ben ona katılmamıştım, biz yasa devleti bile olamıyoruz gibi geliyor bana aslında. Çünkü çok açık bir şekilde bu anayasaya ve bu yasalara bile uymama eğilimi gözleniyor. Kalkıyor bizzat Başbakan'ın kendisi, efendim, anayasasının 84. maddesini işimize gelirse uygularız, işimize gelmezse uygulamayız, diyebiliyor. Şimdi bir anaya hükmü başbakanın işine gelirse uygulayıp işine gelmezse uygulanmayacak bir hükmü müdür? O vardır ve uygulanmalıdır. Beğenmezsen değiştirisin, ama benim işime gelirse uygularım demek ve bunu açıkça söylemek, bu kadar Anaya ve yasalara saygısızlık nasıl olabilir, benim hafsalam alımlı. Af yasası geçirilmek isteniyor, anayasasının etrafından dolaşmak için infaz yasasını değiştirdik denebiliyor. Anayasasının bir engeli varsa kaldırırınsın. Muhalefet de katılıyorsa, neden değiştirmeyorsun, infaz yasası yoluyla açıkça Anaya'yı ihlal ediyorsun yahut etrafından dolaşmaya kalkıyorsun yani yasalara ve anayasaya kesin bir saygısızlık ortamı içindeyiz gibi geliyor bana

İkincisi, insana, insan haklarına saygısızlık var. Anayasasının yazılı maddelerinin ötesine geçerek, Anayasada işkence yapın diye bir hükmü olduğunu sanıyorum. Kalkıyor Başbakan'ın kendisi, burda işkence yoktur diyor, İngiltere'ye gitdiyorvardı ama bizden önce vardı beni ilgilendirmez diyor. Senden önce olan sey neden seni ilgilendirmiyor, yasalara göre kim yaptıysa, ne zaman yaptıysa cezalandırman gereklidir. Üstelik kendisi de aynı hükümetin başbakan yardımıcısıydı, yani kişisel olarak da sorumluluğu vardı.

Üçüncüsü, gerçeklere saygısızlı-

ğını olduğu bir ortamda yaşıyoruz. Düpedit gerçeklerin saptırıldığı, yanlış gösterildiği —TRT'sinden resmi açıklamalara kadar— bir ortamda yaşıyoruz. Toplumda bir tek tipleşme, merkezleşme, kışlalaşma eğilimi var. Bu Anayasasının da ötesinde, izlenen siyasalarda gördüğümüz bir eğilim. Ve nihayet her şeyi özelleştiriyoruz, siyaseti devletleştiriyoruz. Yani siyaset resmileşiyor, devletleşiyor, ve sadece parlamentoda birkaç partinin oynayabileceği bir oyun haline geliyor, böyle bir eğilim var. Şimdi bu Anayasayı tartışırken, bu eğilimleri, içinde yaşadığımız siyasal ortamı göz önüne alarak tartışacak olursak, aslında şu Anayasada demin belirtilen sorunların çok daha ciddi olduğunu görüyoruz. Yani Anayasasının birtakım kuru madde hükümlerinin ötesinde çok daha ciddi bir demokrasi sorunu ile karşı karşıya olduğunu görüyoruz. Ve içinde yaşadığımız sorunlar doğrudan doğruya Anayasadan kaynaklanmaktadır çok, Anaya bu sorunlardan kaynaklanmaktadır. Neden—sonuç ilişkisi bakımından da çerçeveyi bu şekilde koymakta yarar var sanıyorum.

Şimdi katılma sorununa gelince: Katılma konusu genellikle bir örgütlenme özgürlüğü çerçevesinde tartışılmaktadır ve bu çok önemlidir. Fakat katılma meselesi sadece bir örgütlenme özgürlüğü meselesi değil; ikili bir sorun, düşünce özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü birarada katılma özgürlüğü meselesinde ele alınmalıdır. Toplumdaki birtakım düşüncelerin, çıkarların, önce formüle edilmesi lazım ki arkasından onun çerçevesinde insanlar örgütlenebilirsinler, o formüle edilmiş fikirleri, çıkarları savunabilirsinsinler. Onun için, katılma meselesini bu ikili çerçevede ele almakta yarar var. Katılma meselesi, sadece derneklerin, sendikaların, siyasetle uğraşmasının sınırlanılması meselesi değil. Katılma meselesi, aynı zamanda, düşüncelerin açıklanmasını, ifade edilmesinin sınırlanması meselesi. Her iki açıdan da önemli. Şimdi bu açıdan ele alındığımız zaman, anayasasının en önemli niteliklerinden birisi—arkadaşlarımız da daha önce belirttiler— herseyden önce bir istisnalar Anayasası olması. Bir cümlelik "şu hakkını verilmiştir, özgürlüğünüz vardır" denirken bir

sayıfalık onun istisnaları sıralıyor. O kadar ki; buna Anaya değil, AMAYASA demek bana daha doğru geliyor. Hep 'ama'; 'ama', 'şu hakkınız var ama hiçbir şey yapamazsınız' deyip tam bir AMAYASA haline dönüyor. Bu tabii, çok ciddi bir sorun. Son derece ayrıntılı bir hale gelmiş Anaya. Bu nedenle, ilkokulda, ortaokullarda okutulacak dersler bile belirtilmiş. Dünyada başka bir Anayasada yeri var mıdır, bilmiyorum. Ben anaya uzmanı değilim ama okullarda şuders okutulur denmesi, bir garip luktur. Yahut, Türk Dil Kurumu Şöyle olur diye, bir dernekle ilgili, Anayasada hükm olabilir mi, dünyyanın herhangi bir yerinde, bilemiyorum? Ancak, Anaya'nın mantığı icabi genel hükümler olabilir. İlkokulda okutulacak derslerden hanıllarının zorunlu olacağına kadar inen hükümler var. Bütün bunlar, aslında halka güvensizliğin, inançsızlığın eseri, başka bir şey değil.

Gene düşünce özgürlüğünün sınırlanmasında çok yararlı açıklamalar yapıldı. Benim aklıma takılan şeylerden birisi, milli güvenlik, kamu düzeni, genel ahlak gibi ne olduğunu çok belirli olmayan, tanıma, kişilere göre çok değişebilecek olan sınırlar getirilmiş. Genel ahlaka göre insanların düşünceleri sınırlanabilir.

Derneklere, sendikalara bunlar tartışıldı tabii konulan siyaset yasağına gelince bir kere örgütlenmek zaten kendi içinde siyaset yapmaktadır.

Yani, siyaset yaşamın dışında bir olay değil. Yaşamımızın bir parçası. Onun için dernekler siyaset yasakları, hele sendikalara siyaset yasakları diye yola çıktığınız zaman, sonunda siyaset partilere de siyaset yasağı yükleme noktasına gelirsiniz ve bu anayasal çerçevede, aslında bu da deniyor, yani parlamento da siyaset yapamaz duruma geliyor... Bakın geçenlerde bütçe komisyonunda bütçe eleşitilerini yapan muhalefet partisine, iktidar partisinin mensupları, "ama efendim siz siyaset yapıyorsunuz" diyor. Ve muhalefet partilerinin milletvekillерinden birisi de dehşete düşüyor "galiba gerçekten siyaset yapıyorsunuz" diyor. İş bu kadar komikleşiyor. Düşünün. Yani derneklerin ve sendikaların ötesinde, parla-

mentoda da siyaset yapılmıyor, siyaset yapılamaz hale geliyor. Bu sadece Anayasasının yazılı maddelerinden çıkan bir şey değil. Demin söylediğim, sözünü ettigim atmosferden çıkışır bu ortam. Siyasal partilerin yurt dışında örgütlenmesi yasak. Kadın, gençlik kolları kurması yasak. Siyaset yaşının üstünde bir öğrenci olsanız bile siyasal partileye üye olamıyorsunuz.

Oysa benzemeye çalıştığımız batı toplumlarına bakıyoruz, orada yaşayan yabancılar örneğin Türkler gidip Almanların Siyasal partisine üye olabiliyorlar. Bir takım İskandınav ülkelerinde yerel meclislerde seçilme hakları bile var yabancılar. Biz kendi yurttaşlarımıza siyaseti bu kadar yasaklıken benzemeye çalıştığımız batı toplumlarında aslında iş bu kadar geniş tutuluyor. Peki neydi bu kadar yasaklanmanın amacı...

Türkiye'de istikrarı sağlamak, siyasetin radikalleşmesini önlemek. Gerekçe bu gibi gözüyüordu. Batı ülkelerinde siyaset çok mu radikal, bizden daha mı radikal? Hiç de değil. Yani özgürlüğü tanımması, siyaseti kendi içinde radikalleştiriyor. Efendim, sendikalara neden siyaset yasağı kondu? İşçiler fazla sola kaymasın, radikalleşmesin diye. İspanya'da bunun tam tersini yaptılar. Kırk senelik Franko rejiminden sonra, sendikaların radikalleşmesini önlemek için siyasal partilerle ilişkili kurmasını zorunlu kıldılar. Sendika böylece daha büyük bir siyasi sorumluluk hissedeecektir. Siyasal parti onun daha fazla sorumluluğunu hissedeecektir. Ve karşılıklı olarak bir sendikanın aslında yumuşamasını, siyaset bakımından radikalleşmesini önleyecek bir önlem ve İspanya'da gayet başarılı bir şekilde uygulandı. İngilterede sendikalar çok mu radikal? İşçi partisinin kurucusudur, en önemli kanadıdır sendikalar. Dünyanın en yumuşak sendikaları arasında İngiliz işçi sendikaları yer almış. Yani, sendikayı siyaset dışına itmekle radikalleşmesini önlemiyorsunuz. Belki, uzun dönemde tam ters sonuçlar alabileceksiniz. Yani kendi amacına ters düşen, katılım bakımından da, diğer amaçları bakımından da, kendi temel gerekçelerine ters düşen bir Anayasaya karşı karşıyayız.

Tabii eski siyasilere konan ya-

saklar v.s. gene bu arada akla gelebilecek önemli sınırlamaları katılım açısından. Ve en önemlisi, bizat siyasal partilerin kendileri bile çeşitli siyasal yasaklarla karşı karşıya. En azından belirli konularda siyasal parti kuramazsınız. Belirli konularda siyasal görüş savunamazsınız. İşte Sayın Çelenk'in söylediği gibi 141-142 gelip Anayasaya oturunca siyasi olsanız bile siyasal partileye üye olamıyorsunuz.

CEM EROĞUL:

Özür dilerim ayın Alkan, bu noktada bir şey söylemek istiyorum. Siyasal partilerin örgütlenmesi bakımından da kısıtlamalar çok önemli değil mi? Her parti ideolojisine göre örgütlenebilecek.

TÜRKER ALKAN: Tabii. Anayasasının dışında getirilen Siyasal Partiler Yasası'nda akıl almayacak sınırlamalar var siyasal partilerle ilgili olarak. Ve bütün bunlara baktığımız zaman bu Anaya ve bu Anayasasının getirdiği kurumlar ve düzenlemeler içinde Türkiye'de katılım büyük iş adamlarının, para sahiplerinin, sermayedarlarının kendilerinin veya yakınlarının yapabileceği, onun dışında geniş halk kitlelerinin ve onların örgütlerinin ancak beş senede bir oy verebileceği bir tiyatro oyununa dönüştür gittiğim kadarıyla. Gerçek anlamda bir katılımdan söz etmek, yani kitlelerin katılımından söz etmek çok zor. Bu da, aynı görüşe geliyor, Anayasasının belirli bir sınıfın zihniyetle hazırlanmasının sonucu, göstergesi. Başka bir şey diyemiyorum. Çünkü geniş kitlelerin katılımı, bir yerde Türkiye'de aslında bir sınıf üzerinde tahakküm kurmuş olan diğer sınıfın menfaatlerini zedeleyecektir. Geniş kitlelerin katılımıyla, kendi çıkarlarını daha iyi savunabileceklerini engellemenin bir yolu olarak öngörülümüştür.

İLHAN ALKAN: İzninizle bir sohuya araya girmek istiyorum. Düşünce özgürlüğünün ve katılımın sınırlanılması, meslek gruplarının kendi alanlarındaki verimini düşürme anlamında nasıl değerlendirilebilir? Örneğin, Türkiye'de dört yüzbin öğretmen var. Bunlar örgütSEL anlamda bir araya gelmemiyor, kendi alanlarında alternatifler üretmemiyorlar. Belli bir doğrulukla içe risindeler. Bu diğer meslek mensup-

ları için de geçerli memurlar var, işçiler var, başka katmanlar var...

TÜRKER ALKAN: Şimdi, meslek gruplarının örgütlerinin işlevlerini sınırlayacaktır. Bunda hiç kuşku yok. Fakat yalnız o değil. Devletin bir takım örgütlerini ciddi olarak sınırlayacaktır. Diyelim Üniversiteler işlemey hale gelecektir. Düşünce özgürlüğünün olmadığı bir ortamda bilim üretmenin olağanı yok. Düşünce özgürlüğünün olmadığı bir ortamda meslek örgütlerinin kendi meslekSEL sorunlarını etrafı olarak ciddi olarak tartışması, alternatifler üretmesi, yeni görüşler getirmesi gene sınırlanacaktır. Çünkü demin söylediğim gibi, diyelim tarıma ilgili bir örgüt, tarım adamlarının meslek örgütü diyelim, mühendislerin meslek örgütü diyelim. Mühendislerin meslek örgütü Türkiye'nin ekonomik, sosyal, siyasal sorunlarından bağımsız değildir ki. Kalkıp Gökova sorununu tartışmak zorundadır. Bunu tartışamayacaksınız. Tartışmaya başlayınca siyaset yapıyorsunuz. Bu ise, meslek örgütlerinin üretkenliğini, hem kendisi, sermayedarlarının kendilerinin veya yakınlarının yapabileceği, onun dışında geniş halk kitlelerinin ve onların örgütlerinin ancak beş senede bir oy verebileceği bir tiyatro oyununa dönüştür gittiğim kadarıyla. Gerçek anlamda bir katılımdan söz etmek, yani kitlelerin katılımından söz etmek çok zor. Bu da, aynı görüşe geliyor, Anayasasının belirli bir sınıfın zihniyetle hazırlanmasının sonucu, göstergesi. Başka bir şey diyemiyorum. Çünkü geniş kitlelerin katılımı, bir yerde Türkiye'de aslında bir sınıf üzerinde tahakküm kurmuş olan diğer sınıfın menfaatlerini zedeleyecektir. Geniş kitlelerin katılımıyla, kendi çıkarlarını daha iyi savunabileceklerini engellemenin bir yolu olarak öngörülümüştür.

HALİT ÇELENK: Burada sinyorum ki en belirgin somut örnek Türk Tabipler Konseyi hakkında açılan davadır. Doktorları yaşıatma göreviyle karşıdadır. Ve bu konuda Hipokrat yemini etmiştir. Ama ben insanların yaşamını istiyorum dediği zaman hakkında siyaset yapıyorsun diye dava açılmış. TÜRKER ALKAN: Mesela Gökova meselesinde, İstanbul'da profesör olan bir kişiden, gazeteci bilgi almak istiyor. Profesör: 'Kusura bakma, rektörden izin almadan bu konuda bir beyanattan bulunamam' diyor. Şimdi, buna benzer bir tane örnek. Kalkıyor muhalefet lideri, işte işçi sendikaları da meslek örgütü sayılıyor bir bakıma, İzmir Mitingine katılmak istiyor. Anaya suyu işledin diyorlar adama. Her açıdan sınırlayıcı etkileri oluyor bunun, çok açık.

İLHAN ALKAN: Sayın Özcan Kesgeç, 1982 Anayasası'ndaki çerçevesinde işçi ve emekçi kesimlerin, ekonomik, demokratik, siyasal konumları nasıl belirlenmekte?

ÖZCAN KESGEÇ: 1982 Anayasasının genel niteliğine ilişkin konuşmacı arkadaşların söyledikleri aslında bu sorunun cevabını da içinde taşıyor. 1982 Anayasası çerçevesinde işçi ve emekçi kesimlerin demokratik ve siyasal konumlarını Anayasanın genel çerçevesinden ayırmak mümkün değildir. Bir başka deyişle soruya söyle yaklaşılabilir sanıyorum. Tek başına sendikal hak ve özgürlükler söz konusu olabilir mi? Tek başına sendikal hak ve özgürlükler söz konusu olamaz. Bugün tek başına sendikal hak ve özgürlük diye bir konu yoktur. Temel hak ve özgürlükler bağlı sendikal hak ve özgürlükler söz konusudur. Hatta sendikal hak ve özgürlükler temel hak ve özgürlükler ön koşuluna bağlı. Nitekim 1970 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Çalışma Konvensyonunda bu husus karara bağlanmış bulunmaktadır. Uzun tartışmalardan sonra, sendikal hak ve özgürlüklerin tek başına var olamayacağı, sendikal hak ve özgürlüklerin temel hak ve özgürlüklerin var olması koşuluna bağlı olarak gerçekleştirileceğinin veya varlığından söz edilemeyeceği, karara bağlanıyor. Bu alanda bir takım temel hak ve özgürlükler sayıldıkten sonra, özellikle düşünce özgürlüğü ve onun ayrılmaz parçası olan örgütlenme özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşleri özgürlüğü, adil yargılanma özgürlüğü gibi temel hak ve özgürlüklerin var olması halinde sendikal hak ve özgürlüklerin söz konusu olacağından bahsediliyor.

Bir başka deyişle, sanıyorum söyle söylenebilir. 1982 Anayasasında özellikle sendikal hak ve özgürlüklerin ilişkin bu kısıtlayııcı düzenlemeleri biraz sonra bahsetmeye çalışacağım olmasa idi, 1982 Anayasası'nın bu genel çerçevesinde dahi Türkiye'de sendikal hak ve özgürlüklerden söz etmek mümkün değildir. Çünkü temel hak ve özgürlükler kısıtlanmış yok edilmiş durumda. Bu genel niteliği belirleyen temel etken, Sayın Eroğlu'nun da belirttiği gibi, 1982 Anayasasının büyük sermaye ve özellikle tekneler sermayenin sınıfal bakış açısını yansitan bir Anaya oluştu. Bu bakımdan da elbette bunun doğal sonucu olarak işçi ve emekçi kesimlere en geniş bir şekilde karşı anaya oluştu. Bu karşılığın temeli çok önemlidir.

24 Ocak kararları denilen ekonomik çerçevenin 1982 Anayasasıyla siyasal bir çerçeveye, siyasal bir rejime kavuşturulmuş olması.

Bu açıdan yine bakıldığı zaman 82 Anayasasının temel özelliklerinden birisi geniş işçi ve emekçi kesimlerin politikadan uzaklaştırılması, yani depolitizasyonun sistematik bir yapıya kavuşturulmuş bulunması olarak göze çarpıyor. Ve bütün bu çerçevede özellikle sendikal hak ve özgürlükler emekçi kesimlerin gerek ekonomik gerek siyasal örgütlenmelerine kısıtlamalar getiriliyor.

Geniş ölçüde emekçi kesimlerin örgütlenme, ki bunu söylemek düşünce özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğine saygı Alkan'ın ifade ettiği gibi aynen katılıyorum, birbirinden ayırmaksızın bir bütün olarak görüyorum. Yani tek başına ne düşünce özgürlüğü ne de tek başına örgütlenme özgürlüğü birbirinden kopuk bir anlam ifade etmez. Bu bağlamda geniş bir örgütlenme yaşı söz konusu. Örneğin Türkiye dünyada öğretmenlerine dernek kurma hakkı dahi vermeyen, bunu Anayasasıyla yasaklayan tek ülke konumunda. Bu arada dernek kurma özgürlüğü tanınan kesimlere yine bu hak çok kısıtlanmış olarak verilmiş durumda. Sendikal hak ve özgürlükler konusunda ise, durum çok daha belirgin olarak ortaya çıkarıyor. Özellikle 1982 Anayasasının zihniyetini tam kavrayamamız açısından yürürlükte bulunan Sendikalar Yasasıyla, Toplu Sözleşme Grev ve Lokavt Yasasını bütünlüğe incelemek gerekiyor. Çünkü adeta 1982 Anayasasının mantığını yorumlayan yasalar durumunda bu yasalar. Bu yasalarla birlikte düşünüldüğü zaman Türkiye'de sendika kurma özgürlüğünün de olmadığı ortaya çıkarıyor. Her ne kadar Anaya sendika kurma özgürlüğünün varlığını belirtiyorsa da, özellikle toplu sözleşme hakkını belirleyen toplu iş sözleşmesi ve grev yasasındaki uygulama sendika özgürlüğünün yokluğunu ortaya koyuyor. Bunu hemen söyle belirlemek mümkün: Örneğin bir sendikanın toplu sözleşme yapabilmesi için kuruluş bulduğu iş kolunda yüzde 10'a ulaşması gerekiyor. Yüzde 10'a ulaşıcaya kadar sendikanın birkaç etkinlikerde bulunması gereki-

yor, yani hiçbir sendika bir iş kolunda çalışan işçilerin yüzde 10'unu başlangıçta biraraya getirerek kurulamaz. Yani bu filen mümkün değil yüzde 10'a ulaşabilmesi için de etkinliklerde bulunması lazım, kendini tanıtmayı, beğendirmeyi, çalışmaları ile geniş kitlelere ulaşabilmesi lazım. Bunun en temel vasıflarından birisi de toplu sözleşmeler yaparak yani hizmet ederek, kendisini tanıtarak, işçilere kendini belirtmesi lazımdır.

Oysa bu başlangıçta yasaklanmış durumda. O zaman şeklen sendika kuruyorsunuz ama sendika olarak işlevinizi yerine getiremiyorsunuz ki bu doğrudan doğruya sendika kurma hakkını ortadan kaldırma demektir. Benzer uygulama 1971'lerde yapılmaya çalışılmıştı 1327 sayılı yasa ile. Anaya Mahkemesi iptal etmiş ve Anaya Mahkemesi iptal ettiğinde de bir sendikanın faaliyette bulunmasını ortadan kaldırın veya büyük ölçüde kısıtlayan bir uygulama sendika kurma özgürlüğünü ortadan kaldırın bir uygulama ile eşdeğerde bir uygulamadır diyerek bu yasayı iptal etti. Yani bugünkü anaya ve grev uygulama yasasına birlikte baktığımız zaman Türkiye'de sendika kurma özgürlüğünün varlığından söz edilemez. Zaten 82 Anayasası grev hakkını doğrudan doğruya kendisi düzenlemesi ile kısıtlamış durumda. Sendikalar 82 anayasasına göre toplu sözleşme uyuşmazlıklarını dışında grev yapma hakkına sahip değildir. Ne hak grevi yapabiliyorlar, ne genel grevi yapabiliyorlar. Bu anaya ile yasaklanmış durumda.

Sendikaların Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından da kabul edilen bu en temel grev haklarını ortadan kaldırın daha başlangıçta sendikaları çalışmaz hale getirmekle es anlamlı.

CEM EROĞUL: Açıklığa kavuşturmak için bir soru sormak istiyorum bu noktada: Toplu iş sözleşmesi imzalandıktan sonra, işveren bu toplu iş sözleşmesine uymadığı takdirde benim anladığım kadar ile işçiye grev hakkı tanımıyor.

ÖZCAN KESGEÇ: Hayır

CEM EROĞUL: Yani işveren serbest bırakılıyor, kendi imzaladığı toplu iş sözleşmesine uymamakta. **ÖZCAN KESGEÇ:** Evet, daha önceki uygulamamızda, hak grevi

dediğimiz, toplu iş sözleşmelerinin işverenler tarafından uygulanmaması halinde, sendikaların greve gitme hakkı vardı. Bugün bu ortadan kaldırılmış durumda, hem de anaya ile ortadan kaldırılmış durumda. Sayet toplu iş sözleşmelerinin uygulanmamasından doğan bir maddi hak kaybı söz konusu ise mahkemelere basıvabiliyor artik işçiler veya sendikalar. Bununla da Türkiye'deki işleyiş dikkate alınır, ne kadar hakan alınabileceğini ortaya çıkıyor. Diğer çok önemli olan yanlardan biri de sendikaların siyaset yapma yasağının anayasada hükmü altına alınmış olması. Bu doğrudan doğruya sendikaların demokratik baskı grupları olarak, ülke ve yurt sorunları ile ilgilenmesini yasaklamakla eş anlaşılmıştır. Oysa bugün geniş kabul gören sendikaların doğrudan doğruya iktidarı ele geçirmeye mücadele anlamında bir siyaset yasağı içinde olmalarıdır. Bu sendikaların fonksiyonları bakımından da doğru bir yasaklamadır.

Nitekim 1961 Anayasası ve 274 sayılı düzenlemede sendikaların getirilen siyaset yasağı bu anlamda bir siyaset yasağı idi. Bugünkü siyaset yasağının bu anlamın çok ötesinde olduğunu anlamak için yine sendikalar yasasındaki bir düzenlemeye bakın, 82 anayasasının zihniyetinin anlaşılmazı bakımından ilginç ipuçları veriyor. Bundan önceki düzenlemede 274 sayılı sendikalar yasası sadece işçi sendikalarına, üyelerine eğitimi zorunlu kılmıştır.

Gelirlerinin yüzde beşini bu alanda mutlaka harcamaları zorunluluğu getiriyordu. Yeni düzenleme bunu tamamıyla ortadan kaldırılmış durumda. Yani sendikalar artik eğitim yapma zorunluluğu ile karşı karşıya değil. Yine ipucu verecek ilginç örneklerden birisi 274 sayılı yasada, sendikalar üyelerinin genel kültürlerini artıracak eğitim çalışmalarında bulunabiliyorlardı. Yeni düzenleme ile bu ibarede yasadan çıkartılarak işçilerin sendikalar tarafından genel kültürlerini artırıcı eğitim çalışmaları da yasaklanmıştır. Bununla kasıtlı çok açık, sosyal siyaset alanına girebilen, hiçbir alanda sendikaların üyelerine eğitim yapmaları, hatta bu alanda araştırmalar yaparak kamuoyunda yayınlanmaları da yasaklanmıştır.

Kısaca görünüşte sendikalar

üyelerinin toplu sözleşmeler yoluya haklarını koruyan bir yapı dışında, tüm işlevlerden alıkonulmuş bir konuma getirilmiştir.

Yine de siyaset yasağının bir başka uzantısı olarak, kanımcı 82 Anayasasının getirdiği önemli kısıtlamalardan birisi, sendika yönetimlerinde görev alan kişilerin, milletvekili seçilemeyeceği konusudur. Yani milletvekili seçilebilmekte ama seçildiği anda, sendikadaki görevlerinden ayrılmaları mecburiyeti getirilmektedir. Yine sendika yönetiminde görev alanlar, yerel organlarda, belediyelerde, il genel meclislerinde görev aldığı zaman da sendikalarındaki görevlerinden ayrılmak zorundadırlar. Yani sendikacı, bir siyasal parti yoluyla, politikaya aktif olarak katıldığı zaman, onun örgütü ile olan bağlı kopartılarak, bu anladıkları bir katılım tamamıyla önlenmeye çalışılmıştır. Yani yurttaş olarak sendika yöneticileri, hem parlementerlik hem sendika yöneticiliği yapma hakkına sahip değildir. Bir başka türlü söylemek gerekiyor, sendika yöneticiliği, milletvekilliği ile bağıdaşmayan işler arasında sayılmıştır. Milletvekilliği ile bağıdaşmayan diğer işler, yasalarla belirlenen diğer işler de göz önüne alınır, sendika yöneticiliğinin bu anlamda ne tür bir iş sayıldığı ortaya çıkmaktadır.

Yine bu Anaya ile çok önemli noktalardan birisi, kanımcı, sendikalar devlet aygitinin birer parçası haline getirilmek istenmektedir. Devlet denetimi denilen mekanizmanın işletilmesi ile. Oysa sendikaların devlet aygitinin bir parçası olarak kabul edildiği fasih rejimlerde görülen bir uygulamadır. Bütün bu genel söylemeler bir noktada sanıyar toplanabilir.

İşçi ve emekçi kesimlerin gerek ekonomik, gerek siyasal örgütlenmelerine getirilen kısıtlamalar, işçi ve emekçi kesimlerin en genel anlamda, politikadan soyutlanması işçilerin sendikalar tarafından genel kültürlerini artırıcı eğitim çalışmaları da yasaklanmıştır. Bununla kasıtlı çok açık, sosyal siyaset alanına girebilen, hiçbir alanda sendikaların üyelerine eğitim yapmaları, hatta bu alanda araştırmalar yaparak kamuoyunda yayınlanmaları da yasaklanmıştır.

ortaya çıkmaktadır. Bir Amerikalı sosyal bilimcinin ifadesi ile, "çoğulcu demokrasilerde" diyor, "sınıf mücadele, demokratik mücadelenin bir tezahürüdür." Bu açıdan bakıldığı zaman, 82 Anayasası demokrasi reddeden, demokrasi mücadeleini, demokrasının tüm kurum ve kuralları ile yerlesmesini reddeden, sadece ve sadece büyük sermayenin örgütlerine yola anan bir anaya izlenimi, yapısı ortaya koymaktadır. İşçi ve emekçi kesimlerin bu anaya çerçevesinde konumlarını bu genel çerçevede içinde belirlemek gereki sanırı.

İLHAN ALKAN : 24 Ocak karaları ile başlayıp, 86'ya kadar uzanan bu uygulamalar, nesnel olarak işçi ve emekçilerin aşina, ekmeğine nasıl yansıyor?

ÖZCAN KESGEÇ : Efendim, bilindiği gibi 80 öncesi, Türkiye'de pek çok sorunun sorumlusu olarak işçi ve emekçi sınıfları ile onların örgütleri gösteriliyor. Örneğin, enflasyon temel nedenlerinden birisi olarak, işçi ücretleri gösteriliyordu. 80'den sonra işçi ücretlerindeki hem reel anlamda, hem diğer anlamda düşüş, bugün devletin resmi kurumlarca ortaya konmuş durumda.

Yine, 80'den günümüze degen, çok önemli sayılabilen, ciddi sayılabilecek grevlerden de sözetmek mümkün değil. Bütün bu ortamda enflasyon düşmedi, aksine tırmamaya devam ediyor. Ama yine, hem resmi devlet kuruluşlarının rakamları, hem de işveren kurumlarının kendi rakamları, işçi ücretlerinin maliyet içindeki payının % 9'lara düşüğünü ortaya koyuyor. Bu arada işçilerin yükseltmesi, ücretlerinin gerçek satın alma gücünün 76 rakamlarına düşmesi hem yaşayarak işçi ve emekçilerin gördüğü, hem de bunu görmek istemeyen tüm gözlerin kendi rakamları ile isteselerde istemeselerde ortaya koyduğu bir tablo durumunda. Demek ki 80 öncesi için söylenen bu savların hiçbirisi doğru değil o zaman da söylenilmesi, bugün çok daha açık bir biçimde ortaya çıktı. İşte bu düzenlemeler, bunlara güya tepki diye getirilen düzenlemeler aslında bunun vitrinini olduğunu ortaya koymuş oluyor. Bugün o, ileri sürülen görüşler, tepki olarak getirilen bu düzenlemelerin, aslında bu vitrinin

dışında bir anlam taşımadığı herkesçe görülmüş vaziyette.

ILHAN ALKAN: Çok teşekkür ederim.

CEM EROĞUL: Sayın Kesgeç'in açıklamaları çerçevesinde, bir anayasa hükmüne dikkat çekmek istem. O da grev hakkı ile ilgili düzlemede, zorunlu tahkımın getirilmiş olmasıdır. O konudaki kanaatinizi söyleyebilir misiniz? Yani grev hakkının özüne dokunur mu dokunamaz mı?

ÖZCAN KESGEÇ: Efendim teşekkür ederim. Ben onu unuttum asla çok önemli bir noktaya temas ettim. Grev hakkı yok, işlemek, kısıtlanmıştır derken birtakım unsurlar saydı. Bunlardan en önemlisi işaret ettiğiniz nokta. Türkiye'de grev hakkı öncelikle yasa ile geniş bir kesime grev hakkı tanımaksızın var. Birçok işkolunda toplu iş sözleşmesi uyuşmazlığı nedeniyle greve gidemiyorlar. Uyuşmazlıklar Yüksek Hakem Kurulu'ndan bir anayasa müessesesi haline getirildi. çözüyor. Bu toplu sözleşme hükümlü haline getirildi. Bu mecburi tahkımın bir çeşidi, bununla da kalmıyor grev hakkı yasaklanmamış iş kolunda söz konusu olabilecek grevlerde hükümet tarafından 60 günü geçmemi halindeki ertemelerde de otomatik olarak sorun Yüksek Hakem Kuruluna gitmekte ve yine mecburi tahkim yoluyla uyuşmazlık çözülmüş oluyor. Burdan ortaya çıkan somut durum şu: bir hükümet bir grevi ertelemediği göz önüne aldı takdirde, Türkiye'de bir sendikanın yapabileceği grev süresi 60 gündür. 60 gün sonra bir hükümet, bir siyasal iktidar grevi yüksek hakem yolu ile her zaman çözebilir.

TURKER ALKAN: İzin verirseniz Sayın Cem Eroğul'un demin bir sorusunu vardi, ona bir değişim istiyorum. Şimdi bu düşünce özgürlüğünde nedense bilmem, iki madde olmuş. Birinci insanın kendi kendine düşünmesi, diğer de düşüncesi yaması. Aslında ben galiba biliyorum neden öyle yaptılar. Şimdi bakın bütün hak ve özgürlüklerle ilgili maddelerde istisnalar var. Bir tek o kendi kendine düşünmeyle ilgili madde de istisna yok. Çünkü yapacakları birsey yok.

ÖZCAN KESGEÇ: Bu konuda ilginç bir yaklaşım da sıkı yönetim mahkemelerindeki iddianamelerde

var. Bunlardan birisi de DİSK İddianamesi. DİSK İddianamesinde aynen şöyle söylüyor: Düşünce kafanın içerisinde kaldığı sürece muhtemelidir. Biz kafanın içindeki düşünceleri suçlamıyoruz.

ILHAN ALKAN: Sayın Şaylan, bu tartışmaların genel bir çerçevesinde iki konu, bence çok önemli konuma geliyor. Birinci konu; temel hakların iyice sınırlanmış olması. Örneğin, habeas corpus kulağa hoş gelen bir fantezi değil, klasik demokrasinin temelini oluşturmuş 300 yıllık bir ilke. Biz ise 20. yılın sonunda bu ilkeyi anayasal sistemin dışına itiyoruz.

Modern demokrasinin "olmazsa olmaz" koşulu hale gelen iktisadi sosyal haklar çok kısıtlanmış gibi, klasik, bireyin devlete karşı haklarında da büyük sınırlamalar gelmiş. Düşünce özgürlüğünün, kişi dokunuşuzluğunun düzenlenisi, sözü edilen sınırlamalara örnek olarak verilebilir. İşte bu temel haklara bağlı olarak ikinci sorun giderek daha büyük önem kazanıyor. Siyasal sistemin işlemesi açısından hayatı öneme sahip hukuk devleti yok oluyor ya da bir başka deyişle otoriter devlet arayışı nedeni ile hukuk devleti erozyona uğruyor. Bence hukuk devletinin ciddi bir erozyona maruz kaldığı cesaretle dile getirilmeli. Siyasal Bilgiler Fakültesinde okuyan eski kuşaklar rahmetli Tahsin Bekir Balta hocamızın klasik sınav sorusunun hukuk devleti olduğunu anımsarlar. Bir dostu hocamiza, neden bükmeden, usanmadan, israrla hep bu soruyu sorduğumu sormuş; rahmetli Tahsin Bekir "aman bunu ögrensinler, başka hiç bir şey öğrenmeseler de bunu kavrasınlar" diye cevap vermiş. Sayın Halit Çelenk deydi, doğal yargıcı yerine kanunu yargı kurumunun geçmeye başlaması, yargılal denetim sınırları getirilmesi, temel haklardaki kısıtlamalar hukuk devleti kavramının içini boşaltıyor; bence görel bir zayıflama değil ciddi bir geri dönüş söz konusu. İçinde yaşadığımız son yılları Cumhuriyet tarihinin hukuk açısından en bunalımlı dönemi olarak tanımlamak mümkündür kanısındayım. Yalnız burada kısaca şunu vurgulamak istiyorum. Anayasal kurulasma başka bir şeydir, siyasal yaşamın dinamiği başkadır. Anayasa ile otoriter devlete yönelik

sistem içindeki belli güçlerin ya da daha basit bir deyişleyiğin siyasetten uzak tutulmak istenmesi. Başka bir deyişle toplumun siyassallaşması sınırlanmak istenmiş.

Anayasa ile kurulmak istenen otoriter devlet düzenlemesi çerçevesinde iki konu, bence çok önemli konuma geliyor. Birinci konu; temel hakların iyice sınırlanmış olması. Örneğin, habeas corpus kulağa hoş gelen bir fantezi değil, klasik demokrasinin temelini oluşturmuş 300 yıllık bir ilke. Biz ise 20. yılın sonunda bu ilkeyi anayasal sistemin dışına itiyoruz. Modern demokrasinin "olmazsa olmaz" koşulu hale gelen iktisadi sosyal haklar çok kısıtlanmış gibi, klasik, bireyin devlete karşı haklarında da büyük sınırlamalar gelmiş. Düşünce özgürlüğünün, kişi dokunuşuzluğunun düzenlenisi, sözü edilen sınırlamalara örnek olarak verilebilir. İşte bu temel haklara bağlı olarak ikinci sorun giderek daha büyük önem kazanıyor. Siyasal sistemin işlemesi açısından hayatı öneme sahip hukuk devleti yok oluyor ya da bir başka deyişle otoriter devlet arayışı nedeni ile hukuk devleti erozyona uğruyor. Bence hukuk devletinin ciddi bir erozyona maruz kaldığı cesaretle dile getirilmeli. Siyasal Bilgiler Fakültesinde okuyan eski kuşaklar rahmetli Tahsin Bekir Balta hocamızın klasik sınav sorusunun hukuk devleti olduğunu anımsarlar. Bir dostu hocamiza, neden bükmeden, usanmadan, israrla hep bu soruyu sorduğumu sormuş; rahmetli Tahsin Bekir "aman bunu ögrensinler, başka hiç bir şey öğrenmeseler de bunu kavrasınlar" diye cevap vermiş. Sayın Halit Çelenk deydi, doğal yargıcı yerine kanunu yargı kurumunun geçmeye başlaması, yargılal denetim sınırları getirilmesi, temel haklardaki kısıtlamalar hukuk devleti kavramının içini boşaltıyor; bence görel bir zayıflama değil ciddi bir geri dönüş söz konusu. İçinde yaşadığımız son yılları Cumhuriyet tarihinin hukuk açısından en bunalımlı dönemi olarak tanımlamak mümkündür kanısındayım. Yalnız burada kısaca şunu vurgulamak istiyorum. Anayasal kurulasma başka bir şeydir, siyasal yaşamın dinamiği başkadır. Anayasa ile otoriter devlete yönelik

bir düzenleme geliyor ama siyasal yaşamın pratiği şimdiden kurumsal yapıyı yeniden yorumlama zorunluluğu yaratıyor. Yani popüler deyişle istesek de istemesek de anayasal deliniyor. Dernekler, meslek kuruluşları siyaset yapacak, bunu önlemek mümkün değil. Tabibler Birliği davası ilginç bir örnek, dava sürdürdüğü için şimdilik bir şey söylemek olanaksız ama ileride bu konu herhalde ayrıntılı bir biçimde tartılacak. Kisaca henüz daha geçiş döneminizde ama şimdiden siyasal dinamik, anayasal düzenlemenin ötesine geçmiş görünüyor.

HALIT ÇELENK: Afferediniz, bu dava konusunda ve siyaset konusunda uygulamada bazı çıkar yolları bulunabiliyor. Yani diyor ki, siyasi faaliyette bulunamaz. Yasaya koymuş, anayasaya koymuş. Şimdi, siyasi faaliyet hangi faaliyettir. Gerek doktrin, mahkemelere üniversitelerden verilen bilirkişi raporları ve hatta bu konuda verilmiş bazı mahkeme kararları siyasi faaliyetin bir iktidar mücadelesi olduğunu dile getiriyor. Dernekler yasasında da bunun tanımı, siyasi faaliyet diyor iktidar mücadeledir. Şimdi o halde siyasi faaliyet ile düşünce açıklama özgürlüğünü birbirine karıştırma mak lazımlı gelir. Onlara göre her tür düşünce açıklama siyasi faaliyettir. Oysa gerçekte tam tersi, bunun ikisinin birbirinden ayrılmazı gereklidir.

GENÇAY SAYLAN: Halit Çelenk'e katılıyorum. Siyasi faaliyeti sadece iktidara yönelme olarak tanımlamak tanımı çok genişletiyor. Çünkü yönelmenin ölçütü belli değil. Örneğin, siyasi iktidarı ya da kurumları etkilemeye çalışmak acaba siyasi iktidar mücadeleyi yapma anlamına gelir mi? Aslında sorunun çözümü yargı organlarının kararı ile olacak ve doğaldır ki yargı organlarının bu tür kararları o andaki siyasal dinamikten ileri ölçüde etkilenmiş bulunacak. Yoksa siyasi faaliyetin ne olduğu yolunda evrensel bir tanım yapmak anlamlı bir iş sayılmaz. Bir sendika tabii ki siyasi iktidarı elde etmeye yönelik olmamak ama siyasi iktidar için yaranan grupları etkilemeye çalışacak. Türk-İş neden miting

yaptı? Uygulanan ekonomik politikaya ve çalışma yasalarına karşı çıktı, alternatif politikalardan yana olduğunu gösterdi. Bu siyaset değil de nedir? Demokrasi başka türlü olabilir mi?

Tartışmak istedığım ikinci konu, çok önemsemediğim laiklik. Türkiye'de son yıllarda bana göre tehlaklı sıfatı ile nitelenebilecek bir delege eğiliminin belirginleştiği söylenebilir. 200 yıllık çağdaşlaşma mücadeleinin esas olarak laiklik ilkesi üzerine oturduğu ileri sürülebilir. Atatürk olayın da ölü laiklik. Saniyorum bu hususta bir kuşku yok. Laiklik ile ilgili olarak toplumsal yaşamındaki geri dönüşler ya da siyasi eleştiriler doğal karşılaşabilir ve açık toplum gereği sayılabilir. Ancak anayasanın 24. maddesi ile din eğitiminin zorunlu hale getirilmesi başka türlü değerlendirilmeyi gerekli kılmıştır. Artık soruna açık ve coğulcu toplumda olması gereken bir düzenleme olarak bakmak olanaksız gözükmek.

Bu gelişmenin arkasında ne var? Bunu ana hatları ile tartışmak gerekiyor. Çünkü ortaya anayasal özgürlüğünü birbirine karıştırma mak lazımlı gelir. Onlara göre her tür düşünce açıklama siyasi faaliyettir. Oysa gerçekte tam tersi, bunun ikisinin birbirinden ayrılmazı gereklidir.

GENÇAY SAYLAN: Halit Çelenk'e katılıyorum. Siyasi faaliyeti sadece iktidara yönelme olarak tanımlamak tanımı çok genişletiyor. Çünkü yönelmenin ölçütü belli değil. Örneğin, siyasi iktidarı ya da kurumları etkilemeye çalışmak acaba siyasi iktidar mücadeleyi yapma anlamına gelir mi? Aslında sorunun çözümü yargı organlarının kararı ile olacak ve doğaldır ki yargı organlarının bu tür kararları o andaki siyasal dinamikten ileri ölçüde etkilenmiş bulunacak. Yoksa siyasi faaliyetin ne olduğu yolunda evrensel bir tanım yapmak anlamlı bir iş sayılmaz. Bir sendika tabii ki siyasi iktidarı elde etmeye yönelik olmamak ama siyasi iktidar için yaranan grupları etkilemeye çalışacak. Türk-İş neden miting

toplumun yapısı, gelişimi ve siyasi gelenekleri iki sistemden birini daha işlevsel kılar. Başkanlık sistemi kesin bir güçler ayrılmışa dayanan ve güçlerin karşılıklı olarak birbirlerini frenlemesini öngören bir yapı olarak tanımlanabiliyor. Esas olarak ABD de işleyen bu sistemin siyasi istikrarı sürdürür bir özellik taşıdığı ileri sürelebilir. Parlamentler sisteme ise tam bir güçler ayrılığı yok, yasama ile yürütme beraberlik içinde; yargı ayrı durumda. Parlamentler sisteme iktidar, esas gücü, parlamento içinde kurulmuş, yürütme de gücünü oradan alıyor. Siyaset olarak esas sorumlular iktidar yani yürütme yetkisi elde tutanlar, çünkü halkın karşısına çıplık temsil mekanızması yoluyla parlamentodan güç alıyorlar ve parlamento içinde, seçim yolu ile coğulluğu kaybedince iktidarı bırakmış oluyorlar. Parlamentler sistemin en belirgin kurumlarından biri sorumsuz devlet başkanı; devlet başkanı halktan oy almıyor ve kimseye karşı sorumlu değil. Bu nedenle de devlet başkanlarına yürütmeye yetkisi verilmiyor. Yetki ve sorumluluk hem parlamento toya hem halka karşı hesap verme durumunda olan başbakanı, hüküme bırakıyor.

Siyasi istikrarı sağlamak için bu iki sistemi birbirine yaklaştırmanın bir eklektik yol bulma girişimleri var. Fransız ve Portekiz sistemleri bu tür girişimlere örnek verilebilir. Devlet başkanına, siyasi istikrar sağlanmak için yetki verilince sorumluluk kurumu da farklı biçimde düzenlenmek zorunda kalıyor; halk tarafından seçilme günde geliyor. Buna rağmen, tipki şimdiki Fransa da olduğu gibi sorular çakabiliyor. 82 Anayasası ise halkın tarafından seçilmeyen bir devlet başkanı öngörmekle beraber bu makama yalnız başına kullanacağı önemli yürütme yetkileri tanyor. Böylece güçlendirilmiş, sorumluluk yüklenmiş devlet başkanlığı ile esas olarak halkın yetki alan, parlamento coğulluguuna dayanan hükümet başkanlığı arasında ciddi tartışmalar ortaya çıkmasının ve bu sorunların bir anayasa bunalımına yol açmasını olasılığı var. Başka bir deyişle anayasal sistem, bir takım siyasi bunalımlara kaynaklık edebilecek ve siyasal geleneğimizde bu tip sorunlarla karşılaşmadığı için

çözümsüz ve sancılı durumlarla karşılaşabilecek. Siyasi gelenekleri, demokrasi deneyi Türkiye'ye göre çok ileri olan Fransa'da bile karıştı siyasi kesimlere mensup olan devlet başkanı ile parlamento çoğunuğu na dayanan hükümet başkanı arasındaki ilişkilerin, bir anayasa bunalımlına yol açıp açmayacağı tartışmaktadır. Son seçimden sağ tarafından kazanılması üzerine sosyalist Mitterrand'ın istifa etmesi gerekiği ileri sürlmektedir.

CEM EROĞUL: Bu noktada birşey söylemek istiyorum. Çok önemli çünkü. Sayın Gencay Şaylan'ın da çok haklı olarak deyindiği gibi, bu faaliyetleri dolayısıyla devlet başkanı halka hesap vermeye. Bu büyük bir çelişki. İkinci nokta devlet başkanının tek imzalı kararnameleri de yargı denetiminin dışında tutuluyor. Yani idarenin bütün eylem ve işlemlerinin mutlaka yargı denetine tabi olacağı ilkesi, bir hukuk devletinin bu ilkesi anayasa ile işlenmez hale getirilmiş oluyor. Dolayısıyla ortada ne siyaset bir kontrol mümkün ne de yargusal kontrol.

GENCAY ŞAYLAN: Bu sorun çok daha ileri boyutlarda bizde de yaşayabilir ve anomali derken bunu kast ediyorum. Anayasa ile cumhurbaşkanına tanınan yürütme yetkilerinin hukuk devletinin işlerini açısından da bir sorun yaratabileceğinin açık çünkü bu kararlar üzerinde yargı denetimi yok. Halbuki yürütmenin hiç bir eyleminin yargı denetimi dışında kalmaması gereklidir. Ancak siyasi yön daha ağırlıklı kanısındayım. 1988 seçimlerinden sonra bu sorun daha somut bir biçimde gündeme gelebilir. Örnek olarak YÖK'ü alalım; siyaset partilerden biri sistemin iyi işlediğini ileri sürüp değişiklik yapacağını söylese ve iktidara gelse ne olacak? Cumhurbaşkanının YÖK ile ilgili düşünceleri farklıdır ve yetki ona aittir. Bu durumda bir bunalının çıkması kaçınılmaz sayılabilir. Kısaca toplumu siyasetten uzak tutmak için hazırlanan 1982 Anayasası ile amaca ulaşılmasının pek mümkün olmadığı ileri sürülebilir. Çünkü toplumun siyasallaşması anayasal düzenlemelerle sağlanamıyor. Olsa olsa ortaya bir takım dar boğazlar çıkıyor ve yeni düzenleme yapmanın gereği gündeme geliyor.

ILHAN ALKAN: Sayın Gencay Şaylan'ın yaptığı bu son tesbitlerle

tartışmamızın birinci turunu tamamlaşmış olduk. İkinci tur tartışmalarımız daha çok önerilere yönelik olacak.

Sorumuza geçmeden önce kısa bir hatırlatma yapmak istiyorum: Hatırlanacağı gibi 1982 Anayasasının gerek hazırlanış döneminde gerekse açıklanıp oylanması dönemin de dile getirilen eleştiri ve endişeler, temel bir noktada toplanıyordu: 1982 Anayasası toplumumuzun ulaştığı ekonomik, toplumsal, siyaset, kültürel gelişmişlik düzeyinin gerisindedir. Daha sonraki dönemlerde kalıcı olamayacağı, sorunlar yaratacağı öngörmektedir.

Biraz önce yaptığınız saptamlar, o zamanki bu eleştiri ve değerlendirmelerin haklı olduğunu gösterir nitelikte.

Şimdi tüm konuşmacılara aynı soruyu yönelmek istiyorum. Sorumuz şöyle: Türkiye'nin 110 yıllık anayasacılık deneyinin ve birikiminin işliğinde toplumumuzun gelişmişlik ve beklenileri düzeyine uygun bir anayasanın temel ilkeleri sizce neler olmalıdır? Bu temel ilkeler 1982 Anayasası'nda yapılacak değişikliklerle varılabilir mi? Yoksa bu anayasasının tümüyle değiştirilmesi mi gereklidir?

Yine Sayın Cem Eroğul'a ilk sözü vererek ikinci tur tartışmamıza başlıyalım izninizle.

CEM EROĞUL: Bu sorunun cevabı bir siyaset cevap olabilir ancak. Çünkü anayasa yapmak, anayasa değiştirmek bir siyaset eylemdir. Dolayısıyla bunu tayin edecek şey siyaset güç dengesidir. Siyaset güç dengesinde ise gerçekçi olmak gereklidir. Bence, ya bu anayasa tümüyle gitmelidir, ya da hiç birşey yapılamaz anlayışı, siyaset gerçekçiliğe uymaz. Tabii, yeni bir anayasa yapılırsa çok daha iyi olur. Ama mevcut anayasada da, güçler elverdiği ölçüde, mümkün olduğu kadar daha şimdiden birtakım iyileştirmeler yapmak gereklidir. Şimdi, yeni bir anayasa anlayışı, yahut düzeltilmiş bir anayasa anlayışı, hangi temel ilkelerde dayanmalıdır, bu konuda sadece birkaç başlık söyleyeceğim, çünkü zamanımız çok kısıtlıdır.

Bir kere şunu belirtmek lazımdır: Anayasamızın hazırlanma sürecinde yanından mal kaçırılmış gibi davranışmamak gereklidir. Anayasa bütünü

toplumu bağlayan bir temel yasa olduğuna göre, toplumun bütün ana güçlerinin oydaşmasına dayanmalıdır. Siyaset olarak ifade etmek gerekirse, iki ana güç: CHP zihniyeti ile, AP zihniyetidir, bizim toplumumuzda. Bir kere bunlardan mutlaka iki tarafa da dayanan bir hizmet süreci geçirmek gereklidir. 1961 anayasasında da bunun eksikliği görülmüşdür. Ve 1961 anayasasının huketmediği kötü işlemlere maruz kalmasının siyaset, psikolojik ana sebebi budur. Bir kesimin, DP'nin devamı olan bir kesimin, anayasa hazırlığında dışlanmış olmasıdır. İllerde bunlardan ders almalı, bir anayasa düzenlemesinde, mümkün olduğu kadar, toplumun en geniş kesimlerin oybirliği sağlanmalıdır.

İkinci temel nokta şudur: Temel haklar ve özgürlükler konusunda artık tartışma götürmeyecek ve çağdaş uygurlığın gereği olan bir düzey vardır. Bu statik birşey değildir. Sayın Çelenk'in çok güzel belirttiği gibi, örneğin 961 anayasasında idam cezası var diye, 82 Anayasasında da olacak sonucu çıkmaz. Çünkü 61 ile 82 arasında köprülein altında çok su akmıştır ve artık uygar dünya idam cezasını reddetme düzeyine gelmiştir. Türk toplumunun da bunun gerisinde kalması gereklidir. Yine temel haklarla ilgili olarak özellikle kişi güvenliği ve düşünce özgürlüğü ile ilgili olarak, uygar dünyadan ortak değerleri anayasal düzenlemeye geçirilmeli dir. Nihayet temel haklarla ilgili olarak, ekonomik ve sosyal haklarda, çalışan insanın, emekçinin, bütün gelişmiş dünyada olduğu gibi anayasal düzenlemelerle özel olarak korunması gereklidir. Bir noktayı, çok önemli olduğu için hemen belirtmek gereklidir. Anayasada işçi ve işverenin eşit haklarla karşı karşıya bırakılması, sosyal devlet anlayışına aykırıdır. Sosyal devlet anlayışı, yasal düzenlemelerde iktisadi hayatı zayıf olan tarafın kayırılmasını gerektirmektedir. Bir soyut eşitlik koymak, gerçek hayataki eşitliği yasa yoluyla perçinlemekten başka bir anlama gelmez.

Üçüncü nokta; geniş yetkili askeri yargı ve devlet güvenlik mahkemeleri gibi düzenlemelere artık anayasalarda yer verilmelidir. Anayasalarda; doğal yargı ilkesi yargı bağımsızlığı ve yargı güvencesi, hiç

bir kısıtlama olmadan, temel ilke olarak kabul edilmelidir.

Dördüncü nokta; Atatürk'ün laiklik anlayışından verilmiş tüm ödünlere geri alınarak, bu anlayışa yeniden dönülmelidir. Bu, Türk toplumunun çağdaşlaşması bakımından, en temel noktadır belki.

Beşinci nokta; 1960'tan beri Türk anayasal ve siyaset içinde militarizme verilen ödünlere, kararlı bir biçimde geri alınmalıdır. Bu gelişme 1960'ta başlamıştır ve pekişerek sürdürmektedir. Bu süreç öyle akıl almaz düzeylere tırmanmıştır ki, bugün Türk Silahlı Kuvvetleri idarenin bir parçası olmasına rağmen, adeta ayrı bir idare olarak düzenlenme noktasına gelmiştir. Örneğin, personel statüsü ayırdır, adli mahkemesi ayırdır, idari mahkemesi ayırdır; şikayet denetimine tabi değildir, kullandığı devlet mallarının denetimi bakımından özel bir statüye tabidir. Terfi kararlarında kendi içinde istediği gibi karar verme yetkisine sahiptir: Anayasada Yüksek Askeri Şura kararlarına karşı yargı yoluna başvurulamayacağı belirtlimiş durumdadır. Milli Güvenlik Kuruulu aracılığı ile doğrudan doğruya yüretme üzerinde etkili olma yolu kurulmuştur. İşte yeni düzenlemelerde, tipki laiklikten verilen ödünlere gibi, 'sivilleşme' denilen bu ödünlere de mutlaka geri alınmalıdır; ve sivil toplum anlayışına dönülmelidir.

Altıncı nokta; sistem bozukluğunun mutlaka giderilmesi gereklidir. Demokratik bir sisteme, güçlü ve yansız siyaset makamı olmaz. Güçlü olmak için halktan, siyaset parti ile güç alması gereklidir. Siyaset parti aracılığıyla güç alan makam yansız olamaz. Yansız ve güçlü makam, eski krallıklarında vardır. Güçlüdür, bütün toplum adına adil bir biçimde davranıştır. Kuram bunu gerektirir. Ama modern demokraside, güçlü ve yansız siyaset merci yoktur. Güçlü ise, örneğin başkanlık sistemindeki başkanlık gibi yanlışdır, çünkü parti adına seçilmişdir. Güçlü ise, örneğin parlementer sistemdeki başbakan gibi yine yanlışdır, çünkü parti adına seçilmişdir. Yansız olacaksa, güçsüz olması gereklidir.

Yedinci nokta; toplumda araştırma yapan, kamuoyu üreten kurumlar mutlaka özerk bir statüye

kavuşturulmalıdır. Bunların başında üniversiteler ve TRT gelmektedir. Ama bundan ibaret değildir. Mümkün olduğu kadar çok, bilim yapan, araştıran, topluma çıkış yolları üreten, kamuoyunun oluşmasını ve gelişmesini sağlayan kurum, idarenin baskısı dışına çıkarılmalıdır. Bu da ancak idari özerklikle mümkündür. Yoksa, bizim uygunlamada bir anlama gelmeyen bilimsel özerklikle mümkün değildir.

Sekizinci nokta; başta gençlik olmak üzere, bütün toplum katmanlarına en geniş siyaset katılma kapısı açılmalıdır. Gençlik konusuna fazla得分mek fırsatı bulmadık. Ama bu rejimin, içinde yaşadığıımız düzenin en belirgin özelliklerinden biri de, gençlik karşısında korkulu, kuşkulu, dışlayıcı, suçlayıcı tutumudur. Bugün gençliğine güvenmeyen bir toplum, yarını ki me emanet edecektir? Dolayısıyla, yasal düzenlemelerde, diğer bütün kesimlere olduğu gibi mutlaka gençliğe de siyaset katılma, siyaset oluşturma yollarının açılması gereklidir.

ILHAN ALKAN: Sayın Çelenk, Sayın Cem Eroğul, ilke olarak yeni bir Anayasa'nın yapılmasının doğru olacağını, ama o koşulları beklemeye yerine daha şimdiden bu Anayasa'ya güçler elverdiği ölçüde bir takım iyileştirmeler yapmak gereklidir görüşünü getirdiler.

Aynı soru için sizin görüşlerini rica edeceğiz.

HALİT ÇELENK: Sayın Cem Eroğul arkadaşımız nasıl bir anayasa olmalıdır, yeni bir anayasaada ne gibi hükümler, düşünceler yer almazıdır, bunları kalın çizgilerle açıkladılar. Ben bunlara tamamen katılıyorum. Ancak şöyle diyorum; 1982 Anayasası, belli bir sınıfın felsefesini ve dünya görüşünü temel alan bir anayasadır. Düzenlemeler bu felsefeye göre yapılmıştır. Bu açıdan 1982 Anayasası, bir bütünlük arzetmektedir. Anayasada o kadar çok anti-demokratik, insan haklarına aykırı, temel hak ve özgürlüklerle ters düşen maddeler vardır ki, değişiklik yoluyla '82 Anayasasını demokratik yapmak inancına göre olanaksızdır. Bu nedenle, 1982 Anayasasını tümüyle değiştirmek ve yeni bir anaya hazırlamak gereklidir. Bu da, toplumun tüm sınıf ve tabakalarının ve özellikle işçi-emekçi sınıf

ve tabakaların katkılarını almak suretiyle mümkün olabilir. Yani özelikle işçi ve emekçi sınıfların bu oluşuma katkılarını sağlamak yoluyla ancak mümkün olabilir.

ILHAN ALKAN: Sayın Türker Alkan, Sayın Çelenk 82 Anayasası'nda değişiklikler yapılarak, demokratik bir Anayasa yapmak olanaklı değildir görüşündeler.

Sizin önerilerinizi ve görüşlerinizi alabilir miyiz?

TÜRKER ALKAN: '61 Anayasası gibi, '82 Anayasasının da kendi içinde bütünlüğü ve bir esprisi var muhakkak. Yeni bir anayasa da, kendi içinde belirli bir felsefesi, bir bütünlüğü ve esprisi olan bir anayasa olmalı. O bakımından, parça parça değişiklikler asılnda, amaca tam olarak hizmet etmeyecektir, ona katılmıyorum. Fakat öte yandan, siyasetin gerçekçilik saptamasına da katılmak lazım. Çünkü biz, anayasa değiştirmek için darbe yapamayacağımıza göre, nihayet mecliste çögünüği sağlayıp, ki o da az bir çögünlik değil, değiştirmek zorundayız. O zamana kadar işler böyle gitse de, herseyden önce uygulamaları değiştirmek gerekiyor. Anayasada güvenlik soruşturması yapın diye yazıyorum. Büylesine saçılıkları bir kere peşinen kaldırımk, ondan sonra da birtakım haksızlıklarla önlemek zorundayız. 1402 uygulaması vb. gibi. Yasaları değiştirek çok şey yapılabılır. Diyelim YÖK Yasasını değiştirek, aslında oldukça özerk bir üniversite sağlamak mümkün olabilir. Ve imkâni bulunca, gücü bulunca (ki bu noktada Eroğlu'na katılıyorum) nihayet AP geleneğiyile, CHP geleneğinin (toplumda temel iki siyaset gücü temsil ediyorlar), belirli müsterek noktalarda bir araya gelmesiyle temelli bir çözüme ulaşılabilir. Bu işe de kesinlikle askerlerin karışmaması istenmelidir. Bu iki eğilimin müsterek olarak hizlendirilecekleri bir anayasa toplumda sivillesmeye ve giderek demokratikleşmeye sağlayacak bir uzlaşma çerçevesi oluşturabilir. Ve gene bunun için de belirli bir sistem ve esprî bütünlüğü aranmalıdır. Kuşkusuz '61 Anayasasının problemi bir siyaset gücünün katılmamasıdır. 82 Anayasası bu bakımından çok daha kötü durumda. Toplumdaki hiçbir siyaset güç katılmadı. Yani Danışma Me-

lisi kuruldu, fakat buna, meslek örgütlerinden bile bir kişi çağırıldı. Tamamıyla toplumu o sırada yönetmekte olan kişilerin seçimi sonucunda oluşmuş bir Meclisti. Ve bu nedenle de 82 Anayasası hazırlanışının ertesi günü tartışılmaya başlayan bir anayasa oldu. Bu nedenle, uzun ömürlü olacağımı hiç sanmıyorum.

Muhakkak bir gün gelecek, bu Anayasa toptan değiştirecek. O değiştirmeye zamanı için şimdiden düşünsel hazırlık yapmakta da herhalde yarar var. Neler yer alabilir bu anayasada, tam olarak su anda bir şey söylemek zor. Ama herhalde çok ayrıntılı bir anayasa olmamalı, ikide bir de değiştirmek zorunda kalınması için. Mümkün olduğu kadar esnek ve kısa bir anayasa olmasında yarar var. Temel hak ve özgürlükler kuşkusuz önemli ve kritik bir biçimde yer almalı ve çağın gereklere uygun biçimde yer almalı, siyasal yaşamın temel kurum ve süreçleri herhalde belirlenmeli, çok ayrıntıya gidilmemeli.

Bu arada son olarak bir soruna değinmek istiyorum. Bizde özger kurumlar hep tartışılacak bir konu oldu. Fakat Türkiye'de çoğulcu bir demokrasi yerleştirmek istiyoruz, özger kurumların batı toplumlarından farklı ve daha önemli bir yeri vardır, bunu belirtmek istem. Türk toplumu, toplumsal yapısigereği batıda çoğulculuk niteliğini tam olarak taşıyamıyor. Yani bizim feodal geçmişimiz yok. Orada çoğulluğun kaynaklandığı yapılardan birisi feodalizmdir. Sınıfsal yapımız tam olarak billurlaşmış değil, henüz bir süreçten geçiyoruz. Ve bütün bunların tarihsel süreç içerisinde getirdiği özgür düşünce kurumları henüz yerleşmiş değil. Böyle bir ortamda çoğulluğun dayanak noktaları arasında özger kurumlar yer alabilir Türkiye'de. Ve bu işlevi geçmişte görmüştür.

Özger kurumları ortadan kaldırığınız zaman topluma egemen olan bir sınıf diğer bütün sınıf ve grupları ezebilecek güç'e erişebiliyor. Bu bakımdan özger kurumların siyasal anlamda çoğulluğun sağlanmasında katkıları olabilir. Yani özger kuruluşlar tartışmasına bu açıdan da bakmakta yarar var. Örnek olarak Üniversite özgerliğinin olmadığı Batı ülkeleri gösteriliyor. Sorun

üniversite özgerliği değil, sorun bilimsel özgürlük, bu gözden kaçırılmamalıdır. Batıda herhangi bir toplumda üniversite özgerliği olmayıpabilir ama bilimsel özgürlüğü sağlayacak gelenekler ve mekanizmalar vardır. Bizde yoktur. Bizim düşünce geleneğimizde, yönetim geleneğimizde, bilime saygı, bilim özgürlüğüne saygı yoktur. Bunun için üniversitede özgerlik vermek zorundadır.

Herhangi bir batı ülkesinde zorunlu olmasa bile. Bu, hep gözden kaçırılıyor. Bu geleneklerimize göre kurumlar geliştirmek zorundayız, ve özellikle bu anlamda Türk toplumunda özgerliğin belirli bir işlevi var gibi.

İLHAN ALKAN: Sayın Özcan Kesgeç. Aynı soruyu size de yöneltmek istiyorum. Buyrun.

ÖZCAN KESGEÇ: 1982 Anayasası hazırlanırken gerek danışma meclisindeki hazırlanma sürecinde gerekse kamuoyuna sunulmuş sürecinde bir tartışma söz konusu olmadı.

Ama bu alanda birtakım çalışmaları gözardı ettiğim sanılmamalıdır, söylemek istedigim genel anlamda bir tartışmanın söz konusu olmadığıdır. Bu da kişisel kusurlardan değil, içinde bulunan yapının bir sonucuydu. Siyasal partiler kapatılmıştı, yoktu. DİSK gibi kimi konfederasyon ve sendikalar faaliyetten men edilmişti. Birçok dernek faaliyetten men edilmişti. Ülke sıklıkla bir gelişmekte söz konusu. 82 Anayasasına evet diyen tek "demokratik kuruluş" Türk-İş oldu. Türk-İş'in sayın genel başkanı "ben anayasaya evet demedim" diyor. Daha sonra böyle bir beyanda da bulundu. Doğru, açıkça evet diye bir laf yok. Ama sağır ve kör dahi o metne baksa, o metnin evet dediğini anlayacaktır. Nitelikim daha sonra gene Türk-İş'in sayın genel başkanı, o dönemde hayır demek mümkün müdü? diyerek evet dediklerini teyyid etti. Bu evet açıklamalarında çok ilginç bir bölüm var. Diyorlardı ki öümüzdeki dönemde sorumsuzluk yolu seçilmelidike 82 Anayasası ve diğer yasal düzenlemelerin, temel hak ve özgürlükleri ve bu arada sendikal hak ve özgürlükleri kısıtlayııcı bir yanı yoktur.

Geçtiğimiz günlerde Türk-İş anayasa değişikliği konusunda faaliyetlere başladı. Hemen akla bir soru geliyor. Acaba Türk-İş kendi açıklamasında ifade ettiği gibi bir sorumsuzluk yolumu seçti de bir anayasa değişikliğine ihtiyaç duydu diye.

eden tüm kesimlerin tartışarak en geniş anlamıyla, anayasa konusundaki görüşlerini ortaya koyarak ve yine en geniş anlamıyla bu görüşlerde ortak bir noktayı bulmaya çalışarak meydana getirilmelidir.

Buradan şu sonuca varmak istiyorum. Böyle bir yapılanma içerisinde 82 anayasası tümiyle değiştirilmelidir. Elbette bu değişim bir siyasal denge olayıdır. Bu tartışma da bu siyasal dengenin tamamlayııcı, en belirleyici unsurlarından birisi olarak ortaya çıkar. En klasik anlamıyla çoğulcu, katılımcı, parlementer demokrasiler de artık klasikleşmiş temel hak ve özgürlükleri içeren bir anayasa toplumumuz için zorunludur. Bu sözlerimden 82 anayasası ortamında hiçbirşeyin yapılamayacağı, yapılmaması gerektiği, anlamı çıkarılmamalıdır. Bütün 82 Anayasası'nın değişimi için yapılacak mücadeleler dahi bu anayasal ortam içerisinde yapılacaktır.

Benim kişisel görüşüm 82 Anayasası esas olarak tümiyle değişmeli, tüm sosyal sınıf ve tabakaların eşit örgütlenme hakkını içeren biraz önce belirttiğim gibi klasik anlamda en temel hak ve özgürlükleri kapsayan bir yapı içerisinde mutlaka değiştirilmelidir. Bu konuda ilginç bir gelişme söz konusu. 82 Anayasasına evet diyen tek "demokratik kuruluş" Türk-İş oldu. Türk-İş'in sayın genel başkanı "ben anayasaya evet demedim" diyor. Daha sonra böyle bir beyanda da bulundu. Doğru, açıkça evet diye bir laf yok. Ama sağır ve kör dahi o metne baksa, o metnin evet dediğini anlayacaktır. Nitelikim daha sonra gene Türk-İş'in sayın genel başkanı, o dönemde hayır demek mümkün müdü? diyerek evet dediklerini teyyid etti. Bu evet açıklamalarında çok ilginç bir bölüm var. Diyorlardı ki öümüzdeki dönemde sorumsuzluk yolu seçilmelidike 82 Anayasası ve diğer yasal düzenlemelerin, temel hak ve özgürlükleri ve bu arada sendikal hak ve özgürlükleri kısıtlayııcı bir yanı yoktur.

Geçtiğimiz günlerde Türk-İş anayasa değişikliği konusunda faaliyetlere başladı. Hemen akla bir soru geliyor. Acaba Türk-İş kendi açıklamasında ifade ettiği gibi bir sorumsuzluk yolumu seçti de bir anayasa değişikliğine ihtiyaç duydu diye.

Oysa Türk-İş'in seçtiği bir "sorumsuzluk" yolu yoktu, bu anayasaya iş yapamaz hale geliyordu. Sunu söylemek istiyorum: Anayasaya evet diyen, evet çağrısında bulunan tek "Demokratik" kuruluş Türk-İş bugün anayasanın değişmesi gerektiğinden söz etmek zorunda kaldı.

İLHAN ALKAN: Sayın Gencay Saylan. Aynı soru için siz ne düşünüyorsunuz?

GENCAY SAYLAN: Çağdaş toplumlar için geçerli, ortak bir ilke var. Bunu anayasaya saygı olarak tanımlamak mümkün. Başka bir deyişle toplum anayasaya saygı duymalı, sahip çıkmalı. Anayasaya değişiklikleri ancak özel durumlarda, önemli değişikliklere ayak uydurma amacıyla gündeme gelmelidir. Ancak Türkiye'de, ister beğenelim ister karşı çıkalım, 1982 Anayasasının değişme talepleri hiç de azımsanmayacak bir kapsam içinde kendini ortaya koymuş bulunuyor. Yani ülkenin siyasi gerçek ve pratiği anayasının kapsamlı bir biçimde değişimi tartışmaya soktu. En büyük işçi kuruluşu olan Türk-İş kökü değişiklikler istiyor. İki siyasi parti 1982 Anayasasının toptan değişimi için bir kurucu meclis oluşturulması düşündesinde anlaştıklarını ilan ediyor. Kamu oyu yoklamalarının gelecekte iktidara ulaşacağını gösterdiği ana muhalefet partisi, toptan değilse bile anayasanın önemli ölçüde değişmesi gerektiğini söyediyor. Bütün bunlara bakarak 1982 Anayasasının daha bluğ çağrına gelmeden toplumdaki saygınlığını yitirdiğini söylemek olanaklı. Referandumda çok büyük kabul oyunu çıkmışından sonra anayasanın hiç de azımsanmayacak oranda siyasi güçler tarafından değiştirilmek istenmesi sanıyorum ülkemize özgün ilginç bir siyasal gelişme. 84. madde delindi, siyaset yasağı zorlanmaya başlandı; kısaca siyasi pratik daha şimdiden anayasa sınırlarını aştı.

Aşında demokratik geleneği güclü, sosyolojik anlamda sivil toplum kavramı ile nitelenen ülkelerde anayasal düzenlemelerin çok önemli olmadığı söylenebiliyor. Sivil toplum kurumlarının işleyışı, anayasal düzenlemeleri kendilerine uyumlu hale getiriyor. Okullarda, birinci sınıflarda okutulur, İngiltere

de yazılı anayasa yoktur, bir kaç yasal metin ve onun dışında sivil toplum kurumları ile siyasi değerler anayasal düzenlemenin sınırlarını oluşturur. Fakat Türkiye'nin farklı olduğu açık. Demokrasi geleceğimiz çok güçlü olmadığından anayasal düzenleme, kurumsal yapı çok önemli. Türkiye'de demokrasının yerlesip, işleyebilmesi için belirleyici işlevi olan anayasal düzenleme ile ilgili olarak üç noktaya deignum istiyorum. Bunlardan birincisi hukuk devleti anlayışından hiç taviz vermemez; ikincisi çoğulcu demokrasi; üçüncüsü ise Türkiye gibi hızla değişen bir ülkede anayasal düzenlemenin yumuşak yada esnek olma zorunluluğu.

Bu ilkelerin anayasacılığımıza egemen olması gerektiğini düşünüyorum. Bunun için de Cem Eroğlu'na belirlediği değişikliklerin yapılması gereklidir. Ama bu nasıl olacak? Olaya gerçekçi yaklaşmak gereklidir. Böylesine kapsamlı bir değişiklik için önce siyasi güç dengesinin değişmesi ve belki de ilk aşamada anayasanın kendisinin değil, bazı yasaların yeniden yapımı söz konusu olacaktır. Tabii bu, her şeyden önce siyasi partilerin program ve hedef formüle edişleri ile toplumdan alacakları desteği bağlı gözükmektedir. Bunun yanında toplumun diğer kurumlarının, sivil toplum değerlerine sahip çıkması gereken kurumların da tutumunu önemli rol oynayabilecektir.

Sivil toplum kurumlarına, değerlerine sahip çıkma bakımından Türk toplumunun pek başarılı bir sınav verdiği söylemek olanaklı gözükmemektedir. Örneğin sivil toplum ve demokratik değerlerin savunulması açısından yargı organlarına ve kadrolarına çok önemli rollerin düşüğü açık. Başka bir deyişle hukukçularda, sivil toplum ve demokrasi değerleri tutumlarını belirleyecek derecede egemen değilse; bu değerler, yargı organları tarafından her şeyin içinde savunulması gereken şeyler olarak görülmüyorsa, toplum gelişmesini sürdürmeye demektir. Yani çoğulcu olmayan demokrasının, gerçek demokrasiye dönüşümü için uzun mesafe kat edilecek demektir. Bu bakımından özellikle yargı organının, her düzeyde hukuk devletine sahip olması, birinci sınıflarda okutulur, İngiltere

ludur. Sadece siyasi güç dengesinin değişimini beklemek çok anlamsız sayılmaz kanıtsızdır. Örneğin 1960-1980 döneminde demokratikleşme yolunda önemli mesafe aldığımızı sanıyorduk, ama 1980 sonrası bunun hiç de öyle olmadığı ortaya çıktı. Özellikle yargı organlarının tutumları, sivil toplum ilkelarına sahip çıkmaması, bu konuda iyimser olanları iyice şaşırttı. Kuşkusuz bir toplumun demokrasiyi sindirmesi öyle kolay bir şey değil ama yine de yargının tutumu bu sorunla ilgili olarak daha alınması gereklidir. Bu nedenle, ben, demokrasi ve sivil toplum ile ilgili temel tartışmaların tekrar toplumun gündemine gelmesinin önemli olduğunu düşünüyorum.

HALİT ÇELENK: İzin verirseniz bir noktaya temas etmek istiyorum. Şimdi belli bir toplumun belli bir gelişmişlik düzeyi vardır. Ve o toplumdaki sınıf ve tabakalar bu gelişmişlik düzeyi içerisinde yerlerini alırlar. Bir açıdan bu gelişmişlik bir bütündür. Yani bir toplumun sınıfı veya tabakası daha çok gelişmiştir veya çok geri kalmıştır gibi bir değerlendirmeyi ben yerinde göremiyorum. Şimdi yargı organlarına mahkemelere ve yargıya duşen görevden söz ediliyor. Bu mahkemelerde görev yapan insanlarda bu arzettığım belli bir gelişmişlik düzeyinin içerisinde yer alan insanlardır. Yani bunları toplumun gelişmişlik düzeyinden soyutlamak, onları bunun dışına çıkarmak ve onlardan bir takım yol gösterici, bir takım iyileştirme gibi işlevler beklemek güç geliyor bana. Sunu ekleyeyim. Geçen gün yargıtayda da bir dava dolayısıyla söylediğim. Türkiye bir açıdan olağanüstü dönemler ülkesi, sekiz on yılda bir olağanüstü dönemler başlıyor ve bunlar üç yıl, beş yıl, yedi yıl devam ediyor. Ve bu olağanüstü dönemlerde mahkemeler olağanüstü bir dönemin ürünüdür.

İLHAN ALKAN: Ülkemizin siyasal, toplumsal, kültürel gelişme döneminde kalıcı olacağımıza saptadığımız 1982 Anayasası'na üzerine tartışmalarla aydınlatıcı ve yol gösterici bir belge olacağının inandığımız bu açık oturuma katkılarınız için Bilim ve Sanat Dergisi adına hepinizin teşekkür ederim.

Demokrasi ve Sendikal Özgürlükler

Mustafa Sönmez

Türkiye'nin gündeminin birinci maddesi demokrasi. Bu konu gündemdeki yerini uzun süre koruyacağın benzer. Böyle olunca, demokrasının olmazsa-olmaz koşullarından biri olan sendikal özgürlükler de ana tartışma konuları arasında. Sendikal özgürlükler, örgütlenme hakkı, toplu pazarlık hakkı ve grev hakkının da etkin biçimde yaşama geçirilmesinin, dolayısıyla sosyal hakların korunması ve geliştirilmesinin de temel koşulu durumunda.

Ucretlilerin, özellikle de onun gövdelerini oluşturan işçilerin, demokrasi mücadeleşine etkin biçimde katkıda bulunamadığı, demokrasının daha çok vekaleten sürdürdüğü, çeşitli biçimlerde tepeden imaci tercihlerin egemen olduğu ve demokrasının bir yaşam biçimi olarak algılanmadığı Türkiye'de, demokrasi mücadeleşinde, özel olarak da sendikal özgürlükler mücadeleşinde sendikalara önemli görevler düşüyor.

1970'lerin sonlarında senaryosu yazılan, 12 Eylül döneminde inşa edilen ve ANAP iktidarı döneminde de takviye edilen Türkiye'nin bugünkü siyasi yapısı içinde sendikal özgürlüklerin dah budağı koparılmış bir görünüm arzettiği gün gibi açık. Bazı sınırlı sendikal özgürlükleri bile hiçbir zaman içine sindirememiş olan Türkiye burjuvazisi, ekonomik bunalımın derinleştiği 1970'lerin ikinci yarısından itibaren, sendikal hak ve özgürlükleri kısıtlamayı gündeminin temel maddesi yapmıştır. İç pazara dayalı ithal ikameci birikim modelinin tıkanma sinyallerinin artışı 1975'ten sonra, tekeli burjuvazi işçi hareketine yönelik saldırılmasını artırılmıştır. Azgınlaşan enflasyonun nedeni olarak ücretleri göstermekten, grevlerin "ideolojik" amaç olduğunu; sendikaların "ihtilal" provaları yaptıkları iddiasından, işçilerin "yıkıcı" hâluna kadar uzanan bir dizi demagojiyle, planladığı saldırılara "meşru" gerekçeler hazırlamıştır.

Bugünün anti-sendikal düzeni-

nin çerçevesi esas olarak 7 Kasım 1982'de yürürlüğe giren Anayasa'da ve buna paralel olarak 1983'te çıkarılan Sendikalar Yasası, Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Yasasında öngörülen hükümlerle sağlanmıştır. Ayrıca, Sıkıyönetim Yasası, Olağanüstü Hal Yasası, Dernekler Yasası, DGM Yasası gibi yasalarla getirilen değişikliklerin de anti-sendikal düzende belli ölçülerde ilgili yanları bulunmaktadır. Grev hakkını kullanılmaz duruma getiren, örgütlenmeyi oldukça riskli duruma sokan, sendikaları güçsüz ve her yönden tehdite açık hale getiren, toplu pazarlık yetkisi sağlanması önüne çeşitli barajlar diken bu otoriter çalışma düzeni, "sivil yaşam" a getirdiği öne sürüle de sendikaları, askeri dönemi aratmayacak bir "disiplin" içinde tutmanın olanaklarını ziyadesiyle sağlamıştır.(1).

Inşası olağanüstü dönemde tamamlanan bu otoriter çalışma yaşamının ANAP iktidarı döneminde de çeşitli düzenlemelerle tahrif edildiğini görmekteyiz. Özellikle sosyal güvenlik haklarını budamayı ve sendikadan kopmayı sağlamaya yönelik düzenlemeler biribirini izlemektedir. Geç emeklilik yasası, Kİdem Tazminatı Fonu Tasarısı, sözleşmeli personel uygulaması, KİT'lerde "işverenliği ihale" sistemi ve nihayet KİT işveren-sendikaları kurarak bunları TİSK'in çatısı altına sokma çabaları bu tür önlemlerden bazılı...

Anti-sendikal düzeni özel olarak da bu Anayasa ile tanınan bazı sendikal özgürlükleri pek de içine sindirememeyen "1946 ruhu" iç pazara dönük ithal ikameci birikim modelinin "mutlu" yıllarını yaşadığı dönemlerde sendikal özgürlükler konusunda pek de orali olmadı. İthal ikameci model, alım gücüne sahip bir işçi kitleini de öngörüyor, o nedenle sendikal özgürlükler sayesinde elde edilen çeşitli kazanımlar tekeli burjuvaziyi ve o dönemdeki temsilcisi AP iktidarını pek de rahatsız etmiyor, özellikle sendikal mücadele "ekonomik" boyutta sınırlı kaldıka...

"1946 RUHU" ve "HALKÇILAR"

Bugün siyaset sahnesinde boy gösteren sağ ve sol muhalefet partilerinin sendikal özgürlükler konusundaki yaklaşımları, her ne kadar programları ve kamuoyuna ilettikleri mesajlarında bu özgürlükleri tanıyan ve genişletmeyi vaadeyen bir görünümde de, geçmiş pratiklerle bir dizi tutarsızlık ve çarpıklıkla malulidir. Önce Demirel ve DYP kanadından başlayalım: Demokrat Parti ile başlayıp AP ile süren ve bugün DYP ile varlığını sürdürden "1946 ruhu" nun tarihi, sendikal özgürlükler konusunda tutarsız ve sözde demokrat örneklerle doludur. Çok parti rejime geçip Demokrat Parti kurulunca, DP'liler o zaman CHP'nin anti-demokratik, otoriter yaklaşımları karşısında "demokrasi"yi savunur gördüler. Ama, yeni DP, eski CHP milletvekilleri, 1936 İş Kanunu'nda grev yasaklanmasına karşı çıkmadıkları gibi, tam tersine onu desteklemiştir. DP'liler 1947'de Sendikalar Yasasının görüşülmesi sırasında da grev yasağının kaldırılması konusunda bir çaba göstermediler. Muhalifette oldukları 1946-1950 arasında grev hakkını savunur görünen "1946 ruhu" nun sahipleri, meclis çoğunluğunu kazanıp hükümet kurunca grev hakına karşı çıktılar, güdümlü bir sendikacılığın mimarları oldular(2). 1950-1960 arasında Amerikan sendikacılığı ile Türkiye işçi hareketi arasındaki köprü görevini üstlenen DP iktidarı, bir yandan güdümlü bir sendikal örgütlenmeyi desteklerken diğer yandan da grev hakkı olmayan ve yöneticileri kendisine bağlı bir sendika modelinin inşacısı oldu. Türkiye işçi hareketinin DP döneminde kaynaklanan bu yapısal zayıflığı, daha ileriki yıllarda da örgütlenme girişimlerinde bir ayak bağı işlevi göründü(3).

1961 Anayasasını, özel olarak da bu Anayasa ile tanınan bazı sendikal özgürlükleri pek de içine sindirememeyen "1946 ruhu" iç pazara dönük ithal ikameci birikim modelinin "mutlu" yıllarını yaşadıği dönemlerde sendikal özgürlükler konusunda pek de orali olmadı. İthal ikameci model, alım gücüne sahip bir işçi kitleini de öngörüyor, o nedenle sendikal özgürlükler sayesinde elde edilen çeşitli kazanımlar tekeli burjuvaziyi ve o dönemdeki temsilcisi AP iktidarını pek de rahatsız etmiyor, özellikle sendikal mücadele "ekonomik" boyutta sınırlı kaldıka...

İşçi sınıfı tarihinde "15-16 Haziran Direnişi" diye adlandırılan olaylar AP iktidarı döneminde ister istemez sendikal özgürlükler karşı tavırları, AP iktidarı uygulamalarını çağrıştırmıştır. 1978-1979 döneminde grev ertelemeye silahını tam 29 kez kullanmaktan çekinmemeleri, özgür sendikacılıkla bağdaşmayan "toplumsal anlaşma"yı Türk-İş'ten sonra DİSK'e de kabul ettirme girişimleri ilk elde aklı gelen bazı örnekler (5).

SENDİKALARIN TAVRI VE DEMOKRASI

Sendikalar bu hakların dönem dönem kısıtlamasına etkin bir biçimde karşı koymadılar.

Özünde, bazı istisnalar dışında birçok sendikanın, esas işlevi olan ekonomik-demokratik mücadeleyi bile hakkıyle gerçekleştirebildiklerini söylemek zor. Ücret mücadele konusunda bile üyeerne sağlıklı bir hat çizemeyen birçok sendikanın yöneticisi, ekonomik — demokratik mücadeleyi politik mücadeleye tabi kılma işlevlerini ise ya yadsımsız ya da yerine getirememiştir. Yapabildikleri, ya "partilerüstü politika" teranesiyle işçilerin depolitizasyonunu sağlamaya, ya da mevcut burjuva muhalif partilerine destek vermektan öteye gidememiştir. Bu olumsuz sonuçlarda sendika yönetimlerine çok rekleşen kişilerin öznell tutum ve tavırlarındaki sağlıksızlık kadar, sendika içi demokrasi mekanizmasının işletilmemesi, yöneten-yönetilen ayrılmayı sorgulayan, kitleleri örgütleri ile kaynaştıramayan, sendikayı bir "avukatlık bürosu" olarak algılatan tutumun da önemli sorumluluğu vardır. (6)

Sendikal özgürlükler için mücadele demokrasi mücadeleşinden soyutlanamaz. Dolayısıyla "nasıl bir demokrasi?" sorusuna yaklaşım, "nasıl bir sendikal özgürlük mücadeleni" yaklaşımını da yansıtır. Burjuva muhalif güçlerden farklı olarak demokrasi yaklaşımında ana sorun yöneten-yönetilen arasındaki uçurumu ortadan kaldırımı, kitlelerin kendi kendilerini yönetmeyi esas almaktır. Bu nedenle demokrasi yaklaşımında yiğinlar ve onların eylemlilik sürecinde ortaya çıkan yiğin örgütlenmeleri esastır. Yiğinlar kendileri ve gelecekleri ile ilgili kararlar, ancak onların mücadele içinde yarattıkları kendi örgütleriyle alınabilir.

Sol hareketin burjuva muhalif güçlerden farkı, "özgürlikleri onlar getirilen sosyal demokratların, sen-

veremez, biz veririz" ya da "biz daha genişini veririz" iddiasına sahip olmaları değildir. Sorun, tanınacak hakların genişliği veya darlığı değil, yöneten-yönetilen ayrınlının sorgulayan bir perspektifle, yiğinların yönetmelerine davetiye çıkarmak, özgürlüklerin de ancak bu yoğun örgütlenmelerin ürünü olabileceğini kabul etmektir.

Türkiye'de bir rejim, bir yönetim tartışması sürüyor. Solun, burjuva muhalif güçlerden ayrı, tartışmayı bir sistem sorunu olarak, tüm bir yaşamın yeniden düzenlenmesi olarak algılamasında yatar. Bu yaklaşımın siyasi düzeydeki ifadesi ise doğrudan demokrasıdır.

Sendikal özgürlükler için mücadeleyi genelde demokrasi mücadeleşinden kopuk almak da mümkün olabilir ve geçmişte birçok örnegi görüldüğü gibi burjuvazi, koşullara göre bu hakları tanımakta bir sahne görmeyebilir de. Nihayet sendika, toplu pazarlık ve grev hakkı emeğin sermayece sömürüldüğü kapitalizme aykırı değil, ona içkin (mündemiç) bir olsudur. Bu haklar tek başına yöneten-yönetilen ilişkisine pek de hale getirmez. İşgücüne, işgücü ve yönetilen kalması koşulluya, kendini görece daha iyi koşullarda üretmesine olanak tanımak kapitalizme pek de aykırı değildir. Oysa işgücü, "işgücü" olmaktan kurtarıp, her alandaki potansiyel yeteneklerini geliştirmeye fırsat bulan, toplumla ilgili her tür karara etkin ve aktif biçimde katılan bir "insan" durumuna getirme, ancak sendikal özgürlükler için verilen mücadeleyi genelde demokrasi için verilen mücadele bütünlüğünde ele almakla mümkündür.

(1) Anti-sendikal düzenin ayrıntıları ile ilgili bilgi için bkz: Mustafa Sönmez, "Özal-Ekonomin ve İşçi Hakları", Belge Yayımları, 1982

(2) Faruk Pekin, Demokrasi, Sendika Özgürlüğü ve Sosyal Haklar, Alan Y. 1985 s. 17

(3) Ayrıntı için bkz: Muhammed Tunay, "The Establishment of Centralized Control Over Labor in Turkey, 1950-1960", ODTÜ Gelişme Dergisi, Kış 1979

(4) Türk-İş, "Sendikalar ve Grev ve Lokavt Hakları", 1964, s. 131

(5) Grev ertelemeleri ile ilgili döküm için bkz: Tunç I., "Geciktirilen Grevler üzerine bir Değerlendirme", ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt 7, sayı 1-2

(6) Türkiye'de sendikalar ve demokrasi konusunda bkz: Yıldırım Koç, "Türkiye'de Sendika-içi Demokrasi", ODTÜ-İİF (Teksir), 1982

“Hukukun Üstünlüğü” ve Orhan Apaydın’ın Anısına

Kemal Anadol

5 Kasım 1982 Cuma günü, Barış Derneği davası sanıkları, Kartal Maltepe Askeri Cezaevinde havalanırmaya çıkmıştı. Bir astsubayın, "Yarım saatte kadar hazırlanın. Bu süre sonunda ikinci bir yere götürüleceksiniz." demesi hepimizi telaşlandırdı. Kolay değil 1 Mart 1982 gününden beri tutuklu bulunduğuuz bu yerden yarım saat içinde toparlanıp, ayrılmamız isteniyordu. Tutuklandıktan tam 3 ay 24 gün sonra mahkeme önüne çıkarılmıştı. Hakkımızdaki suçlamaları kapsayan iddianame, savcı tarafından ancak ikinci duruşmada, 29 Haziran 1982 salı günü okunabilmişti. O günlerde MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davası iddianamesini ilk duruşmada okunmadan yayınladığı için Cumhuriyet Gazetesi aleyhine dava açılmıştı.

Biz sanıklar ise hakkımızda davranışlığını ve iddianameyi ilk duruşmadan tam bir ay önce gazetelerden öğrenmiştık! 25 Mayıs 1982 tarihli gazeteler "Sıkıyonetim savcısı Kudemli Hakim Albay Süleyman Takkeci'nin yaptığı açıklamaya göre..." şeklinde başlayan haberlerinde, iddanamenin çeşitli bölümlerini yazıyor ve savcının sanıklar hakkında 8 yıldan 30 yıla degein hapis cezası istemini yineliyorlardı. Basın yasasının 30. maddesine ve Sıkıyonetim Komutanlığı'nın yasağına rağmen hem de bir savcı, ilk duruşmada okunmadan önce iddianameyi nasıl açıkladı? Bir hukukçu ve sanık olarak bu hukuk dışı olayı kav-

zedelendi mi arkası gelir. Onun için her eğilimdeki insanın, hukukçunun, politikacının hukukun üstünlüğü ilkesini savunması gereklidir. Tek çıkış yolu budur." demişti... İki gün sonra Anayasa taslağı referandumda sunulacaktı. Dışarıda yoğun bir "Anayasaya evet" kampanyası sürdürülüyordu. Bu arada, görülmekte olmasına bakılmaksızın, miting alanlarında birkaç kez bizim davamızdan da söz açılmıştı. Sadece savcısı kürsüsünde değil, alanlardaki kürsülerde, gazete sütunlarında da suçlanıyordu!

Tüm sanıklar, toplayabildiği-
miz valizlerimiz, yiyecek kapları-
mız, kitaplarımıza alelacele kam-
yona bindirildik. Bize oldukça uzun
gelen bir yolculuktan sonra Sağmal-
cılar Cezaevine geldik. Neden bur-
ya getirilmişti? Henüz sıkıyönetim
sürüyordu davamız sonuçlanma-
mıştı. Sağmalcılar'ın karantina bö-
lümündeydik. Dışarıdan gelen tu-
tuklu ve hükümlüler önce bu bölüm-
de bekletiliyor, sonra da suçlarına
göre belirlenen hırsızlar, uyuşturucular,
katiller, kaçakçılar koğuşla-
rina gönderiliyorlardı. Her koğuşun
da bölüm numarası vardı. Karantina
içler acısı bir görünümdeydi. Her
taraf pislik içinde, gelen yemekler
yererde boş konservelerne
doldurularak dağıtılmıyor ve yeniyor-
du. Gelen berbere gönderiliyor, saç-
ları kesilenlere o günlerde yeni uy-
gulamaya konulan cezaevi elbiseleri
giydiriliyor. Apaydin etrafına ba-
kiyor, gördüklerini belleğine sokma-
mak için çaba harciyordu. Oysa
çabası boşunaydı. Gördükleri, ya-
şadıkları bir video bandı değildi ki
istemediği bölümleri silip çıkarıver-
sin! O sırada cezaevi yöneticilerin-
den biri Ataoğlu Behramoğlu ve benim
C-16 koğuşuna gönderileceğimizi
söyledi. Hızla herkesin adını, koğu-
şunu okuyordu. Orhan Apaydin ve
Erdal Atabek'in koğuş numaralarını
aklimda tutabildim ve unutmamak
için avcumun içine yazdım. Nasıl
olsa saçlarımızı keseceklerdi. Hem
geride kalmamak hem de bir şeyler
öğrenmek için berbere girdim Ber-
ber cinayetten hüküm giymişti ve
Sinop luydu. Zonguldaklı olduğunu
söyleyip, hemşehrilik ortamı
yarattıktan sonra C-16 koğuşunun
neresi olduğunu sordum. Abi kim gi-
decekse çok şanslı. Orası kaçakçı-
lar koğusu. Camları kırık değil,

icersi temiz." dedi. Kendim için bir ölçüde rahatlamaştım. Orhan Apaydin'in koğuşunu avcumdan okuyarak sordum. Aldığım yanıt ürkütücüydü: "Fena abi, orada ipten kaziktan kurtulmuş katiller var. Sağmalcılar'da siyasi suçlu yok ama bunların aynı zamanda sağ eylemci olduğu söyleniyor." Apaydin'a hiç bir şey söylemedim. Tüm sanıklar birbirimizden ayrılmak istemiyorduk. Bir yila yakındır bir aradaydık.

Daha davamız sürüyordu. Bu durumda ancak duruşmalarda görüşebilirdik! Hem bizi dağıtmanın hangi yasal dayanağı vardı? Bir dilekçe daha yazdık ve beklemeye başladık.

Bu arada gardiyanlar lacivert cezaevi elbiselerini getirip ortaya yığıdlar. Hemen bir kendime bir de Apaydın'a iki pantalon seçtim. Üstümüze uyacağımı sandığım iki takım elbiseyle Apaydın'ın yanına döndüm."Orhan abi, bunlar bize göre. Şunu giymeyi çalış." dedim. Gözleri bir noktaya takılı hiçbir şey söylemeden bir robot gibi pantalonunu çıkarttı. Yerine uzattığımı giydi. Ceket bol geldi. Gidip değiştirdim. Böylece hükümden evvel, mahkum elbiselerini Orhan Apaydın'ın sırtına giydirmişlerdi... Hiç sesi çıkmıyordu. Bu cezaevine binlerce kez bir avukat ve baro başkanı olarak gelmiş, müvekkillerini özgürlüğe kavuşturmak için çalışmıştı. Bu elbiseler neydi? Bu insanlar kim-

i? Sanki televizyondaki zaman tili dizisinde,ambaşka bir zanneda ve mekanda yaşıyordu! Yalma bir gardiyan yaklaştı. Kulağına eğildi: "Ben Orhan beyi eskiden eri tanırıım. Kendisine söylemeye ikiliyorum. Ama emir aldık, herke- in saçı kesilecek. Siz arkadaşınız, ne olur bu işi çözümleyin" dedi. "Orhan abi" dedim, "Tüm arkadaşlar saçlarımız kestirdik. Sen kesirmezsen ayıp olur, haydi berbere idelim" dedim. Durumu anladı. Yüzüme bakmadan "Siz nasıl ister- eniz öyle olsun" dedi. İki metre tedeki berbere gittik. Zaten kısalan saçları bir kere daha kesildi...

Saatler saatleri kovalıyordu. Nefesleri ilan ettikleri koğuşlara dağılıyorlardı, ne de toplu olarak aynı koğuşta kalma istemindeki dilekçenize yanıt veriyorlardı. Orhan Apaydın bir banka oturdu. Artık hiç konuşmaz olmuştu. Dr.Erdal Atabek ve Prof.Dr. Metin Özек yanına geliyor, durumunu soruyor fakat yanıt alamıyorlardı. Tekrar saatler geçti. Artık Apaydın'ın mecali kalmamıştı. Bankın üstüne uzanıverdi. Hemen Atabek ve Özек koştular. Eskiden beri kendisini tanıdıklarını için hastalıklarını biliyorlardı. Bir süre sonra cezaevi doktoru geldi. Cezaevi elbiseleri içinde başında bekleyen ve müdahale eden Dr.Atabek ve Prof. Özek'e "siz çekilin" dedi. Sonra kendilerini tanıymışca nahcup oldu. Hastalığı hakkında

Ilgi aldı. Hemen yakındaki, cezae-
ne bağlı Sağmalcılar Hastanesine
aldırılmasını istedi. Yetkililer te-
şlandılar. Apaydin kendinden
şecmiş ölü gibi yatıyordu. Yoğun
gi isteyen birkaç hastalığın sabah-
ın beri yaşadıkları, gördükleri ekle-
mice direnci tükenmiş, yaşaması
çleştirmiştir. Yetkililer geldi. İstisnai
uamele yaparak haphishanededen,
andaki hastaneye kelepçe takma-
an götüreceklerini söyledi. Bö-
ürlenmelerine bakılırsa büyük bir
orumluluk üstleniyorlardı!

Bundan sonra Orhan Apaydin hastaneden çıkamadı. Duruşmalara hastaneden gidip geliyordu. Bizleri, im Barış Derneği sanıklarını da opsu olarak C-16 kaçakçılardan kışına yerleştirdiler. Apaydin tah- ye oluncaya kadar hastanede kal- . Dört CHP'li parlamenter dışında ğer sanıklar 1983 yılbaşıma girmen- en tahliye olmuşlardı. Bizler 15— 0 gün daha yattık. Bu ara içinde rhan Apaydin, kendisine yaşam oyu yoğun sevgi ve ilgi gösteren ğerli eşi Gülsel Hanımla birlikte yaretimize geldi. Yine hastaydı, ağır ağır konuşuyordu: "Burada ya- dıklarımı hatırlamak istemiyorum. Bana bir kabus gibi geliyor."

Orhan Apaydin artık aramızda
ok. Eylemi, eserleri, konuştukları,
azdıkları unutulmayacak. Barış,
demokrasi ve hukukun üstünlüğün-
en yana olanlar, anısını yaşata-
klar.

SAĞDA VE SOLDA LIBERALİZM

Sungur Savran
Korkut Boratav
Gülnur Savran
Rügip Zaralı
Şevket Pamuk 24 Ocak
Adnan Ekşigil
E. Ahmet Tonak Kapı
Erhan Acar
Yıldırım Koc

Mustafa Sönmez
İşaya Üsür
Can İlgin
Gülşur Sayran

Gencay Gürsoy
Gül Özlen
Nail Satlıgan
Zeynep Pınar

ol Liberalizm
lüşüm ve Sol
Bireycilik
ANAP
k ve Dağılım
Popper
tal'de Devlet
Yaşamak İşi
Ücretliler

Savaş Sanayi
Alternatifler''
Teklilik Yasası
Playboy

Sudaki Iz
in Özgürlüğü
Kronstadt '86
usci'de Aydin

DÜZELTİ

art (63) sayımızda Server Tanilli, Haluk Gerger ve Halit Çelenk yazlarında sözcük düşmeleri ve satır karışmaları oldu. Dülter okurlarımızdan ve yazarlarımızdan özür dileriz.

Server Tanilli ile yapılan söyleşide sütun 1, satır 6'daki ilgilendiriyor kelimesi, ilgilendiriyor olacaktı. Sütun 4, satır 3'deki cümle şöyle olacaktı: "El Biruni, o büyük araştırmıcılığına, hiç de n aşkıyla çıkışmış değildir. "Sütun 5 satır 15'deki "estetiğe" kenesi, eşitliğe olacaktı.

Halit Çelenk'in yazısının 27. s. 3. sütun 2. pragrafin son iki tür şöyledir olacaktı: "...anlamındaki faaliyet değil, sadece günlük tıtar mücaadesi anlamındaki sıvayı faaliyettir."

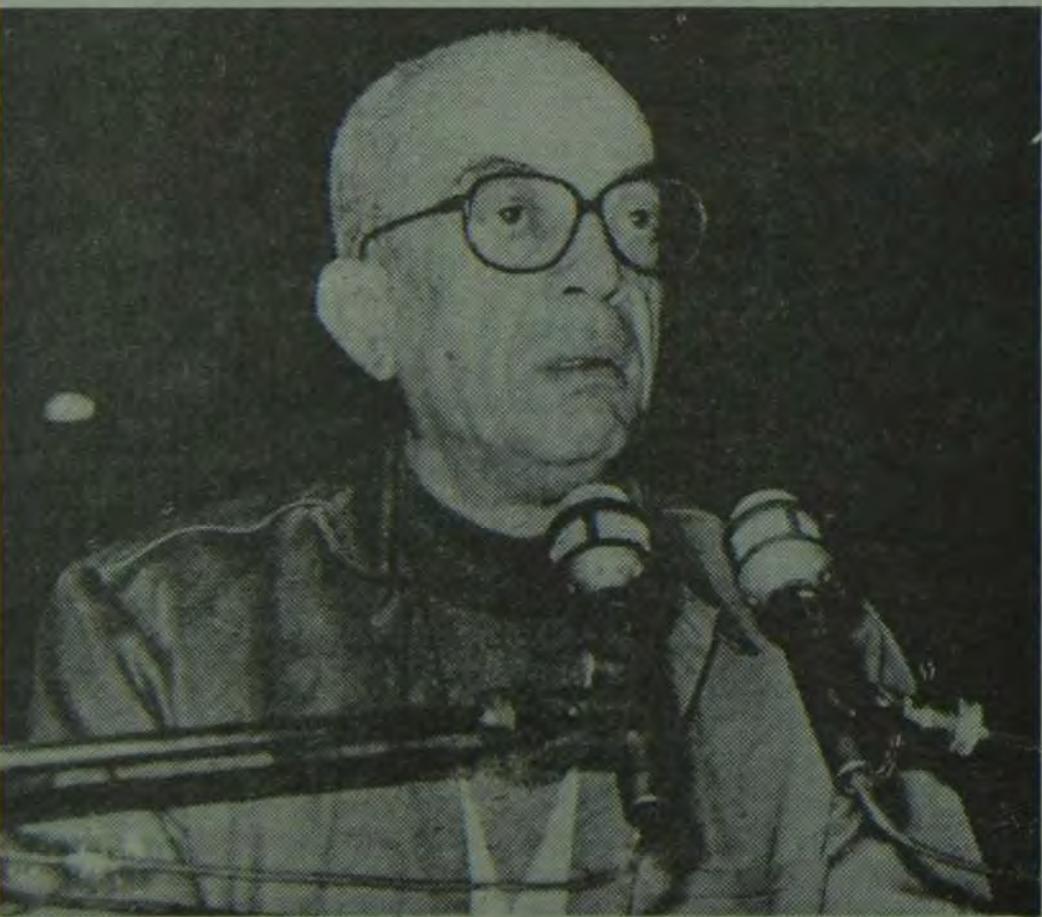
Haluk Gerger'in yazısının 29. s. ilk sütun, 2. paragraf 10. satırın devamı şöyle olacaktı: "Orneğin, Türkiye'de işkence olduğu sin de, bunun si 'k olup olmadığı tartışma konusu." 2. satır 2. paragraf 2 : "Aslında kapitalizmin temel bir gücü r; o da en zayıf noktasını kendi silahı haline getirmekte pek us olmas. neğin, işsizlik olgusu kapitalizmin en zayıf noktalardan biri olurken..." şeklinde olacaktı. Son paragraf 20. satır .. kendine özgür yasaları da ortadan ..." şeklinde olacaktı.

Orhan Apaydin'ı Yitirmiş Olmak

Ataoğlu Behramoğlu

Askeri personeli taşıyan otobüs bir duruşmasından Maltepe Askeri Cezaevi'ndeki koğuşlarımıza dönüyorduk. (O sırada henüz tek tip cezaevi giysilerine zorlanmamıştık ve duruşmalara giderken bileklerimize kelepçe de vurulmuyordu.) İstanbul'da bir ilkbahar akşamı Boğaz Köprüsü'nü geçtikten bir süre sonra, bir arıza nedeniyle şoför arabayı yol kiyisine çekti. Arabadan inmemize izin verildi. Beklemeye başladık. Ben elimdeki kitabı okumayı sürdürdüm. Yanı başında Orhan ağabey, iki dirhem

bir çekirdek, heyecanlı, dürttü benni: "Bırak şimdi okumayı. Hayata bak. Canlılığa bak. Hayata bak..." Başımı kaldırıyorum. Akşamüstü evlenevine dönen insanları taşıyan bir araba seli. Asfaltın iki yanında yeşermeye başlamış yamaçlar. Serin, dişittici ilkbahar akşamı... Ve biz, çevremizde akıp giden zamandan koparılarak başka bir zaman diliminde yaşamaya zorlanmış bir avuç insan... (Askeri araç, kimilerimizin evlerinin yakınından geçiyordu. Pencerelerimiz, pencerelerimizdeki işık görülebiliyordu. Ama yürüyerek on dakikada gidilebilecek o yerler,

"akıp giden zamandan koparılarak başka bir zaman diliminde yaşamaya zorlanmış bir avuç insan."

bir düş ülkesi kadar uzaktaydı.) Hapishane avlusundan, ya da mahkeme salonunun avlusundan farklı bir yerde, Ankara-Istanbul asfaltının kıyısında, özgürce bir kaç adım attığımız o ilkbahar akşamında Orhan ağabeyin heyecanlı yüzünü, "Hayata bak... Canlılığa bak..." sözlerini unutamayacağım...

1973 ya da 1974 yılıydı. Aziz Nesin'le birlikte, uluslararası bir aydınlar toplantısına katılmak üzere benim de o sırada bulduğum yabancı bir ülkeye gelmişlerdi. Yazar ve eylem adamı olarak ilk gençlik yıllarından beri hayranlık duyduğum Aziz Nesin'le yakın dost değilken hala, fakat bir kaç kez karşılaşmış görüşmüştüm. Orhan Apaydin'la ise ilk kez karşılaşmıştık. 12 Mart'tan sonra bir şiir kitabı nedeniyle iki yıldan çok hapsite kalan, işkence gören kardeşim Nihat'ın avukatı olduğunu, dostluklarını biliyordum. Şik, zarif, nazik bir adam... Soğuk kiş mevsi içinde ince pabuçlarla gelmiş... Ziyaretlerine gittiğim otel odasında, açık bavulunun önünde, birinin yardımına gereksinirce duruyor... Türkiye'den, ortak tanıklardan söz ederken, eşyalarının düzenlenmesine yardım ettim... O beş on dakikalık sohbet süresinde, yıllarca sürecek (ve benim gönlümde, zihnimde bundan böyle de yaşayacak) bir dostluğun, güvenin temelleri atıldı. Az rastlanır bir naiflik ve içtenlikle, yine az rastlanır bir vakar ve seçkinliği kişiliğinde bağıdaştıran bir insan tanımıştım. Ayrınlarda, yayına hazırladığım yeni şiir kitabımın, "Yolculuk, Özlem, Cesaret ve Kavgası Şiirleri"nin dactilo edilmiş nüshasını, "Cem" Yayınevi'ne teslim edilmek üzere Türkiye'ye götürdüm. Bu dostluğunu, güvenini de unutmadım.

1974 yazında Türkiye'ye dönüşümde aradığım ilk insanlardan biriydim. Eşi Gürsel hanımla, Burhan beyle, değerli anneleriyle de böylesce tanıştım. O sırada lise çağındaki oğlu Hüseyin Apaydin, Nihat'la yanyolamaya başladığımız "Militan" aylıklar yazdı. Orhan Apaydin'in da dergide hukuksal, siyasal sorunlar üzerine bir kaç yazısı yayınladı. Evlerinde ve mevsime göre evlerinin terasında, bahçesinde, akşam üstleri, uzun sohbetlerimiz oldu.

Türkiye ve dünya sorunları üstünde. Şiir üstünde, yaşam üstünde... Hem şair mizaçlı ve duygulu, hem eylemcili ve atak, hem bilgili ve bilinçli, hem de bir çocuk saflığında, dürüstüğündeki kişiliğiyle, tanıdığım en özgün, en benzersiz insanlarımızdan... "Cumhuriyet'in birinci sayfasındaki yazıları, hepimiz için yol gösterici, soyadı gibi apaydinlik önerilerdi. En güncel ve yakıcı hukuk ve siyaset sorunlarını, bilgiyle bilincle, ve aynı zamanda da, devrimci, çağdaş, gözüpek kişiliğinin enerjisiyle yorumluyor, yönlendiriyor... Başı derde giren pek çok namuslu demokrat insan için bir kurtarıcı umuttu... Burada yine bir anımı anlatmak istiyorum. Yarımca Kültür Şenliğinde "Kara Çarşaflı Gelin" filmi de gösterilecekti... Filmin üstündeki yasak kısa bir süre önce Danıştay kararıyla kalkmıştır. Festivalde gösterilmesinde yasal bir engel yoktu. Tersine, filmin burada gösterilmesi, psikolojik yasallık kazanmasında da önemli bir adım olacaktı. Fakat valilik güçlük çıkarıyordu. Festival yönetimiyle ilgili kişilerden ve festivalde çağrılmışlardan kimileri bir panik içindeydi. Filmin yapımcısı da ortada yoktu..., "Danıştay'da bu olumlu karar veren yargıçlar buraya gelip filmi gösterilmesini sağlayamazlar. Bu görev şimdiki bize düşüyor" dediğimi, fakat etkili olamadığımı anımsıyorum. Son bir çare olarak Orhan ağabey telefon edip durumu anlattım. Filmin gösterilmesinde hiç bir sahne olamayacağını, kuru tehdide pabuç bırakmak gerektiğini ilgili kişilere telefonda söyledi ve "Kara Çarşaflı Gelin" izleyici önüne böyle çıktıbildi...

Türkiye Yazarlar Sendikası Yönetim Kurulunda bir süre birlikte olduk. Sendikamızın yoksul odaındaki yönetim kurulu toplantılarına, Sırkeci'deki bürolarının yakınındaki Konyalı'dan aldığı simitlerle, çöreklerle gelirdi... Yazarların, aydınların birbirini arkasına öldürdügü, hepimiz için öldürülme tehlikesinin pusuda olduğu karanlık, kötü günlerdi. Yine de iyimserliğimizi, neşemizi korumayı başarıyor, demokrasije, ülkemizin aydınlık geleceğine inançla, elimizden geleni yapmaya çalışıyordu. "Cumhuriyet"teki antifaşist yazılarından, hukukçu olarak sözlerinden ve eylem-

lerinden ötürü, kahpece bir pusuya düşürülme tehlikesi belki en çok onun için söz konusuydu. Ama bu narin yapıtı, çelebi adamın hiç bir sözünde ve davranışında bir karamsarlık, çekingenlik gölgeleri yoktu. Doğru bildiğini Sokratça bir bilgekle, yalnızla söyleyip, yaşama sevincini, hayatı bağlılığını, esprigünü de hiç bir zaman yitirmiyordu. Şimdi, Aziz beyle yakın dostluklarının nedeni, bu ortak özellikleri olmalı diye düşünüyorum...

İstanbul Barosu başkanlığına seçilince, onun için zaten sevdigi arkadaşlarıyla bir arada olma anlamlı taşyan TYS yöneticiliği görevinden ayrıldı, enerjisini kendi asıl meslek alanının en yüksek yöneticiliğinde yoğunlaştı... Orhan Apaydin'in İstanbul Barosu başkanı olarak çalışmalarından, Türkiye'de demokrasi ve insan hakları için mücadeleler tarihinde herhalde söz edilecektir.... Ben bir gözlemime de girmekle yetineyim: Onun başkan olduğu dönemde baro, hukukun aşık yüzlü görüntüsünden kurtuldu, demokratlaştı, insanca, çağdaşça isıldı.... Baro görevlilerinin sözlerinde, davranışlarında, başkanla ve gelip gidenlerle içten, sıcak ilişkilerinde de bu olgu gözlemlenebiliyordu.

Sonra, Maltepe Askeri Cezaevinde buluştu... Oradaki günlerde muhakkak ayrıntılarıyla yazılacak.... Başında yün takke, sırtında kalın hırkaya, benim bulunduğu koğuşun karşısındaki koğuşuydu.. Koğuş dediysem, ranzalar konuşmuş taş podrumlar... Orhan beye "Orhan abimiz...." diyorduk.. Sahipleri Niyazi Dalyancı'yla birlikte herkesten önce uyuyor, seslenip bizleri de kaldırıyordu... Benim bulunduğu koğuşta Atabek'le, karşılıklı, şakacıkta laf çakıştıyorlardı... Güne böylece, hafiflemiş bir yürekle başlayabiliyorduk... Günler geçtikçe, kederler, sıkıntılardan birikiyordu... Midesinden hastaydı. Başka rahatsızlıklar da vardı. Bulunduğumuz hapishanenin, özgürlüksüzüğün kaba koşullarına alışabilme güçtü... Buna kimi zaman arkadaş kabaklılarının eklendiği de oluyordu.. Zaman zaman sağlıkının kötülediğini, iyimserliğinin gölgelediğini görüyordum... Gürsel hanım, hemen hemen her gün ziyaretine geliyordu, kendisinin de ciddi

sağlık sorunları olmasına karşın. Orhan Apaydin onun bu geliş gidiş yorgunluğunu neredeyse her gün yaşamaya hem üzülür, hem de sabah havalandırması sırasında yüksekce bir yerde durarak gözlerini uzağa diker, savunmasız bir çocuk, romantik bir aşık gibi Gürsel hanımın gelmesini beklerdi. (Gürsel hanımın da avukat oluşu, ziyaretleri kolaylaştırın bir etkendi. Güler yüzyile çırıp geliş, hepimize bir iyimserlik, güzellik taşırı.) Kendini özellikle yalnız hissettiği günlerden birinde, yün takkesi ve hırkasıyla, gözlerini kederle uzaklara dikmiş beklerken, yanına gittim. "Biliyor musun", dedi, "sanki ölmüşüm, Gürsel her sabah mezarına geliyor, bir demet çiçek bırakıp, gidiyor..." Sonra eklemisti: "Sever beni..."

Sağmalcılar hapishanesine nakledildiğim günü unutmak olanaksız... Hapishanenin arkasında bir kapıdan, çöpler yığılı bir avluya alındı. Orada bir zaman bekletildikten sonra, karantina denilen bir yere götürüldük. Bir takım kovuklardan yüzleri sapsarı, başları traşlı, üstlerine doğru dürüst uymamış, eski püskü hapishane giysileri içinde bir takım adamlar çıktı, bir takım başka kovuklara giriyorlardı... Bizlere de, saçlarımızın kazmaca, tek tip hapishane elbisesi giyeceğimiz söyledi. Bir kaç kişilik gruplara bölündük ve kimimizin cinayet ve yaralama suçundan, kimimizin hırsızlıktan, kimimizin kaçakçılıktan yatanların koğuşlarına dağıtilacağı bildirildi.... Avukatlarım bu son kararın uygulanmasına, dışarıda etkinlikleriyle engel oldular. Bu arada saçlarımız kazındı, elbiselerimiz alındı, tek tip hapishane elbiselerini giydik. Dante'den bir bölümü görüntüleyebilecek o dehlide bu işlerin olup bitmesi saatleri buldu. Akşamüstüne doğru Orhan Apaydin, sapsarı bir yüzle, bir sırın üzerinde kimittisiz yatıyordu.

Orhan Apaydin artık yaşamıyor. Bende en çok iz bırakan ortak anılarımız bunlar... Düşmanları ona gerçekten düşman gibi davranmayı başardılar... Ya bizler, dostları? Çokcuksu bir naiflik, içtenlik ve duygululukla, çağdaş, demokrat bir aydın olma bilincliğini, bükülmeyişiçi kişiliğinde bağıdaştıran bu ender, seçkin insanı geregince anlayıp derlendirebildik mi?..

Demokratikleşme ve Arjantin Deneyi

Galip Yalman

Son yıllarda, askeri ya da sivil dikta rejimlerinin yerlerini, seçimle iktidara gelen yönetimiyle bırakmaları ya da bırakmaya zorlanmaları, Üçüncü Dünya ülkelerinde bir demokrasiye dönüş sürecinin başladığı izlenimini uyandırmıştır. Özellikle, 1960'lı ve 1970'li yılların önemli bölümünü askeri rejimler altında geçirmiş, bazı Latin Amerika ülkelerinin, birbiri ardına sivil yönetimlere kavuşması, ve bunun ağır ekonomik bunalım koşullarında gerçekleşmesi, bu ülkeleri bir kez daha ilginç laboratuvarlar haline getirmiştir. Demokrasiye dönüş süreci olarak nitelenen gelişmeler değerlendirilirken, vurgulanması gereken Üçüncü Dünya genelinde geçerli sonuçlara ulaşmanın pek de kolay olmadığıdır.

Tarihsel gelişme süreçleri önemli farklılıklar gösteren Üçüncü Dünya ülkelerinin, günümüzde de gerek siyasetin ekonomik açılarından çok farklı özellikler gösterdikleri açıkları. Kapitalist gelişme sürecinin dışına çıkma doğrultusunda toplumsal ve siyasetin devrimler gerçekleştirmeye çabası veren az sayıda Üçüncü Dünya ülkeleri bir yana bırakılsa bile, gelişme düzeyleri ve siyasetin biçimlenmeleri itibarıyle homojen bir Üçüncü Dünyadan söz etmek olanağsızdır. Bu nedenle, içinde yer aldığı dünya kapitalist sisteminin uğradığı değişimlerden etkilenme biçimleri de belirli farklılıklar gösteren söz konusu ülkelerde gözlenen ekonomik ve siyasetin değişimleri, salt dünya kapitalist sistemine bağlı birimler olmaları temelinde açıklamak da yeterli olmamaktadır. Örneğin, son dönemde Brezilya, Arjantin, Guatemala, Uruguay gibi ülkeler sivil yönetimde gerçekerten, Şili'de askeri rejim giderek sertleşmekte, öte yandan Afrika'da askeri darbeler birbirini izlemektedir. Kimi sivil yönetimi IMF denetiminde istikrar programları uygulamaktan kaçınamazken (örneğin Arjantin), kimi askeri yönetimi de bu konuda şimdilik direnebilmektedirler. (Örneğin Nijerya).

Bu bağlamda çok tartışılagelen ve günümüzde de yeniden güncellik kazanan bir konu da bu ülkelerin sosyo-ekonomik özellikleri ile siyasetin biçimlenmeleri arasında nasıl bir ilişki olduğunu. Hemen belirtmek gereki ki, az gelişmiş kapitalist toplumlardan gelişmişlik düzeyleri ile yönetim biçimlerinin demokratik olmaları ya da olmamaları arasında birebir bir ilişki kurmak gerçekçi değildir. Birbirlerinden farklı sonuçlara varmakla birlikte, toplumların sosyo-ekonomik özellikleri ya da izledikleri ekonomik gelişme stratejileri ile siyasetin biçimlenmeleri arasında belirli sebeplerle ilişkiler kurma çabası göstermekte birleşen çeşitli teorik yaklaşımın yetersiz kaldığını, dünyanın çeşitli bölgelerindeki deneyimler gözler önüne sermektedir. (1)

Az gelişmiş ya da bağımlı diye nitelenen kapitalist toplumlardaki siyasetin rejim değişikliklerini, dünya kapitalist sistemi içindeki ağırlıklı konumu nedeni ile ABD'nin dış politika gereksinmelerine bağlı olarak açıklama çabaları da bir başka yaygın eğilimdir. Retorik düzeyinde, demokrasi şampiyonluğunu kimseye bırakmayan çeşitli ABD yönetimlerinin, tutarsızlıklarının ve içtensizliklerinin somut kanıtlarını az gelişmiş ülkelerin tarihsel deneyimlerinde tekrar tekrar bulmak hiç de zor değildir. Bir bakıma, ABD yönetimleri başka ülkelerin içişlerine dolaylı ya da dolaysız müdahale etmede ve bunu yaparken de "başarılı", "güvenlik", "özgürlük" gibi ABD dış politikası çerçevesinde içi boşaltılmış kavramları kullanarak, kılıf hazırlamakta çok tutarlıdır. Ne var ki, çeşitli ülkelerde farklı dönemlerde oluşagelen askeri darbelerde temel belirleyici etken olarak ABD parmağını teşhis etmek, zaman zaman yanlısı değerlendirmelerde de yol açan çok kolay bir çözümüdür. Öte yandan, 1980 lerde Latin Amerika başta olmak üzere birçok az gelişmiş ülkede "demokrasiye dönüş" olarak nitelenen de-

şimlerin gündeme gelmesinden Reagan yönetiminin kendine pay çıkarması da inandırıcı olmaktan uzaktır. (2) Özette, askeri rejimlerin oluşumunu da, sona erişini de salt dış etkenlere bağlı olarak açıklamaktan kaçınmakta sayısız yarar vardır.

DEMOKRASİYE DÖNÜŞ YA DA GEÇİŞ SÜRECİ

"Demokrasiye dönüş" sürecinin irdelenmesi açısından açıklığa kavuşturulması gereken bir nokta da, deyimin neyi ifade ettiğidir. (3) Demokrasi salt seçim sandığı yolu ile yöneticilerin belirlenmesi olarak anlaşıldığı takdirde, bugün, iç savaşın sürdüğü El Salvador'dan, siyasetin partilerin faaliyetlerinin yasaklandığı Pakistan'a kadar birçok az gelişmiş ülkeye demokrasi olduğu sonucuna varılabilir. Açıktır ki verilmiş sosyo-ekonomik ilişkiler temelinde, düşünce ve örgütlenme özgürlüklerinin, tüm toplumsal kesimler için kısıtlı olmadığı bir ortam, demokrasi için gerekli ön koşuldur. Herhangi bir ülkeye bu doğrultuda somut adımlar atılmaya başlığı ölçüde bir demokratikleşme sürecinden söz edilebilir. Bu gerçekleştiği ölçüde, toplumsal mücadelelerin koşullarında bir değişiklikten söz etmek, kuramsal olarak da, demokrasiye dönüş ya da geçisi salt bir rejim değişikliği olarak değil aynı zamanda devlet biçiminde meydana gelen bir değişim olarak algılamak anlamlı olacaktır. (4)

Son yıllarda askeri dikta yönetimlerinin sona erdiği ülkelerde ahîndi, ülkeler arasında hem askeri rejimin sona erişini hazırlayan nedenler hem de sivil yönetimde geçiş biçimlerinde önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Sivil yönetimde geçişlerde, yeni dönemin siyaset ve kurumsal düzenlemelerinin büyük ölçüde askeri rejimler tarafından belirlendiği durumları, askeri rejimlerin, hem siyaset hem ekonomik alanlardaki başarısızlıkları sonucu apar topar gitmelerini zorlayan durumlardan ayırtmek önemli bir kısım olarak belirmektedir. Örneğin Brezilya birinci duruma örnek oluşturken, Arjantin ya da Yunanistan daha çok ikinci duruma uygun örneklerdir. Bu ayrılmış temel olmakla birlikte, tam olarak iki duruma da benzemeyen çeşitli somut örnekleri de saptamak mümkündür.

Öte yandan, belirtilmesi gereken bir nokta da, bazı durumlarda, askeri yönetimi daha demokratik bir yapıya geçirilmesinde işlevsel

olabilmeleridir. 1974 darbesi sonrasında Portekiz'de ortaya çıkan durum budur. Bu açıdan Portekiz'de askeri rejimin sivil yönetimde geçişin siyaset ve kurumsal koşullarını belirlemek etkin rolünü, günümüzde Brezilya'da yaşanan süreçten ayırtetmek de gereklidir. Çünkü Brezilya'da daha askeri yönetim sürerken, 1970 lerde başlatılan "siyaset açılma" ya da liberalleşme süreci ve sonunda 1985 de aşamalı olarak sivil yönetimde geçiş, temelde toplumsal mücadeleleri denetim altında tutmayı amaçlamaktaydı. (5) Bugün, Brezilya'da demokratikleşme sürecinde, kitle mücadelelerinin de etkisiyle önemli adımlar atılmakla birlikte, gidilecek yol daha çok uzundur.

ARJANTİN ÖRNEĞİ

Demokrasiye geçiş süreci açısından Arjantin örneğinin çarpıcı boyutu, Brezilya örneğinin aksine, askeri yönetimin bir "siyaset açılma" modeline sahip olmamasına karşın, sürecin çok daha hızlı gelişmesidir. Malvinas (Falkland) savaşında ugurlanın yeniliği, askeri rejimin çöküşünü hızlandıran bir etken olmakla birlikte, rejimin çöküşünü salt bu nedene bağlamak gereği yansıtmayacaktır.

Brezilya, Şili, Uruguay v.b. örneklerde olduğu gibi, ülkenin ekonomik ve siyasetin bunalım koşullarında çalkandığı bir evrede iktidarı ele geçen Arjantin askeri yönetimi, bunalımın atlatabilmesi için, gerek ekonomisinin gerekse siyaset ve toplumsal yaşamın yeniden düzenlenmesi gerektiği savına sahip olmuştur. (6) Arjantin askeri rejiminin diğerlerine kıyasla bu hedeflerine varmadı çok daha başarısız kaldıği söyleyebilir. Daha da önemlisi, 1976 dan itibaren izlenen ekonomik modelin 1980-1981 de iflas ettiğinin tartışmasız biçimde ortaya çıkması ile birlikte, askeri rejimin kendisini destekleyen güçler tarafından da terkedilmeye başlanmış olmasıdır. Uyguladığı korkunç baskı yöntemleri ve kanlı terör eylemleri ile kitlelerin nefretine yol açmış bulunan yönetimin, meşruiyetinin tek dayanağı olan ekonomik politikasının da ifası, sonun başlangıcı anlamına geliyordu. Malvinas mareası, bir bakıma, rejimin kendini kurtarması açısından son umuttu. Giderek artan toplumsal muhalefeti etkisiz bırakmak için son çare ulusal duyguları canlandıracak militaris bir çözüm de görülmüştü. Ne var ki ugurlanın yeniliği, rejimin meşruiyetinin son kırtılarını da

yok etti.

1974 de benzer bir yöntemle çıkış arayan Yunan askeri rejiminin farklı olarak, Arjantin'deki askeri rejim Malvinas yenilgisinin ardından derhal çökmedi. Rejimin lider kadrolarının değiştirilmesine bağlı olarak, kaçınılmazlaşan sivil yönetimde geçişin koşullarını belirlemek amacıyla girişimlerde bulunuldu. Gerçekten de, Malvinas yenilgisinin belirlendiği Mayıs 1982 den, Alfonsin yönetimine iktidar yolu açan Ekim 1983 seçimlerine kadar geçen süreçte gelişmeler, sivil yönetimin izleyeceği politikalardan sınırlarının çizilmesinde etkili oldu. Meşruiyetini yitirmiş bir rejim, kendisinden sonraki dönemin kurumsal düzenlemeleri üzerinde söz sahibi olması beklenemezdi. Arjantin'deki demokrasiye dönüş sürecinin ilginç bir özelliği de, 1953 den beri çeşitli aralarla yürürlükte kalan ve askeri yönetimin rafa kaldırıldığı anayasının 1983 den itibaren yeniden geçerlilik kazanmasıydı. Buna karşılık, askeri yönetim, yeniden toplanma aşamasındaki siyaset partilerle pazarlığa oturma yolları aradı. Bu arayışın temel nedeni, 1976-1982 dönemindeki uygulamalarından ötürü, sivil yönetimde geçildiğinde askeri rejimin sorumlularından hesap sorulmasının engellenmesini sağlamaktı. Binlerce hasta onbinlerce kişinin devletin güvenliğinin korunması gereği ile yok edilmesine yol açan devlet terörüne olduğu kadar, Arjantin ekonomisinin dış borç yükünü inanılmaz boyutlara ulaştıran ve kitlelerin işsizlige mahkum eden bir ekonomi politikasına, kitlelerin tepkisinden korkmakta haklıydı Arjantin askeri rejimi. Ama acaba aranın güvencenin sağlanması olası mıydı?

Siyaset partilerin rejimin gündümünde yeniden örgütlenerek, faaliyetlerine sınırlı ölçüde, askeri rejim süresince de izin verildiği Brezilya'dan farklı olarak Arjantin'de tüm siyaset faaliyetler yasaklanmıştır. Bunun da ötesinde, kendisini destekleyen güçler tarafından da kaderine terkedilen askeri rejimin, kendisinin devamı nitelikindeki bir siyaset partisi kurmasının maddi temelleri de yoktu. Burada Arjantin toplumsal oluşumunun bir özelligine dikkat çekmek gereklidir. Arjantin'de iktidar blokunu oluşturan toplumsal kesimlerin arasındaki çıkar farklaşmaları sonucu, 1940 lardan beri bir türlü çözüm bulamadıkları hegemonya bunalımı, askeri yönetim döneminde de aşılamamıştı. Bu

nedenle, askeri yönetimden kendisini farklılaştırırsa da, iktidar blokunu oluşturan güçlerin siyaset ittifakını temel alacak bir siyaset partisinin oluşması da söz konusu değildi. Meydan ister istemez, gücünü sendikalardan alan Peroncu parti ile, Arjantin toplumunun siyaset olarak yaklaşık yüzde 40 ini oluşturduğu söyleyen orta sınıfların geleneksel temsilcisi Radikal Partiye kalmıştı. Arjantin'in son kırk yıllık yakın tarihinde meydana gelen tüm askeri darbelerin bu partilerin iktidarlarını hedef aldığı anımsanınca, askeri yönetim aradığı siyaset pazarlık ortamını bulmasının zor olduğu düşünülebilirdi.

Ama askeri rejimin hesaplarının bozulmasında esas etken, söz konusu siyaset partilerin tavrından çok, kitlelerin giderek örgütü hale gelen muhalefetiydi. "Kirli savaş" olarak da tanımlanan devlet terörünün ortadan kaldırıldığı çocukların hesabını, tükenmek bilmeyen bir dirence her hafta Buenos Aires'in Mayo Meydanında toplanarak rejimden soran anneler hareketinin ateşlediği kivilcim, 1982 Arahında derhal seçimlere gidilmesini talep eden büyük gösterilere dönüştürüdü. Güçlü bir mücadele geleneği olan Arjantin sendikal hareketi de, askeri rejimin bilinci ekonomik politikaları sonucu tabanın nice olarak da ralmasına karşın, aynı günlerde gerçekleştiği genel grev ile demokrasi mücadelelerine katıldı. Sonuç, genel seçimlerin askeri rejimin arzu ettiginden önceki bir tarihte yapılmasını sağlamaya yetmiştı. Tüm bu gelişmeler, askeri rejimin pazarlık talepleri karşısında ikircilik bir tutum takınan siyasetlerin halkın desteğini yitirmesine de neden olacaktı. Peronist Parti, sonradan reddettiğini açıklamasına karşın, askeri rejimle pazarlığa niyetlenmesinin bedelin tarihinde ilk defa seçim kaybetmeyecekti.

30 Ekim 1983 de yapılan Başkanlık seçimlerini beklenen üstünde büyük bir oy farkıyla kazanan Radikal Partinin adayı Raul Alfonsin'in yönetimi devralması ile birlikte Arjantin'de yeni bir dönem başlıyordu. Alfonsin yönetiminin gündeminde çözümlenmesi kolay olmayan ciddi sorunlar bulunduğu kuşkusuzdu. Çalışan kesimlerin bozulan yaşam standartlarını düzeltmek ve insan haklarını hice sayan askeri yönetimden hesap sormak vaatleri ile iktidara gelen Alfonsin'in işi gerçekten de kolay değildi. Ülke de demokratikleşme sürecinin süreklik kazanması için iki zor he-

defin gerçekleştirilmesi gereğine inanıyordu. Birinci ordu-siyasal iktidar ilişkisinin yeniden düzenlenmesi, ikinci ise giderek bir dış borç bunalımına dönüşmüş bulunan ekonomik sorunların çözümlemesi. Alfonsin yönetiminin bu hedeflere yönelik uygulamaları değerlendirilirken iki noktayı anımsatmakta kanıtmazca yarar vardır. Alfonsin yönetiminin son derece çapraz bu sorunları yumağının çözümlemesi sürecinde, herkesi tatmin edecek kararlar almasını beklemek gerçekçi değildi. Benzer sorunları yaşayan başka ülkeler açısından da, Alfonsin yönetiminin başarısını ya da başarısızlığını demokrasiye dönüş sürecinin kaçılığını belirleyecek bir ölçüt haline dönüştürmek de doğru değildir.

İşin ilginç yanı dış borç sorunu çözümlemek amacıyla, IMF ve yabancı bankalarla görüşme masasına oturduğunda, Alfonsin yönetiminin sahip olduğunu düşündüğü en önemli kozu da demokrasiydi. Ülkede demokrasının yaşayabilmesi için, IMF ve yabancı bankaların anlayış göstermesi bekleniyordu. Bunun anlamı, ülkedeki güç dengelerini gözetmek durumunda olan Alfonsin yönetiminin, bu dengeleri bozacak kararlar alamayacağını duyurmasıydı. Borçlarını ödemeyi ilke olarak kabul eden yönetim açısından sorun, kendi içinde çelişkili gözüken bir hedefler kümnesini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. 1984 yılı başında % 400 ü bulan enflasyonu düzgönlendirmek ve dış borçları ödeyebilme için IMF'nin zorunlu saydığı acımasız bir kemir sığma politikası ile, sosyal harcamaların ve reel ücretlerin artırılmasını sağlayacak önlemleri bağdaştırmak mümkünüydi.

Ustalık çalışan sınıfların lehine düzenlemeleri gerçekleştirmek ekonomik büyümeyi sağlanmasına, büyümeye ise verilmiş toplumsal güç ilişkileri çerçevesinde büyük ölçüde dış kaynakların teminine bağlıydı. Bunun yolu ise, IMF ve bankalarla anlaşmaktan geçiyordu. Birçok ülkenin yabancı olmadığı bu açımları aşmak için Alfonsin yönetiminin belirli tercihleri yapması kaçınılmazdı.

Ordunun siyasal yaşamındaki ağırlığını azaltmak ve geçmiş yönetimin sorumlularından hesap sormak da, ekonomik sorunların çözümünden daha kolay değildi. Bu hedeflerini gerçekleştirecek adımlarını atarken, Alfonsin yönetiminin yeni bir askeri müdahale endişe ya da tehditlerini boşça çıkarmak için son

derece dikkatli davranış gereklidi. Diğer bir deyişle, yine belirli dengeleri gözetirken, belirli tercihleri yapmak zorunluluğu vardı.

Alfonsin iktidarın ilk iki yıllık uygulamaları her iki alanda da belirli tercihlerin yapılmaya, bazen daha kararlı, bazen daha mütereddit de olsa, başlangıcını göstermektedir.

Ordu üzerindeki sivil iktidarın denetimini güçlendirmek amacıyla, üst kademelevelsde büyük tasfiyelere gidilmesi, askeri harcamaların kısıtlanması gibi uygulamalar genelde destek görmekteydi. Öte yandan, sadece cunta liderlerinin yargı önüne çıkarılmasının ve ordunun diğer kademelevelsde "kirli savaş" daki sorumluluğunun araştırılmasının oluşturulan bir komisyonaya havale edilmesinin, toplumda askeri rejime duyulan tepkiyi hafifletmek açısından fazla bir yararı olmamıştı. Ne var ki, bir kurum olarak tümyle, yedi yıllık askeri yönetimin sorumluluğunu taşıyan ordunun üzerine daha fazla gitmesini hassas toplumsal dengelere dayanan Alfonsin yönetiminin beklemek de fazla gerçekçi bir davranış değil. Herşeye rağmen askeri cunta liderlerinin bir yıl süren yargılama süreci sonunda, çeşitli hapis cezalarına mahkum edilmeleri ile Alfonsin yönetimi demokrasiye dönüş sürecinde önemli bir adım atmaktadır.

Arjantin deneyimi esas bu perspektiften izlendiği takdirde çok öğretici olmaya aday. Tabii öğrenmek isteyenler için ●

Genel olarak, demokratik hak ve özgürlüklerin tanınması açısından Alfonsin yönetimi olumlu adımlar atmaktaydı. Askeri yönetimin darbesini yemiş üniversitelerin özerkliklerine kavuşmaları, siyasal nedenlerle işten atılan öğretim üyeleri ve öğretmenlerin işlerine geri dönmenlerinin sağlanması, basın üzerindeki sansür ve denetimlerin kaldırılması bu arada sayılabilir.

Ekonominik bunalımı aşma mücadelede ise, istikrar programlarını uygulamaya koyduğu takdirde bunalımın bedelini çalışan kesimlerin ödeyeceğini bilincinde olan Alfonsin yönetiminin bir buçuk yıl hik bir arayıştan sonra geldiği nokta üzerinde düşünülmeye değer. Reel ücretleri artırmayı öngören bir programla iktidara gelen yönetimin dış borç krizine çözüm bulmak amacıyla IMF ve bankalarla anlaşmaktan başka çıkış yolu bulamamasının anlamı açtı. Bunalımın bedelini çalışan kesimler ödemeye devam edecekti. 1985 Haziranında kabul edilen ve klasik IMF istikrar programlarından belirli farklılıklar göstermekle birlikte, çok daha katı olduğu belirtilen bir programla ar-

tık % 1000 e yaklaşmış enflasyon düzgünlemek isteniyordu. Peronistlerin denetimindeki sendikal hareketi iktidara geldiği günden beri denetimi altına alınan yollarını arayan Alfonsin, bunu başaramayınca uzlaşma yolları aramıştı. Ücretleri ve fiyatları süresiz dondurulan yeni program da ancak sendikal hareket de dahil toplumda örgütü kesimlerin rızası temelinde başarıya ulaşabilirdi. İlk altı aylık uygulaması ile enflasyonu denetim altına almış gözüken yönetimin kritik dönemini geçtiğini söylemek için ise henüz çok erken.

Son uygulamaların toplumdaki kutuplaşmaları artırıcı etkileri olduğuna da kuşku yok. Bir yanda kitlesel işten çıkartmalara giden ve fiyatların dondurulması politikasına son verilmesi için baskılarını artıran işveren kesimleri. Diğer yanda, bu koşullar altında grev ve protesto eylemlerine girişmesi kaçınılmaz olan sendikalar. Özetle, Alfonsin yönetiminin işi çok zor. Ama demokrasiye dönüş sürecinden geriye adım atılmadıkça, kitlelerin demokratik bir mücadele platformu çerçevesinde taleplerini belirtmeleri engellenmedikçe de umutsuz olmak için bir neden yok.

Arjantin deneyimi esas bu perspektiften izlendiği takdirde çok öğretici olmaya aday. Tabii öğrenmek isteyenler için ●

1) Bu yaklaşımların kapsamlı ve eleştirel bir değerlendirmesi için, Bk.G. Yalman, "Popülizm, Bürokratik-Otoriter Devlet ve Türkiye", Onbirinci Tez Kitap Dizisi, 1.Kasım 1985

2) Bu noktanın irdelenmesi için Bk. Herman-Petas; "Latin Amerika'da Canlanan Demokrasi" Yapıt 12 Ekim 1985.

3) Kavramın değişik boyutları ile irdelendiği bir tartışma için Bk. "Dünyada Demokrasiye Dönüş Özel Sayısı" Yapıt 12 Ekim 1985

4) Devlet biçimini kavramına ilişkin bir değerlendirmeye için Bk. G.Yalman, a.e.c. Aynca Bk. S. Savran "Latin Amerika'da Demokrasi Mücadelesi" Yapıt 12 Ekim 1985.

5) Brezilya'daki toplumsal mücadelede ilişkin olarak Bk. G.Yalman "Askeri Yönetim ve Sendikal Mücadele: Brezilya Örneği", Bilim ve Sanat 50, Şubat 1985.

6) Arjantin'de askeri rejimin izlediği ekonomik modeli ilişkin ayrıntılı bilgi için Bk. G.Yalman, "Gelişme Stratejileri ve Stabilizasyon Politikaları", İ.Tekeli vd. Türkiye'de ve Dünyada Yaşanan Ekonomik Bunalım, Yurt Yayımları, 1984

Yarın dergisinin "Şiirde Gelenek" konulu sohbet etmesine verdiğim yanıtta, çağdaşlaşma bilincinin, "dış kapitalizmin gizli sömürge durumuna getirdiği bir ülkede asker-sivil okumuş orta tabakanın durumu algılayarak, taleplerini eyleme dönüştürmesiyle gerçeklik kazandığını" yazmıştım.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde Kanun-Esasi'nın yeniden yürürlüğe girmesi adına başlatılan savaşım, bu bilinçten ayrı düşünülemez.

Biliyoruz, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki egenmenliklerini sürdürmek isteyen iç güçler, yıllar yılı, özellikle 1789 devriminin etkilerinden korunmak için, ellerinden gelse padişah saraylarını çevreleyen duvarlardan daha "azametli" "sed"lerle çevireceklerdi ülkeyi. Yeni Osmanlılar'ın çıkışından çok önce, ayaklarının altından toprağın kaydığını algılamaya başlayan saray ve dayandığı güçler, bilim ve teknik alanlardaki gelişmelerin yansımalarını korkuya izliyorlardı.

Oysa, arazi ve mülkiyet düzeni çözülmüş, "âyan-u eşraf" yeni ayrıcalıklar elde ederek halkın üzerinde yetkilileri ve olanakları bulunan yeni bir katman durumuna gelmişti. Yer yer bölgesel egemenliğe varacak düzeyde güç kazanan âyanın yetkilileri, giderek babadan oğula geçmeye başlamıştı. Anlıyacağınız, İslami Sait Halim Paşa ile birlikte Fahir Armaoğlu ve bizim "Ahır zaman Osmanlıları"nın "ayricaklı sınıf" bulunmadığını yazdıkları ülkede emeğin sahipleriyle artı ürününü sahipleri arasındaki çelişkiler, siyasal alanda belirleyici etken duruma gelmişti. Sarayı ve düzeni ayakta tutan güçler bu nedenle korkuyorlardı. Batıdaki gelişmelerin ilkeye yansımalarından.

Batının, Osmanlı devletini bu güvenceleri tanıtmaya zorlaması, dilimizin ucuna gelmişken yazılım Engels'in "Alman burjuvazisi" olarak nitelendiği dış alım ve satımı denetiminde tutan sınıfın yararını adınayı kuşkusuz. Ama zaman içinde değişik yönlerde etkileri oldu.

Başka bir yazımada bu etkilerin yarattığı gelişmeleri söyle anlatmaya çalışmış Reis-i Küttap (dış işleri bakanı) Atif Efendi'nin Frans

ne yol açacak olan çalışma-lara öncülük etti.

Basin geliştii.

Yazı, haber diliyle birlikte dünyayı tımcı yaratıldı.

Türkçenin dil bilgisi kuralları saptanarak farsça ve arapçanın etkilerinden kurtulmaya çalışıldı.

Roman, öykü, tiyatro, eleştiri, gülmece türlerinin ilk örneklerinin verildiği edebiyatta özellikle özgürlük, hak, adalet ve halk kavramları işlenmeye başladı.

Ve Atif efendilerin çok korktuğu düşünürlerin, Rousseau'ların, Voltaire'ların, Locke'ların temel haklara iliştiriklerinden kaynaklanan yazılar yazıldı.

Başlarken anayasa savaşına öncülük ettiklerini belirttiğim -o aşamada ülkenin iç dinamini temsil eden- asker sivil okumuş orta tabaka gücünü bu tarihsel birikimden alır.

Bu nedenle, II. Meşrutiyet dönemi, bir kuram ve eylem adının deyişile "devrinin küçük bir parçası" olmasına karşın, giderek halkın daha geniş kesimince benimsendiği için ilerleme bilincinin de ifadesi olmuştu.

II. Meşrutiyet döneminin önemli bir özelliği de, Anayasının yeniden yürürlüğe girmesi için birlikte savaşım veren asker ve sivil orta tabakanın kendi içinde değişik dünya görüşlerini benimserek ayrı ideolojik terciler yapmasıydı kuşkusuz. İslamiçlik, kısa sürede ırkçı ve turancı özellikleri ağır basan milliyetçilik, batılıcılık, osmanlıcılık, merkezden yönetilmezlik (meslek-i içtimai) ve sosyalizm akımlarının kurulması da bu ideolojik ayrışmalardan kaynaklanmıştır.

Bu olgunun da demokratikleşme savaşının sınıfal çatılarından ayrı düşünlümemeyecğini göstermesi bakımından büyük önemi vardır.

Cumhuriyetten Önce Demokratikleşme Evreleri

Şükran Kurdakul

tim:

"Tanzimattan sonra yabancılara hızlandı. Devletin malisi dış kapitalizmin denetimi altına giren fitne ve fetat ateşinin, senelerden beri mel'un müşriklerini hazırladıkları ve icrasına fırsat gözledikleri bir uyur fitne olduğu malumudur. Şöyledi ki, Volter ve Ruso isimli zindikalar ve onlardan beter ukalaların hâşa ve hâşa peygamberlere sövmek, büyükleri zemmetmek, bütün dinleri kaldırarak, cumhuriyet ve müsavat ima etmekten ibaret eden sözlerle ve alay usuluya neşrettiler eserlere "her yeni şey lezzetlidir" fetvasının bu yeni sınıfın, "milli ticaret ve endüstri burjuvazisi"nin çatıları yabancılarla çelişiyor.

Bu gelişmelere bağlı olarak ülkede kimi devlet adamları dış kapitalin egenliğine karşın değişimden memnunluk duyarken Namık Kemal, Ziya Paşa gibi okumuşlar yerli fabrika, şirket, müslüman bankası gibi kuruluşları öngörmüşler ticaretin yüzde doksan dokuzunun yabancıların elinde toplanması olsus ile gürük işlerini düzenleyen yasaların yabancılarla ilişkileri göstererek değiştirilmesi sonucu el tezahalarına dayanan küçük endüstrilerin çıktığını vurgulamışlardır."

Büyük borç ve faiz yükümlülüğü sonucu ülkenin gizli sömürge durumuna getirdiği bu süreç içinde Yeni Osmanlılar kuşağı düşünülmeyeceğini göstermesi bakımından büyük önemi vardır.

Başka bir yazımada bu etkilerin yarattığı gelişmeleri söyle anlatmaya çalışmış Reis-i Küttap (dış işleri bakanı) Atif Efendi'nin Frans

Ruhi Su Türküleri

Aziz Nesin

Ekin-Bilar A.Ş. Ortaklığı'nın 6 Şubat 1986 tarihinde düzenlediği "Ruhi Su Türküleri Gecesi"nde Aziz Nesin'in açış konuşması.

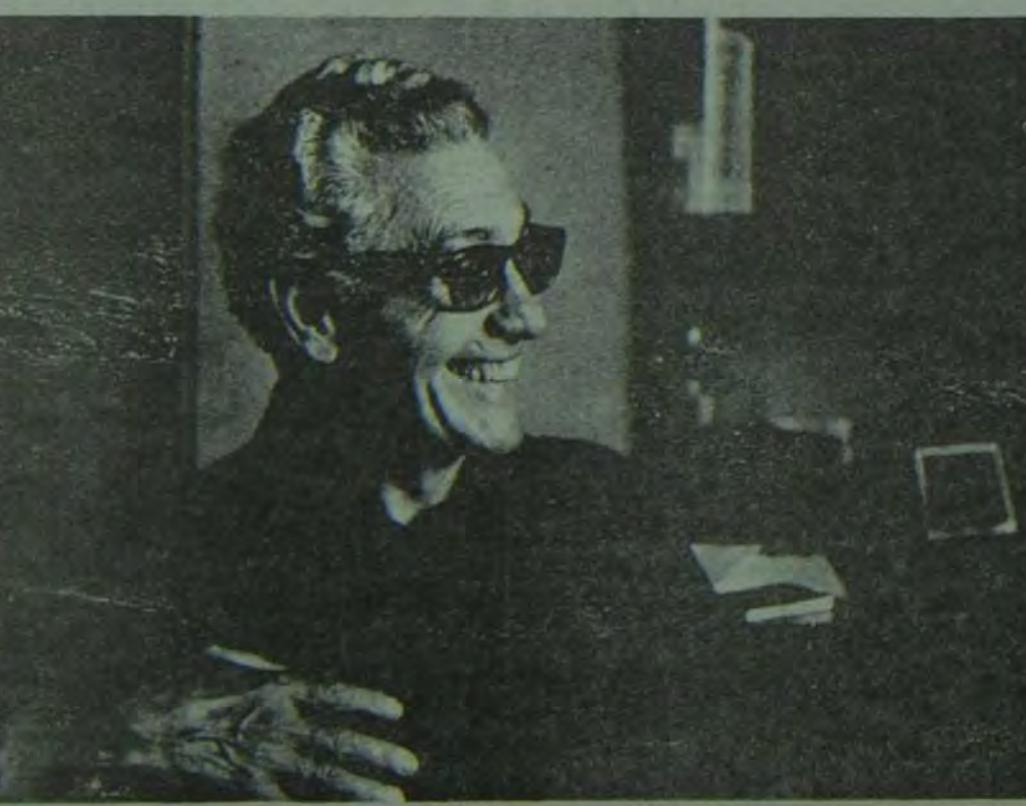
Ruhi Su ustamın şölenine, Ruhi Su Türkülerine hoşgeldiniz! Ruhi Su'yla başladığım söylemeye doğal olarak Ruhi Su'yla sürdürmek isterdim. Ne yazık ki, Ruhi Su dışında birkaç söz söylemek zorunda kahiyorum, bağışlayın.

Bir haftadan beri Ekin-Bilar A.Ş. etkinliklerini, Ekin Düğün'ümüzi, açık oturumlarımıza hem İstanbul hem Ankara'da büyük başarıyla sürdürmekteyiz. Bütün bu etkinlikleri, kestiremeyeceğiniz kerte de zor koşullar altında savasımlar

vererek gerçekleştirmektedir. Bu savasımlarımız sırasında bizleri yalnız bırakmadığınız, desteklediğiniz için çok seviniyor, çok övünüyor ve sizlere çok güveniyor, çünkü bir dayanışma içinde birleşiyor, bir oluyor, hepimiz "BİZ" oluyoruz.

Bilindiği üzere her mesleğin kendine özgü bir ahlaki vardır. Örneğin müvekkillerinin özel sorunlarını, belgelerini başkalarına açıklamak avukatların meslek ahlakına uymaz. Tipki bunun gibi, hastalarının özel dertlerini ve sorunlarını başkalarına açmak ve açıklamak da hekimlik ahlakına sığmaz.

Her mesleğin olduğu gibi, polisliğin de aynı bir meslek ahlakı var-

"Eğer ki, kultuga verirsem destur."

dir. Durmadan teknik ilerliyor ve güvenlik güçlerimiz de bu ilerleyen teknünün yeni buluşları olan aylardan ve araçlardan yararlanıyor. Bundan her yurttaşın kıvanç duyması gereklidir. Örneğin bu toplantılarımızdaki bütün konuşmaları ve türkülerin güvenlik güçlerimiz en çağdaş aylarla saptıyor. Görevliler not da tutuyorlar. Ayrıca fotoğraf makineleri ve video kameralarıyla filme alınarak görüntülerimiz de saptanıyor. Bir yanlışlığa yer verilmemesi için bunların yapılmasından sevinç duyuyoruz. Emekleri için güvenlik güçlerimize teşekkür ederiz. Saptanan seslerimizin ve görüntülerimizin güvenlik güçlerimizin arşivlerinde çok iyi korunmasını dileriz. Çünkü bu belgeler çok ilerde de gereklidir.

Güvenlik güçlerimizin bu olumlu çalışmalarının dışında, bize göre, polisliğin meslek ahlakına uymayan bir davranıştı daha var. Bir haftadan beri sürmekte olan ekin etkinliklerimize gelen salonlardaki dinleyici ve seyircilerimizin de fotoğraf makineleri ve video kameralarıyla görüntülerini saptıyorlar. Bize göre bu, güvenlik güçlerinin görevi dışına çıkan ve polisliğin meslek ahlakına uymayan bir davranıştır. Çünkü, hiçbir suç işlememiş insanların durup durken polisçe resimlerinin çekilmesi ve filme alınmalari onlara korku salarak baskı yapmaktadır, yıldırarak onların bundan sonraki ekin izlencelerimizi izlemelerini engellemektedir. Bu davranış bir ticaret şirketi olan Ekin-Bilar A.Ş. ne zarar vermektedir. Bütün bunlardan dolayı insan haklarına aykırı davranışlardır. Türkiye'deki bunca eğlence yerlerinden, şarkılı çalgılı gazinoların ve benzeri yerlerden hangisinde ya da bunca şirket toplantılarının hangi birinde polislerimiz o yerlere gelenlerin fotoğraflarını ve filmlerini çekmektedir?

Ruhi Su türkülerini gecesinde, Ruhi Su konusu dışında konuşmak zorunda kaldığım için üzgünüm. Beni bağışlayın. Ne yazık ki Ruhi Su'nun o olağanüstü görkemli cenaze töreninde de yine güvenlik güçleri görevleri dışına çıkan davranışları yüzünden üzücü olaylar yaratmışlar, hiçbir suç olmayan kızı oğlanlı 160 genci yakalayıp onbeş gün Emniyet Müdürlüğüne tutmuş-

lardır. Hiçbir yasayı bozmadan, kendi öz disiplinleri içinde saygı duydukları bir insanın cenaze törenine katılmaktan başka hiçbirşey yapmamış olan bu gençlerin en küçük bir suçu olmuş olsaydı, o 160 gençten hiç olmazsa biri olsun suçlanır ve ceza görürdü.

Polislerimizin, salonlardaki dinleyici ve seyircilerimizin fotoğraflarını ve filmlerini çekmelerini burda açıkça kınıyorum. Bundan sonraki etkinliklerimizde kendi mesleklerinin ahlak kuralına uymayan böyle davranışlarda bulunmamalarını diliyorum. Salondaki konuklarımın da, nerden, kimden, ne yandan gelirse gelsin, Ekin-Bilar A.Ş. yi yasa dışına itmeye zorlayan kişiktmaları kapılmalıdır.

Benim için de, dinleyenler için de cansızçı olan bu girişten sonra, sevgili Ruhi Su'ya deðgin birkaç anımlı anlatacağım.

Ruhi Su, yakınlarının da bildiği gibi, olağanüstü incelikli, kızgınlığını hiç dışa vurmayan, bağırıp çağrılmayan, kötü söz söylememeyen, sövüp saymayan yumuşak bir insanı.

Bir gün konser vereceği yere gitmek üzere Yalova'ya giden vapura binmiş, torbası içindeki sazını yanına koymuş, kendisi de kanapeye oturmak için paltosunu çıkarırken, şırgan, kürkü bir kadın gelip üstünde oturduğu sazı kırmış. Bu olayı anlatan Ruhi Su, kadına kızdığını, için çok ağır söz söylediğini —yanınlıysam sövdüğünü— anlatıyor.

Ruhi'nin, sazını kırın kadına söyletiği o ağır sözün ne olabileceğini çok merak etmemiştir. Ne dediğini soruyordum. O "Öyle ağır söz söyledim ki..." diyor, ama o ağır sözü açıklamıyordu. Çok üsteleyince söylemek zorunda kaldı. Üstünde oturduğu sazını kırın kadına "Görünüz mü hanımefendi, yaptığınız marifet!"... demisi.

Ruhi kendisi anlatmıştı. Yedeksubay Okulu'nda öğrenciyken birgün toplu olarak arkadaşlarıyla mars söyleyormuş. Sanırım başlarında bulunan çavuş olacak, sesini beğendiği Ruhi'yi çağrıp "Sen nasıl söyleyorsun?" diye sormuş. Ruhi de, sesinin perdesinin sorulduğunu sanarak "Bas..." demiş. Çavuş öteki öğrencilere dönüp emir ver-

miş: "Bundan sonra hepiniz bu arkadaşınız gibisini söyleyeceksiniz!"

Baþoklarımıza gibi ben de daha Ruhi'yle tanışmadan ilkin Ruhi'nin türkülerile tanıştım. Yıl kaçtı? 1950 olacak.... Sultanahmet Cezaevinde bulduğum siyâsiler koþusunda O'nun öğrencilerinden biri, akşam yemeklerinden sonra bize Ruhi Su'nun türkülerini çigirmesini öğretiyordu. Hep birlikte türküler söyleyorduk. Koþus arkadaşlarım, çirkin ve üstelik eğitimsz sesimle onların ses uyumunu bozduğum için, benim türkülere katılmamamı isterlerdi. Ben yine de katılırlar, bütün çabama karşın türkülü söylemeye beceremedim.

Ruhi'yle tanışmamız, türküler aracılığıyla cezaevinde oldu. Ben cezaevinden çıktıığında Ruhi cezaevindeydi. Aradan yıllar geçti. Devlet Operası sanatçılığından cezaevine, cezaevinden işsizlik ve geçim sıkıntısı denizine düşen Ruhi Su'nun Taksim'deki Belediye Gazinosunda (Şimdi Sheraton Oteli'nin bulunduğu yerdeydi) her gece türküler söylediğini duydum. Bir gece ortaya gidip dinledik. Ruhi'yi ilk görüşümdür. Ruhi'nin, Belediye Gazinosu'nun kalantor ve içkili müsterilerine türküler söylemesi hiç içime sinmemiştir. Anlatması zor bir üzünç duydum. 27 Mayıs 1960 dan sonraki günlerdi. Herkes ve özellikle zenginler belli oranda solcu olduklarını ilan etmeye başlamıştı. Salon sosyalizmi moda olmuştu. Belediye gazinosunun kalantor müsterileri, Ruhi'nin salonlara sırmayan sesini dinleyerek solculuklarını doyuma ulaştırıyorlardı. Üzülmek kolay da, geçimin yolunu bulmak zor... Akşam Gazetesi'nde köşe yazarlığı yaptığı günlerdi. "Salonlara Sığmayan Ses" başlıklı bir yazı yazmış o yazda Ruhi'nin sesini övmüş ve içkili dinleyicilerinin bende yarattığı üzüntüyü anlatmıştır.

Ruhi Su'nun sesi, değil Belediye Gazinosu'nun salonuna, dinleyenlerin de bildiği gibi, en geniş salonlara bile sırmazdı. Salonlardan, duvarlardan, tavanlardan taşan, sınır tanımaz bir sesi vardı.

Akşam Gazetesi'nde o yazının yayılmışından birkaç gün sonra Ruhi'yle ilk kez görüşüp konuşmuştuk. Bana, yazındaki düşünceme katılmadığını sezdimeye çalışmış-

ti. Dinleyicileri her kim olursa olsun yeter ki dinleyicisi olsun... Yıllarca dinleyici özlemi ve sesini dinletme isteği duyan Ruhi Su elbette hakkıydı, dinleyicisini seçme özgürlüğünü dahaka kazanamamıştı.

Ruhi o ilk gazino çalışmasından sonra hangi gazino ve benzeri yerlerde çalışıya (Site'de, Kafkas Kulüp vb.) ben oralarda Ruhi'yi dinlerken hep dışa vurmadığım bir tedirginlik duymuşumdur. Plaklarını yapmaya başlayıcaya dek bu tedirginliğimi sürdürmüştür. Ruhi, ancak gazino dışı konserlerinde yerini buldu ve kendi olurdu bence.

Yapı ve Kredi Bankası, sanat danışmanı Vedat Nedim Tör'ün girişimiyle Türkiye'de ilk kez değişik bölgelerimizin halk dansçılarının İstanbul açık hava tiyatrosunda dans gösterilerini başlattı. Bu gösteriler üstüste bikaç yıl sürdü. Ruhi Su, bu halk dansları müzikerini notaya almak göreviyle Yapı ve Kredi Bankası'nda çalışmaya başladı. Beşyüz lira aylığından, bu aylığının yarısını ev kirâsına veriyordu.

O günlerde Ruhi Su'nun önüne büyük bir fırsat çıktı. Paris'ten bir mektup almıştı, bir resmi kurumdan. Mektupta, Paris radyosunda ve sahnede konser vermesi ve plak doldurması öneriliyordu. O tarihte bu çağrıya gidebilmis olsaydı yaşam çizgisini değiþecek, uluslararası ünlü bugünden çok daha büyük olacaktı. Ruhi, bu çağrıya gidemedi. Çünkü kendisine pasaport verilmemişti. Ama pasaport verilmiş olsaydı da gidemeyeceğini söyleyordu. Çünkü, Paris'e gidip konserler verir, plaklar doldurursa, işinden uzak kalacağı için, Yapı ve Kredi Bankası'ndaki beşyüz lira aylığından olabilirdi. O zaman için bile önemli bir para olmayan beşyüz lira aylık, yıllık işsizlik ve sıkıntı çekmiş olan Ruhi için çok şey, belki de herseydi.

Ruhi Su Yapı ve Kredi Bankası'ndan ayrıldıktan yıllar sonra, O'nun notaya aldığı hak halk dansları müzikerinin notalarını kitap olarak basıldı. Çok şaşırtıcı bir olay: Kitapta, notaları yazan Ruhi Su'nun adı yoktu. Dava açacaktı. Benim aracıyla dostum bir avukata vekâletname verdi. Davâ açıldı. Yargılanma başladı. Bir süre sonra dostumuz avukat duruşmalara gelmez oldu. Ruhi

Su evime geldi, dostumuz avukatın, dava dosyasında gerçekçe göstermeden davadan çekildiğini bildiren dilekçesini gördüğünü söyledi.

Avukat dostuma gidiip, neden haber bile vermeden davadan çekilmiş olduğunu soracaktım. Ruhi, bunun nedeninin belli olduğunu söyleyip avukat dostuma gitmemem için isteyerek rica etti. O gün bu gün, o avukata bunu sor. ... Bundan sonra hiç soramam. Ruhi de öldü, dostum avukat ...

Ruhi'nin hoşgörüsü sonsuzdur. Bigün Ruhi'ye bir genç hafif müzik kompozitorlarından sözüyor —şarkı da söyler— ve o genci övüyor. Genç şarkıcı beni çalışma yerine çağrırmış ve yaptığı müziki dinletmişti. Ruhi, o kendine özgü ermiş gülümseyişyle gülümseyerek, kendisinin de o genci beğenip desteklediğini, ama O'nun bir yazılı ihbarıyla 12 Mart'tan sonra polise alındığını, o yazılı ihbarın altında o gencin imzasını görmese böyle biseye inanamayacağını, bu olaydan sonra da o gencin kendisine yine eski gibi saygıyla davrandığını söyledi. İnanılır gibi değil, muhibir (hatta iftiracı) gence kızıyor, gencin iftirasına psikolojik gerekçeler uydurmaya çalışıyordu.

Sanati uğruna Ruhi Su kertesinde özveride bulunan başka bir sanatçı görmedim. Salt türküler ve türkülerini söyleyebilsin diye de sesi için yaşıyordu diyebilirim. Sesi bozulmasın diye dünya nimeti sayılan pek çok şeyden kendini yoksun bıraktı. Bir keşfet, bir çilekesi derviş, bir "târik-i dünya" gibi yaşadı. Salt büyüzden yaşı yetmiş geçtikten sonra bile sesi salonlara sızmıyordu. Rakı, şarap, bira ve benzeri içkilerden hiçbirini içmedi. İçitlerden çay da, kahve de içmedi, soğuk su da... Aradabir, çocukların için "paşa çayı" denilen açık ve ilk çay ya da ihlamur içtiği olurdu. Cigara içmediği gibi, yoğun cigara dumanlı yerlerde oturmadı.

Bir ekin etkinliği nedeniyle Bursa'ya birlikte çağrıldık. Aynı otelde bitişik odalarda kaldık. O zamana dek Ruhi'yle pek çok yerlerde, örneğin evlerimizde, toplantınlarda, topluluklarda birlikte olmuştu ama, aramızda bir duvar olsabile bu denli uzun zaman ve bu denli yakın birlikte olmamıştık. O otel-

deki üç gün üç gecemizde Ruhi'nin sanatına verdiği değeri çok daha iyi anladım. Sanırım, her ses sanatçısı sesiyle alıştırmalar yapar, yapmalıdır da... Ama bilmem ki, Ruhi gibi, kaldığı otel odasına kapanıp saatler ve saatlerce günde enaz ortalamada beşaltı saat — kendi sesiyle sanki plastik bir maddeymiş gibi oynayan başka bir ses sanatçısı daha var mıdır? Kendi sesiyle, sanki sesi bedeninin dışında ayrı ve somut bir maddeyişcesine, bir yontucunun yada seramikçinin çamurunu, kilini yoğurması gibi, oynayıp duruyordu. Sesi o alıştırmalar sırasında biliğimiz ses değildi, sanki yoğun hamuru bir maddeydi de, Ruhi bu ses hamurunu yuğurarak, çekerek, eğip bükerken, uzatarak, yassılarak biçimden biçimde sokuyordu. Sabahın erken saatinde başlıyor bu ses alıştırmalarına, geceleri de geç saatlere dek sürdürdü. Ruhi'ye, bitiğindeki odamdan ses çalışmalarını duyduğumu söylemedim; söylesem tedirgin olduğumu, geceleri uyuyamadığımı sanıp sesini kışabilir ya da susar diye korktum. Önceleri tedirgin olduğum doğru, ama sonra sonra, konserlerinde duyduğum beğeniyle, O'nun bu ses alıştırmalarını duvarın arkasından hayranlıkla dinledim.

Son konser... Yanılmıyorum, Türk-Yunan dostluğu adına Şan sinemasındaki gösteri izlenmesi içinde Ruhi Su da son konserini vermişti. Son konser'i dostluk, kardeşlik, barış içindi. Salon tıkmaktı. Oturanların enaz üçtebir kadar da ayakta dinleyici vardı. Ruhi Su, o geceki konserinde de her zamanki gibi coşkun alkışlar aldı. Ama ben o gece, Ruhi'den türkülerini dinlerken yaşamının büyük acılarından birini duydum. Türkülerini yine eskisi gibi söyleyebilmek, sazını yine eskisi gibi çabilmek için çektigi acıyi anlıyor ve o acıyi ben de kendimde duyuyorum. Niçin bu konserde çıraklımış? Kimbilir nasıl üstelenmişlerdi de kıramamıştı. Ya da kendini bikez daha —son bikez daha— sinamak istemişti.

Bir dost için böyle düşünmek ne zor ve ne acıdır, İçimden Ruhi'nin bir daha konser vermemesini dileğimistim o gece... Büyük sanatçının, başlarının değil, kendi gözünden düşmesinden korkuyordum.

Bu korkuyu çekmeyen sanatçı var mıdır?

Ruhi'nin ölümcül hastalığın pençesinde olduğunu biliyorduk. Ruhi de gücünü yitirdiğini biliyor, çoktan beri konser vermiyor. Kendini yükselttiği dorugundan aşağı inmemeliydi sanatçı. Dinleyiciler hiçbişeyin ayırdı değil miydi, yoksa sevgilerinden, hayranlıklarından dolayı eski Ruhi ile o geceki Ruhi arasındaki ayrımı anlamıyorlar mıydı? Konser sonunda coşkun alkışlar sırerken gözlerim doldu. Eskiden olduğu gibi, alkışlara yanıt vermek için bir türkü daha söylemedi, seyircilerini selamlayıp sahnenedekildi. O salonlara sızmayan ses! Duvarlardan, tavanlardan taşan, o sınır tanımaz sesin Şan sineması duvarlarına çarpıp düşüğünü görür, duyar gibi oldum.

Pasaport verilmediği için ilk yurt dışı çağrı Paris'e gidememişti. Hastayı, hastanedeydi. Tedavisi için yurt dışına gitmesi gerekiyordu. Yine pasaport verilmedi. Pasaportu verildiği zaman da artık iş istenmemiştir.

Gercekten öleceğimize inanmıyoruz, ölenleri görüyoruz, ölümü biliyor, konuşuyor, söyleşiyor, ölüme inanmış gibi yapıyor, ama bigün öleceğimize ve yakın dostlarımın da öleceğine gerçekten inanmıyoruz. Kendimize ve yakınlara gelince, ölümü hiç inanmadan kabul etmiş gibi görünüyoruz. Biliyordum, hepimiz biliyoruk o hastalıkta Ruhi Su'nun öleceğini. Yine de gerçekten öleceğine, bigün gelip artık O'nunla hiç konuşamayacağımıza inanmıyorum. Bütün gerçekle öleceğine inanabilmiş olsaydım, hiç değilse son günlerinde, bütün dünya dertlerini biyana koyup hep O'nunla birlikte olmaz, hep O'nunla konuşmaz mıydım? Hangi önemli dünya sorunu beni bundan alakoyabilirdi?

Kendi ölümümü, bigün gerçekten yokolacağıma —inanmış görünsem bile— inanamadığım gibi, Ruhi'nin öleceğine de inanmış görünüyor, gerçekte inanmıyorum. Ama ölü işte, bizi bırakın yada bizim bıraktığımız bütün öteki dostlar gibi...

6 Şubat 1986 da konuşulan bu sözler, 2 Mart 1986 da ekler yapılarak yeniden yazıldı. (A.N.)

kanı uyandırıyor. Bu okuma elemlerinde üstte kalabiliyorsanız, uluslararası planda benimseniyorsunuz. Yoksa bir iki yerde görülmüş, olmakla kalmıyorsunuz o kadar. Benim şiirlerim, daha önce birçok uluslararası seçkilerde yeraldı. Örneğin 1980 yılında "Poetes et Poesies d'Europe" (Avrupa Şairleri ve Şairleri) seçkisinde şiirlerim yeraldı. Belçika'nın Louvain kentinde çıkan bu seçkideki şiirler Türkçe, Fransızca, Almanca ve Flemenççe olarak çıkmış ve Louvain Üniversitesi içinde kurulan ilk Avrupa şiir katalogına tüm şiir kitapları alınmıştır. Daha sonra, ABD'li estetik profesörü Orville Crowder Miller'in hazırladığı "World Anthology" (Dünya Aşk Şairleri Antolojisi)nde de şiirlerim yeraldı. Öte yandan, Romanya, Arnavutluk, Yugoslavya, Federal Almanya, Fransa, İtalya, Sovyetler Birliği, Bulgaristan'da yamalanın bir çok dergi, antolojilerde şiirlerim çıktı. Ayrıca Fransa'da da kitabı olarak yayımlandı. Yani kısacası, demek istediğim, dünyada bu işe ilgilenenler şiir dolaşımını ciddi olarak izliyor ve seçimlerini de ciddi olarak yapıyorlar.

— Bundan sonraki çalışmaları hakkında ne söylemek isteriniz? Yani, böyle dünya ölçüsünde bir şair olarak kabul edilmek, çalışmalarınızda şiri daha ön plana çıkaracak mı?

— Demin söylediğim gibi, benim şiirimin uluslararası plana çıkışını yalnız bu son seçkiye değil, bundan çok daha önce başlamıştı. Zaten şair her zaman benim birincil plandaki uğraşım olmuştur. 12 Eylül döneminde yazdım, bir bölümünü yayımlayamadığım birçok şirimi kapsayan kitabı olanak bulursam bu yıl içinde çıkarmayı düşünüyorum. Ve benim için bir yaşama biçimi olan şiri son soluguma dek sürdürüceğim. Yalnız şu noktayı belirtiyim. Ülkemizde ben ve benden çok daha önce uluslararası plana çıkmış bir çok yazar için söyleyorum. Sanatçılarımızı ülke sınırlarını aşmış görmek, sağlık, dürüst, kişileri gerçekten gönderebilir. Lavoisier yasasının fizik kadar geçerli olduğu alan yazın ortamıdır. Hiçkimse kimseyi yoktan varedemez, vardan da yokdemez. "Yel kayadan ne aparr" sözünü de animatsmakla konuşmamızı bitireyim.

Tahsin Sarac "Şiir Benim Yaşama B içimimidir"

Söyleşi: Mümtaz İdil

— Sayın Tahsin Sarac, San Francisco'daki Interprint yayinevinde hazırlanan "Dünyanın Büyük Ozanları" seçkisinde Türkiye'den sizin adınızın olması, kuşkusuz, ülkemiz açısından da onur verici bir olay. Bir de sizin değerlendirmenizi öğrensek?

— Ben de ülkemiz açısından gerçekten onur verici bir olay olduğunu kanıtlıyorum. Her sanatçının kişisel başarısı, son çözümde, kendi ülkesine yansyan bir katılım, bir kazançtır. Üstelik bu seçkinin hazırlanması da ilginç. Yerelacıkları uluslararası bir seçiciler kurulu şartlıktan sonra bir bileskeye varlıyor. Uluslararası bir çok şair kongrelerinde ya da değişik yabancı dergilerde yayımlanan şiirleriniz, bir yerde, bu şirsel dolaşımı yakından izleyenlerde ozan hakkında bellii bir

yacak kadar sıradandır. Durum böyle olunca, Interprint yayinevinin tutumu daha büyük bir anlam kazanıyor. Yani, Interprint yayinevinin seçiminde de, her seçici kurulun seçiminde varolan "öznellik" sözkonusu olduğuna göre, ülkemiz açısından bunu övünçle bağruma basmaktan öte söylemeyecek bir şey olmamalı. Ne dersiniz?

— Soru, zaten yanınızı da içinede taşıyor. Ama seçimim uluslararası bir kurulca yapılmış olması, bir yerde bu öznelliği en aza indiriyor. Çünkü bir çok beğeni arasında buluşduktan sonra bir bileskeye varlıyor. Uluslararası bir çok şair kongrelerinde ya da değişik yabancı dergilerde yayımlanan şiirleriniz, bir yerde, bu şirsel dolaşımı yakından izleyenlerde ozan hakkında bellii bir

Temel Verileri Doğru-Dürüst Hesaplayalım

Güntaç Özler

Degerli iktisatçılarından Erdoğa Alkin'in 7 Ocak 1986 tarihli Milliyet gazetesindeki "Zoraki Kötümserlik Hiç Çekilmiyor" başlıklı yazısı üzerine, akla gelen birkaç noktayı okuyucularına aktarmak istiyorum.

Sayın Alkin'in yazı başlığı, içeriği çok iyi bir biçimde özetlemektedir. Yazıda, dedikodu mertebesindeki bilgilenmeden kaynaklanan genellemelerin haksız ve yersizliği vurgulanmaktadır. Alkin, özellikle, dedikodulardan kötümser sonuçlar çıkarılmasından şikayetçi dir. Bu da haklıdır. Ancak yersiz iyimserlige de prim verilmemesi gerektiğini vurgulamakta ve şöyle demektedir:

"Kötü giden işleri iyi gibi göstermek ne kadar ayıplanıyor, kanıt vermeden karamsarlık varamak da o kadar kınanmalıdır." Buradan, övgü yada eleştirinin arsında kanıt olması gerektiğini anlıyoruz.

Türkiye'de iktisatçıları sayıları çok sevdiği söylenemez. Sevse de, bulabileceği ve güvenebileceğ veriler son derece sınırlıdır. Biraz da buna nedenle, mühendisler iktisatçıları "geveze" olarak bilirler. Veri eksikliğinde, sayın Alkin de dahil olmak üzere iktisatçılarımız ve mühendis devlet adamlarımız iktisadi olayları yorumlamaktan geri durmamaktadırlar. Doğrusu da budur. Elde yeterli bilgi yok diye, bizi çevreleyen iktisadi olayları irdelemekten vaz-

geçemeyiz. Burada akıldan çıkarılmaması gereken şey, yanlış olasılığının büyük olabileceği.

Hemen söylemeli ki, eldeki bilgilerle kötümser olmak ne kadar zor ise, iyimser olmak da aynı ölçüde zordur. Ama iyimser ve kötümser olmanın ötesinde, bilimle uğraşan iktisatçıların yanıt vermek durumunda oldukları önemli sorular vardır.

Ama gelin daha önce, Sayın Alkin'in adı geçen yazısında dedikodu olarak nitelendiği bazı önermeleri irdeleyelim:

"Yatırımlar durmuştur" önermesine Alkin, "Böyle bir istatistik yayınlanmamıştır ki yatırımların durduğu söylenebilisin" diyerek tepki göstermektedir. Burada amacımız bir değerli iktisatçıya bilgilik传递mak değil; ama sabit sermaye yatırımları uzun bir süredir ve bir hayatı ayrıntıda yorumlanmaktadır. Yeni yatırımlar, ilave yatırımlar, kalite artırcı yatırımlar, yenilemeler ve stoklar ayrıntısında bilinmektedir. Bu büyülüklerin yıllık değişimleri, yatırımlardaki hareketleri izlemek için yeterlidir. Sanırım Alkin kısa dönemli (yıllık) hareketleri izlemenin zor olduğunu ifade etmek istemiştir.

"Üretim ve satışlar gerilemişdir." Buna Alkin şöyle bir tepki gösteriyor: "Bir ülkeye milli gelir artarken üretim ve satışlar nasıl geriler? Sunun sırrını bize de anlatıversen." Bunu bir matematikçi çok da-

ha kolay anlatabildi. Bir denkemin terimlerinden hepsi azalsa ama biri artsa denkemin değeri büyütübilir. O halde bu matematiksel olarak imkansız bir olay değil. Ekonomik olarak da imkansız değil. Bir çok örnek düşünülebilir. Ben bir tanım göstereceğim. Üretim değeri bütün sektörlerde düşmüştür ama örneğin turizm gelirleri, bütün sektörlerin toplam değer kaybindan daha fazla artmış olsun. Milli gelir büyüğü halde üretim düşmüş olur. Bu durumda satışlar da düşebilir. Turizm gelirini kazanan Bay Müreffe, gelirlerini toprağa gömse veya müsteri bulmayan ithal peynir veya nescafe ithal etse satışlar da düşer. Çünkü mal üretken sektörler ancak üretimleri kadar satınalma gücü yaratmışlardır.

Gerçekle hiçbir ilişkisi olmayan bu örnek, bir çok makul açıklamanın olabileceğiğini göstermektedir. Ama asıl önemlisi, bizi Sayın Alkin'in açıklamasındaki temel kabule getirmektedir. "Bir ülkeye milli gelir artarken üretim ve satışlar nasıl geriler?" sorusundaki temel kabul, milli gelirin artmış olmasıdır. Eğer milli gelir artmamışsa, üretim ve satışların gerilemesi çok daha kolay anlaşılabılır.

Burada, hemen DIE'nin hesaplamış olduğu büyümeye oranı hatırlatalacaktır. (Bu yılı tahmin yüzde 3,9 veya son olarak yüzde 4,9 1984 yılında büyümeye oranı ise yüzde 5,7 ile daha büyütür.)

Ulkmizde fiyat artış istatistikleri bile, ikisi resmi üç değişik organ tarafından yapılmaktır, çok daha önemli bir kategori olan milli gelir sadece DIE tarafından hesaplanmaktadır. Bu tahmin ise "allahın emri" gibi algılanmaktadır. Kaldı ki, o da yılın ilk altı ayındaki trendlerden hesaplanmıştır. Milli gelir hesaplama yöntemlerini bilenler, tahminin "milli gelir deflatörü" adı verilen, en az fiyat istatistikleri kadar kaynak bir endeksin yardımı ile hesaplandığını da bilirler. Bu endeksin değerindeki yüzde birlik bir aşağı sapma, büyümeye oranının aynı oranda artmış olduğunu gösterecektir.

Bununla, devletin hesapladığı değişkenlerin aldığı değerlere güvensizlik beyan etmek düşüncesinde değiliz. Ancak iktisat politikalarını üzerine inşa ettigimiz temel ekonomik verilerin, ufak oranlarda yanlış tahmin

edilmesi bile önemli etkiler meydana getirecektir.

Milli gelir büyümeye hızının sorulanmasına, Alkin'in sorduğu soruya değiştirerek ulaşılabilir. Soru şudur:

"Eğer üretim ve satışlar geriliyorsa, milli gelirin artmış olması mümkün müdür?"

Burada da kritik kabul, üretim ve satışların gerilemesidir. Eğer bu kabul doğru ise, o zaman "acaba milli geliri doğru hesapladık mı?" diye soruşturmalıyız. Hesabımızdan emin olduktan sonra ise, daha az olası diğer açıklamaların sinanmasına geçebiliriz. Ya da, başlangıçtaki kabulümüzün geçerli olup olmadığını soruştururuz. "Bu nasıl olabilir, sunun sırrını bize de anlatıversinler?" lafını da söylemeyeceğiz.

Alkin'in eleştirdiği bir diğer önerme de işsizlik rakamları ile ilgiliidir. "Türkiye'de 3,5 milyon işsiz var" ifadesine Alkin, bunun işgücü fazlası olduğunu söyleyerek yanıt vermektedir.

Alkin'in "çalışabilir nüfus", "işgücü fazlası" ve "açık işsiz" olarak nitelendiği kategorilerdeki insan sayısı 1980 tahminlerine dayanmaktadır. Beş yılda nüfusumuz yaklaşık 7 milyon dolayında artmış olduğuna göre, çalışabilir nüfus en kaba tahminle 20 milyon, işgücü fazlası da 4-4,5 milyon dolayında olmalıdır. Açık işsiz sayısının üst sınırı ise işgücü fazlası kadar olabilir. Bunların hepsi çalışabilecekken, çalışmamayı yeğliyorlara, Türkiye'de açık işsiz yoktur da diyebiliriz; fakat gerçeği yakalayamayız. Bu bizi çok önemli bir noktaya getiriyor. İşsiz rakamını saptamaya yönelik herhangi bir araştırma bulunmamaktadır. Böyle bir ihtiyaç yillardır hissedilmemiştir. Alkin 1 milyon açık işsiz tahminini hangi kaynaktan edindi bilemiyorum. Bildiğim kadarıyla yayınlanmış resmi ya da özel hiçbir çalışma bulunmamaktadır. Tahminin kaynağını lütfederlerse seviniriz.

"Lüks ithalat tehlikeli biçimde artmaktadır" önermesi de şu eleştiri almış Alkin'den:

"Artan lüks mallar değil, tüketim mallarıdır. Bunlar içinde de ağırlığı zorunlu besin maddeleri taşıyor. Lüks mallar için harcanan döviz hakkında henüz yayınlanmış bir rakam yok ki, tehlikeden söz edilebilisin." Bu rakam gelecekte de yayınlan-

mazsa hiçbir sorun olmayacağı. Bu yorum üzerine hükümete, eğer rakam tehlikeli boyutlara ulaşmışsa, açıklamaması gerektiğini önermeliyiz.

Ithal tüketim malları içinde hangilerinin lüks, hangilerinin "zorunlu besin maddeleri" (ifade Alkin'in) olduğunu nasıl ayıracagız? İthal edilen buğday bir zorunlu besin maddesidir ama bu kategoride değildir. Kamamber peyniri ile fume balığı zorunlu besin maddesi olarak saydığımız Türk halkına kim söyleyecek?

Cok kesin ve güvenilir olmakla birlikte, 7000 çeşit mal ve markanın 600 milyon doları aşan bir harcama ile ithal edildiğini bilden öğreniyoruz. Yıllık ve aylık ihracat ve ithalat rakamları ne kadar güvenilir ise bu rakam da o kadar güvenilir 'niteliktir', çünkü aynı kaynaktan hesaplanmaktadır.

Hükümetin önem verdiği ihracat kesiminde, verileri, bir aylık bir gecikme ile ve aylık olarak izleyebiliyoruz. Enflasyonu düşürmenin moda olduğu yillardan kalma, iyi ya da kötü bir fiyat endeksi hesaplama geleneği oluştu. Parasal istatistikler de daha ayrıntılı ve aylık zaman dilimlerinde hesaplanıyor. Bu na karşılık milli gelir artış hızları birkaç kişinin iki dudağı arasındadır. En değerli iktisatçılarımız da en ufak bir kuşku duymadan bu rakamları tekrarlamaktadırlar. İşsizlik oranı hesaplamak ise tipki lüks tüketim malları ithalatı gibi sakıncalı kategoride olduğundan kimse yillardır yanına yanaşmıyor. Üniversitelerimizde 15 dolayında iktisat bölümü var. Sadece YÖK döneminde değil daha önce de önemli bir gayret yoktu. Onlar da sadece popüler konuları merak ediyorlar. İktisatçılarımız en temel ekonomik değişkenleri doğrudur isthesaplamalarından hiç kimse de bunlara bağlı hesaplarını doğru düzüştür yapamıyor. Gelin iyimser kötümser ayrimi yapacağımıza temel verilerimizi doğru düzüştür hesaplayalım. Hesaplamak isteyenlere kurumsal ve finansal destek sağlayalım. Yapıp söylemeklerimiz o zaman daha az spekulatif olacak. Kimbilir belki de anlaşırız.

Çalışanların işine son verilerek iç talebin kısılmamasına "istikrar", rant kâr ve faiz kategorilerinin artmasına ise "istikrarlı büyümeye" denir.

İssizlik oranı yüzde 20'lerin üzerinde ise, bu kadar insan kendi isteği dışında issiz olamayacağından, ancak özgür iradesi ile işsizliği seçmiş olabilir. Bu nedenle, oranın yüzde 20'yi geçmesi haline bir "refah işsizlik oranı" diyoruz.

Piyasa mekanizması mükemmel çalışıyoysa, Pareto isimli arkadaş optimumdadır. Diğer vatandaşlar ise Pareto'nun refahundan dolayı mutluluk duymaktadırlar.

Yurt dışına ihrac edilen malin karşılığı olan döviz ile dışarı sattığınız aynı malin yarısını bile tekrar satın alamazsanız, böyle ihracato "can kurban ihracat" denir.

TEMEL EKONOMİK KAVRAMLARI TANIYALIM

Kapanmayan Dış Ticaret Açığı'na "Denge Dış Ticaret Açığı" denir. Dengede açığın sıfır olması gerekmek. Nasıl bir insanın vücut ısisi 36,5° ise, denge açığı da 3 milyar dolar olabilir.

Cari İşlemler Açığı ise, Dış Ticaret Açığı'nın rakamlara oynanarak yeniden düzenlenmiş haline denir.

Genel fiyat düzeyindeki artışa "enflasyon"; genel fiyat düzeyindeki artışla birlikte ücretlerin de artmasına "hain" ya da "sinsi enflasyon" denir. Hükümetimiz, ücret artışlarını başlarıyla durdurmuş olduğundan, "hain enflasyon" aşamasından, normal enflasyon aşamasına geçilmiş bulunulmaktadır.

Pazar mekanizmasının üstün niteliklerine ve faziletlerine inanan kimselere "iktisatçı", inancı yanında mühendislik eğitimi de görmüş olanlara "mühendis-iktisatçı" bunlara inanmayanlara ise "dinsiz" denir.

Çalışanların işine son verilerek iç talebin kısılmamasına "istikrar", rant kâr ve faiz kategorilerinin artmasına ise "istikrarlı büyümeye" denir.

İssizlik oranı yüzde 20'lerin üzerinde ise, bu kadar insan kendi isteği dışında issiz olamayacağından, ancak özgür iradesi ile işsizliği seçmiş olabilir. Bu nedenle, oranın yüzde 20'yi geçmesi haline bir "refah işsizlik oranı" diyoruz.

Piyasa mekanizması mükemmel çalışıyoysa, Pareto isimli arkadaş optimumdadır. Diğer vatandaşlar ise Pareto'nun refahundan dolayı mutluluk duymaktadırlar.

Yurt dışına ihrac edilen malin karşılığı olan döviz ile dışarı sattığınız aynı malin yarısını bile tekrar satın alamazsanız, böyle ihracato "can kurban ihracat" denir.

Barısa ve Demokrasiye Vurulan Tokat: Palme'nin Öldürülmlesi

Gürhan Uçkan

2 8 Şubat gecesi saat 23:21'de Stockholm'de Olof Palme'ye sıkılan kurşun, İsveç tarihinde 1792 yılında Kral III. Gustaf'a sıkılan kurşundan sonra işlenen ikinci politik cinayeti gerçekleştirdi. İsveçlilerin ilk tepkisi, "Şiddet buraya da geldi," oldu. Dünya halkın ilk tepkisi ise, "Barış yılına büyük bir kayıpla girdik," şeklindeydi.

Hayır, yanlış okumadınız haberleri: Bir başbakan, hem de uluslararası kişiliği ile kendinden çok söz ettiren bir başbakan, herhangi bir vatandaş gibi evinden, yanında eşiley çokmuş, metroya binmiş ve sinemaya gitmişti. Daha sonra da, Ankara'da Bakanlıklar-Sıhiye arası kadar bir mesafeyi ağır ağır yürüyerek geçip, evine döndü. Ve tek bir koruma görevlisi olmadan. Şaşırınca haklısınız... Nasıl olur da bir ülkenin başbakanı polisten kendini korumasını istemez, kara Amerikan arabalarıyla trafik polisi eşliğinde dolaşmazdı?!

Olof Palme görev gereği yaptığı ve başka tanınmış kişilerinde bulu纳ğı yerler dışında koruma görevlisi istemezdi. İsveçlilerin demokrasi anlayışı budur çünkü: Beni oylarla seçen halkma karşı mı koruyacağım kendimi? Herkes gibi, benim de özel yaşamım olmayacak mı?

Cinayetten sonra gazeteciler, polis şefine hep aynı soruyu sorup durdular: "Siz yine de gizli bir koruma yapamaz mıydınız?" diye. Yanıt çıktı: "Devlet yöneticilerinin korunma sorunu, karşılıklı işbirliğine ve saygıya bağlıdır. Biz bir başbakanın da özel yaşamı olması ge-

rektigine saygı duyuyoruz."

GÜLDÜREN VE KIZDIRAN POLİTİKACI

Olof Palme, 11 yıl başbakanlık yaptı. Araya 6 yıllık bir muhalefet başkanlığı da girmiştir. Çekirdekten yetişme bir sosyal demokrattı. İsveç'in ünlü lideri Tage Erlander'in uzun yıllar sağ kolu olmuştu. İç politika dünyasında onun en başarılı yanı çok iyi bir tartışmacı olması ve kendini dinletmemeyi bilmesi idi. Tath bir saldırgandi rakipleri karşısında. Şakaya derinden iğnelemeye, küt gibi sözcüklerle balta vurma ya yeg tutardı. Alnına düşen perçemi, sıvı burnu ve huzircı gülümsemesi ile, büyük bir politik karikatur modeliydi. Bu ülkede politik bir gelenek olan seçim öncesi TV-düelolarında onu izlemek son derece zevkli bir olaydı. Öyle sanıyorum karşısındakiler de, ona kızmaya öylesine alışmışlardır ki bu duyguya, kendi politik yaşamlarının önemli bir parçası haline gelmişti. Şu anda bu-

nun eksikliğini algılamaya başlamışlardır bile. Hele yeni seçimler gelince...

Olof Palme'nin ülkesinde bunca sevilmesinin bir başka nedeni de, halk insanı olmasayıdı. Az önceki gibi bir soru da şöyle dile getirilebilir: Siz, buncan ceketle basın toplantısına gelen, yakası açık gömlek kitlelerin karşısına çıplı konuşan —birakın bir başbakanı— tanınmış bir politikacı düşünürebiliyor musunuz? Rahat ve herkesin anlayabileceği bir dille konuşur, aylık geliriyle geçen emekçi çoğuluktan yana yerini alır, özel sektörde ve onların temsilcileri sağ kanat partilere çatar durdurdu. Kendinden soldaki solla iyi geçinirdi ama onun için İsveç'te sol, kendi partisi demekti. Hiçbir yanlışçı kabucak kabul etmezdi. Le Monde'un dış haberler bölümünü şefi Jacques Amalric, Palme için, "...Hiçbir zaman kararsız gözükmezdi ve yanlış yaptığı kabul etmek kadar hiçbir seyden nefret etmediği izlenimini bırakırdı." diye yazıyor.*

DÜNYAYA UYANIS

İngiltere'nin Sunday Telegraph gazetesi cinayeti anlatırken şu yorumu yapıyor: "Bir çeşit trans halden acımasızca uyanmak gibi oldu bu cinayet. İsveçlilerin, tarafsız, sosyalist küçük ülkesi dışında gerçek bir dünya vardır. Günün birinde onların da girmeleri gerekiyordu."

İsveç'in ne mene sosyalist olduğu aynı bir konu olsa bile bu yorum önemli bir gerçeği içeriyor: Birçok İsveçlinin dile getirdiği ve Danimarka Başbakanının TV'ye söylediği gibi şiddet artı Kuzey'e de gelmişti. Yillardır şiddetten kaçan insanlar sığınip duruyorlardı. Palme, bu insanlarla dayanışma içinde olunması gerektiğini savunup durmuştur.

İsveçlilerin kafasında şiddeti yabancıların mı getirdiği sorusu oluşurken bunun bilincinde olan politikacılar, 1 Mart sabahı televizyonun olayla ilgili yayınlarında yakalarında "Arkadaşımı dokunma"** girişiminin rozeti olarak gözüktüler. Bir buçuk yüzyılı aşkın bir süredir savaş görmemiş insanlar, ilk kez son yıllarda, savaştan gelen insanlarla komşuluk yapıyorlar, iş arkadaşlığı ediyorlar. İsveçlilerin bu cinayeti kendilerine hiç yakıştırmadığını, bu durumda ayrıca belirtmeye gerek

Olof Palme, sosyal demokratların yeni başkanı Ingvar Carlsson ile

yok.

İsveç'in en büyük sabah gazetesi Dagens Nyheter'in kültür redaksiyonu şefi Arne Ruth, "Olof Palme ile birlikte ölen şey, İsveç'in bir istisna olduğu düşündü" diye yazıyor. Evet, Doğu Timor'dan Nikaragua'ya, Güney Afrika'dan Yeni Zeland'a dek dünyanın her köşesinde olanları titizlikle inceleyen İsveçliler, saniyesi saniyesine planlanmış günlük yaşamlarına gördüklerini almıyorlar; şiddete dayalı, çıkmaz yola girmeye yükümlü çözümleri hep 'başkalarına' yakıştırıyorlardı. Savaş, televizyon düğmesinde, sinemadaki beyaz perdede izlenilen, hep 'başkalarını' yakan kötü bir şeydi. Bunun böyle olmadığını, tüm yaşamı boyunca söyleyip duran insanın kendisinin çirkin bir savaşa kurban gitmesi işin en acı ama en düşündürücü yamdır.

BÜYÜK BİR BARIŞ İŞÇİSİ

Olof Palme'nin en önemli katığının, dünya barış hareketinin güçlenmesi için yaptıkları olduğunda dünya kamuoyu görüş birliği içindedir. 1965 yılında iletişim Bakan iken ABD'nin Vietnam'da yürüttüğü korkunç savaşı çok sert bir dille kınayarak uluslararası politika-

da dikkatleri üzerine çeken Palme, yaşamının kalan 20 yılina birçok uluslararası görevi sürdürmüştür. 1968'de Kuzeý Vietnam'ın Moskova büyükelçisiyle birlikte Stockholm'deki Amerikan elçiliğine yüreğince ortaklı karışmış, ABD'nin İsveç'teki elçi alel-acele ülkesine geri dönmüştü. Olof Palme, özellikle bloksuz azgelişmiş ülkelerin haklarını yorumdan savunmuş, uluslararası platformda onlardan yana yer almıştı. Geçtiğimiz yıl Reagan yönetimini, "Nikaragua'da 14 yaşındaki kız çocukların ırzına geçen çeteleri korumakla" suçlamış, Beyaz Saray'ı "contralara" yardımı kesmeye çağrırmıştı.

Brand Komisyonu'nun üyesi olarak yoksul ve varlıklı ülkeler arasındaki ilişkiler üzerine çalışmaktadır; ayrıca kısaca Palme Komisyonu olarak tanımlanan silahsızlanma ve güvenlik komisyonunun başkanı olarak Orta Avrupa'da nükleer silahlardan arınmış bir bölge oluşturulmasını savunmuş, Birleşmiş Milletlere önermiştir. Aynı komisyonda Palme ile birlikte çalışan Sovyet delegesi Georgi Arbatov, onun için gözleri yaşlı olarak şunları söylemiştir: "İnandığı şeyleri savunmakta hiç korkmadı: Barış, silahsızlanma ve uluslararası güvenlik. Ko-

münist görüş açısından hiç kuşkusuz çok uzaktı; birçok konuda anlaşmıyorduk ama birçok konuda da anlaşma içindeydi. Tartışırken de, anlaşırken de ona hep derin bir saygı duyduğum."

Olof Palme, Sosyalist Enternasyonel'de başkan yardımcıydı. Örgütün Güney Afrika sorununa eilen çalışma komisyonuna başkanlık yapmıştır. 1980'de Birleşmiş Milletler'ce Iran-Irak savaşına arabulucu olarak görevlendirildi. Her iki ülkeye de birçok kez gitti ve büyük ilgi topladı. Savaşın sürüp gidiyor olması, Palme'yi sürekli olarak üzен uluslararası sorunlardan birisiydi.

PAYLAŞILAN DUYGULAR

Olof Palme'nin ölüm haberi, birçok devlet adamını içten olarak sarstı ve üzdü. Gösterdikleri tepki, alışagelmiş diplomatik yaklaşımın dışındadır. Bunun nedeni ise Palme'nin, o ülkelerin güç günlerinde onlardan yana açıkça yer almış olmasıdır. Örneğin Yunanistan Başbakanı Papandreu, "İsveç ve dünya asıl bir insanı yitirirken Yunanistan, demokrasi için ve albaylarım cuntasına karşı savaşan bir dostunu yitirmiştir" derken, İspanya Başbakanı Felipe Gonzales üzüntüsünü şu sözlerle

dile getirdi: "Olof Palme'nin İspanya için özellikle diktatörlük zamanında yaptıklarını asla unutmuyacağız. Ona çok şey borçluyuz." Nikaragua başkanı Daniel Ortega da Olof Palme'nin, Nikaragua devriminin hedeflerine olan inancını örnek olacak bir açıklıkla koruduğunu söylemiş ve ülkesinde üç günlük ulusal yas ilan edildiğini duyurmuştur. Küba'da da ulusal yas ilan edilmiş ve Palme'nin barış için yaptıkları gazetelerin birinci sayfalarında yer almıştır.

ECEVİT'İN SÖZLERİ

Türkiye'de de, Olof Palme'nin yakın arkadaşı olarak tanınan, bilinen eski Başbakan Bülent Ecevit İsviçre Televizyonunda yayınlanan bir söyleşide şunları söyledi:***

"Olof Palme artık aramızda değil ama inanıyorum ki, amılarıyla dünyada bıraktığı izlerle, dünyada insanlığa açtığı umut kapılarıyla her zaman yaşayacaktır ve bütün insanlık tarafından şükranla anılacaktır."

Ecevit, Palme'nin kaybindan duyduğu acıyi bildirdikten sonra sözlerini şöyle sürdürdü:

"Fakat bu yalnız benim duygum değildir. Türkiye'de Olof Palme ile hiç biraraya gelmemiş, Olof Palme'yi hiç görmemiş insanları bile bu ölüm yüreklerinden yaraladı. Nitekim Olof Palme'nin ölümünden beri hergün Türkiye'nin pek çok yezinden tanıdığım tanımadığım kimlerden başsağlığı dilekleri alıyorum. Belli ki, onlar da Olof Palme'nin ölümünden derin acı duymuşlar ve bu duygularını birilerine, bir tanıdıklarına iletmek gereksinmesi duyuyorlar. Bu beni çok duygulandırıyor. Çünkü bu, insanlığa hizmet eden bir kimsenin, hiç tanınmadığı bir ülkede bile değerinin ne kadar bilinmeyeceğini gösteriyor."

SON SÖYLEŞİ

Olof Palme ile son söyleşiyi, öldürildiği günün öğleden sonrası devlet görevlilerinin meslek dergisinden gazeteci Ingvar Ygeman yapmıştır. Palme'ye yönelttiği son sorunun ve aldığı yanıtın, bu yorulmaz barış işçisini anarken sık sık

başvurulacak bir belge olacağına inanıyoruz:

— Yeryüzünde barışın sağlanması ve gerginliğin azaltılması olanağı konusunda ne düşünüyorsun?

"Süper güçler arasındaki ortam uzun süre donuk olmuştur. Ama şimdi buzun erimekte olduğuna değin açık belirtiler görülmeye. Uluslararası ortam aydınlanmıştır. Güvensizlik, sabahın erken saatlerinde sis gibi dağılıyor. Gerginliğin azalması için birçok girişimin yapılmakta olduğunu görüyoruz. Gidererek artan sayıda insan barış sorunu na eğiliyor; geniş bir kamuoyunun oluşmasının barış ve silahsızlanma olanaklarını çoğaltacağı için iyi bir gelişme bu. Süper güçler arasında dialog kurulmuştur. Bir nükleer savaşın asla başlatılmaması gereği anlaşılmışa benziyor. Stockholm Konferansı daha etken bir devreye girmiş durumda. Nükleer denemele rin durdurulma süresini uzatan Sovyetler Birliği'nin bu kararını sevinçle karşılamak dışında bir şey söz konusu olamaz.

Karşılıklı kontrol altında yürütülen bir nükleer patlamaları durdurma denemesinin gerçekleşmesini umut edelim. Böyle bir karar, görüşme ve düşünme için zaman sağlar. Kontrol güçlendirilebilir. Tüm nükleer denemeler durdurulursa bizzelerin daha büyük güvenlik içinde yaşayacağımız ortada. Ben 1986'yi büyük olanakların yılı olarak görüyorum. Hepimiz, bu olanakların gerçek olması için yapıçı yardımlar da bulunmalıyız."

Olof Palme'nin dileklerinin gerçek olması için kolları sıvamak onun ölümüne üzülen herkesin görevidir. Yolun yarısından çögünü bize gösteren bu barış işçisini saygıyla anıyoruz ●

* Le Monde'da çıkan bu yazıyı biz 3 Mart tarihli Dagens Myheter'den aldık.

** S.O.S Racisme adıyla Fransa'da başlatılan ve kısa zamanda tüm Avrupa'ya yayılan gençlik girişimi. Söz konusu rozet, "arkadaşımı dokunma" sözünü taşıyor ve dur işaretini veren bir el şeklinde.

*** Bülent Ecevit'in, İsviçre Televizyonu Türkçe Yayınlar adına Vark Özmen ile yaptığı söyleşiden...

YARIN GENÇLERİN DERGİSİ

NİSAN (56) SAYISI ÇIKTI

GENÇLİK EĞİTİM MESLEK, İŞ İSTİYOR

Gençlik Meslek Eğitim İş İstiyor / İsmail Güll • İşsizlik Vardır Var Olacaktır/Tunç Tayanç • Gençlik Kesiminde Eğitimsizlik ve İşsizlik / Haldun Özen • İşsizlik İçin Eğitim / Gürsel Sağlamöz • İşsizlik İçin: "Sendika Yöneticileri, Öğrenci Dernekleri, Gençler Ne Diyor?"

HACETTEPE YURT'LARINDA NE OLDU?

BASKI DÖNEMLERİNDE MİZAH

Baskı Dönemlerinde Mizah/Tan Oral • "İçerden Dışarıya Sevgilerle" • Şinasi Nahit Berker "Hiçbir demokratik ülkede bir karikatürçü çizgisini yüzünden hapis yatmadı" ve yaturulamaz da" Kamil Masaracı

YARIN'IN NİSAN SAYISINDA

Bu Kervan Yürüür/Yarın • Yeni Ufuklar Ya Da Federasyona Doğru / Akın Gür • Doğrulanmış Bir İlke: Demokratik Merkeziyetçilik Nazım Hikmet: Sanat Edebiyat Üzerine Düşünceler Nisan Devriminden Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine, Portekizde Özgürlüğün Safası Pete Seeger: "En güzel şarkılarımız henuz yazılmadı."

Bir Beyaz Terörist: Breyten Breytenbach • Dünya Barış Hareketinin Büyük Kaybı: Olof Palme • ANC Başkanı Oliver Tambo "Irkı rejim yıkılana dek silahlı direniş sürecek."

Yazışma adresi: PK 723 Kızılay - Ankara Posta çeki hesap no: 164860 Abone koşulları: Yıllık 3500 lira, altı aylık 1800 lira (KDV Dahil) Yurt dışı yıllık 30 DM, altı aylık 16 DM.

Depolitizasyon Yahut Egemen İdeolojinin Zorunlu Çıkmazı

Yağmur Atsız

Türk Toplumu'nun depolitizasyonu (gayri siyâseleştirilmesi) olgusu, 12 Eylül 1980'den sonra baş gösterip, son günlerde ivme kazanan bir gelişme değil. En geç Atatürk'ün ölümyle başlayıp günümüzde —şimdije kadarki— en yüksek düzeyine ulaşan bir târihsel süreç yaşanıyor. Bunun başka türlü olması da imkânsızdı. Yeni Rejim'in Cumhuriyet'in, kadroları kurulurken ister istemez bugünkü bunalmında tohumları atılıyordu. Sanmıyorum ki işin bu raddeye varacağı kestirilmiş olsun. Ama kestirilmiş olsayı bile başka türlü davranışını mümkün değildi. Çağdaş ve rasyonel bir eğitim sistemi sayesinde, yirmi yıl kadar sonra ilk sukatmadık cumhuriyetçi nesillerin yavaş yavaş safları doldurmaya başlayacakları umuluyordu. Ancak bu nesillerin kimler tarafından yetiştireceği meselesi, ideolojinin esas açmasını ve onyılardır artarak süren depolitizasyonun kaynağını oluşturuyordu.

Mustafa Kemâl Paşa, gerçi askerlik, siyaset ve diploması alanlarında 20. Yüzyıl'ın başlarında gelen dehasıydı ama, Osmanlı İmparatorluğu'nun birinci sınıf siyâsi, bürokrat, asker ve hâriciyevi kadrolarıyla aradaki bütün köprüleri atmıştı, atmaya mecburdu. Bir kısmı kendisiyle iş ve güç birliğine yanaşmadığı için, bir kısmı "Ancien Régime" in bütün illetleriyle mülûl ol-

duğundan... Bu sebepten Millî Mücadele'yi Mustafa Kemâl Paşa'nın çevresinde ve ardından yürüten üst düzey kadro, son dönem Osmanlı seçkinlerinin ikinci garnitürüdür. Zafer'den sonra da durum değişmez. İşte Genç Cumhuriyet'in —peki az istisnâsıyla— bütün yönetici o ikinci sınıf takımdır. Piramidin daha aşağı tabakalarına inilince de kilit noktalarına getirilen elemanlarda kalite düşkünlüğünün kendi içinde giderek arttığını görüyoruz. Bu, tabii bir neticedir. Çünkü ikinci sınıf bir kimsenin, emrine adam alırken kendinden iyisini seçmeye gönüllü varmaz. Ne olur ne olmaz, insanlık hâli. Kendi ayarlarında, hatta kendilerinden daha iyi birini buldular mı sevinip onu destekleyen insanlar, ancak birinci sınıf insanlardır.

Şöyle ki:

Türkiye Cumhuriyeti'nin tâlibâzılığı ve ideolojinin açmazı Önder Dehâ'nın, binâyi kurarken birinci sınıf elaman bulamamış olmasından ileyi gelmektedir. Frenkler, "En iyi iyinin düşmanıdır", derler. Ama tersine iyi de en iyinin düşmandır. Çünkü uzun vadede en iyinin kendini temizleyeceğini bilir. Ne var ki kısa ve orta vadede genellikle ardarda galebe çalan hep iyi'dir. Yani sonunda harbi kazanan 'en iyi' olur, ama önce bir sürü muhârebeyi kaybettikten sonra. Aşağı dü-

zeylere inildikçe hasmin kalabalığı gitgidi artar da onun için. Aynı kural, iyi—vasati ve kötü—ilişkileti için de geçerlidir. İşte Türkiye'de yaklaşık 50 yıldır yaşanan süreç budur.

Onun için de kalitesizlik hep zafer kazanır gibi görünüyor. Ancak eminim ki, yükselişi de kaçınılmaz bir şekilde başlayacaktır. Gerçi Türkiye'de nesillerdir hep kötüler iyileri kovuyor ama iyilerin hiç iz bırakmaksızın buhar olup uçuklarını sanmak da toplumun iç dinamiklerini hesâba katmamak olur. Kötünün iyi kovma mekanizması son yıllarda akıl almad boyutlara ulaştığı için ben dönüm noktasıının da iyice yaklaştığı kanısındayım. Bu aşamada, "Sistem'in nasıl işlediğine göz atmakta yarar var:

Atatürk hayattayken Türkiye'de ikinci sınıf insanların birinci sınıf insan yerine geçmesi gerçi bir noksantılıtı ama Önder'in üstün yetenekleri sâyesinde işler genellikle yürüyor ve bazı alanlarda adamaklı başarı bile sağlamıyordu. Gazi, elindeki ikinci sınıf insanları mümkün olan en iyi biçimde kullanıyor, onlar da alındıkları emirleri canla başla yerine getirmeye uğraşıyorlardı. Fakat —yne bir iki istisnâ ile— bunu, inandıkları yâhut akılları erdiği için değil, sîrf "Paşa Hazretleri" öyle emir buyurdukları için, yâni elpençe gayreyle, yapıyordu. Bu arada enerjilerinin yarısında da, "Aman, bir terslige uğrayıp gümbürtüye gitmeyelim!", diye, birbirlerini gözetlemeye harciyorlardı. Sukatılmadık yeni cumhuriyetçi nesilleri de işte bunlar yetiştirecek, Kemalizm'in faziletlerini onlara işte bunlar anlatacaktır. Durumun vahâmetini çoktan kavramış olan Gazi, târihi bir fırstantan yaranarak beyni ithâli cihetine gitti ve Hitler Zulmü'nden kaçan üç yüz aşkin bilim adamı, uzman ve sanatçıya Türkiye'de parlak şartlar altında çalışma imkânları verildi. Sonuç mâmum: İyinin düşmanı vasatiler mekanizması bütün bu değerli beyinlerin bir kaç yıl içinde kösteklenerek veya ürkütüllerken Türkiye'den kaçırılmıştır. Vasatiler ve kötüler kendi aralarında da birbirlerinin gözünü oyrmaya uğraşırılar ama dışarıdan yeni birileri, hele iyi birileri geldi mi tek bir yumruk gi-

bi onların hakkından gelmesini bilirler.

Yanlış anlaşılması, tek tek kişilerden ve istisnalarдан sözetsiz sadece sistemin işleyişini açıklamaya çalışıyorum.

Atatürk olduğu zaman yakın çevresinden pek çok kimsenin, zâhiren timsah gözyaşları dökmele beraber, içinden, "Oh be, dünyâ varmış!", dedigine inanıyorum. Çünkü cüceler için bir dev'e hizmet etmek, hele de yaranmak çok zahmetli iştir. Atatürk'ün ölümünden sonra gerek bürokratik ve gerekse politik kadrolar arasında oligarsık bir zihniyetin gitgide güç kazandığını tesbit ediyoruz. Gerçek önderin çekilmesiyle daha aşağıdakiler kendilerinde birtakım önderlik vasıfları vahmetmeğe başlamışlardır. Bu zihniyet, sıkıyönetim yıllarında şiddetlendirici etkisiyle, artık her vatandaş "potansiyel bir politik mücîm" olarak görme nevrozu na doğru gitmektedir. Aslolan, yurdaşın siyaset dışında tutulması, "depolitize" edilmesidir. Politika "büyükler" in bileceği bir iştir. Bu gelişme gözönüne alırsa, yazının

başında da belirttiğim gibi, Türkiye'de depolitizasyonçabalarının 12 Eylül 1980'den sonra başlayıp son günlerde şiddet kazandığı sanısının doğru olmadığı ortaya çıkar. Hatta diyebiliriz ki 50 yıla yakın süredir Türkiye'de geniş kitlelerin politizasyonu "ârizi" dir. Çünkü sağlıkli ve üretken bir politizasyon ancak çoğulcu düzenin yürürlükte olduğutoplarda mümkünür. Böyle bir toplumu gerçekleştirmenin ilk şartı ise geniş kitlelerin çoğulcu demokrasiyi gerçekten istemeleridir. Birtakım kimselerin veya grupların geniş kitlelere dönerek, "Sizlere çoğulcu demokrasiyi ihsân eyledük!", demesile herhangi bir toplumda çoğulcu demokrasının gerçekleştigi görülmemiştir. Çünkü demokratik haklar herseyden önce bir liyâkat meselesiştir. Bu liyâkatı kanıtlamaksa kerâmeti kendinden menkul birtakım politikacılara değil o hakları talep edenlere düşer. Meselâ o kerâmeti kendinden menkul politikacılar, Anayasa'nın kadın-erkek eşitliği konusundaki açık hüküme rağmen, hâlâ "evin reisi erkektir" demek cür'etini kendilerinde buluyor

ve yetişkin nüfusun yarısını oluşturan kadınlar da o politikacılara üstelik önumzde seçim olduğu hâlde — dünyayı da etmiyorlarsa o kadınlar depolitize demektir, yani önemli bir demokratik hakka henüz liyâkat kesbetmemişler demektir. Böylece kerâmeti kendinden menkul o politikacılardan bu konuda gerçekten kerâmet sahibi oldukları da ortaya çıkmış olur.

BİR TOPLUMUN POLİTİZASYONU

Öte yandan bir toplumun politize olması, yani her türlü toplum ve ülke sorunu üzerine kafa yorup çare düşünmesi, bir eğitim görmü ve bilgi iştir. Bunların sağlanması konusunda ise kitle haberleşme araçlarına büyük görev düşer. Türkiye'de radyo ve televizyon "yasal" olarak siyasi iktidarların emir kulu durumunda bulunduğu ve onlar da "politizasyon" dan değil "depolitizasyon" dan yana oldukları için bu ikisini bir kenara bırakabiliriz. Geriye basın kahiyor.

Peki, basın bizzat "politize" mi

ki halkın politizasyonuna katkıda bulunsun?

Benim bu konuda ciddi bâzi şüphelerim var:

Bilindiği gibi demokrasilerde yasama, yürütme ve yargı güçleri yanısıra basın için de "dördüncü güç" derler. Derler ama ilk üç güç devletin oluşturur. "Dördüncü Güç" ise devletin dışında olmak zorundadır. Yoksa bu sıfata lâyık değildir. Şimdi, "Milliyet" Gazetesi'nin Başyazarı Mehmet Barlas'ın sözlerine bakalım:

"Türk Basını hasta bir basın. (...) Devletin Başbakانı artık dış geopolitik gazetecileri kendi paralaryla götürüyor. İster gel, ister gelme diyor. Aslında hükümeti sarsmak üç büyük gazetenin manşetine bakar. Bunu unutmuş görünüyorlar." ("Nokta", 30 Haziran 1985)

Bu satırları okuduktan sonra Türkiye'de "Dördüncü Güç"ün nemene bir güç olduğunukestirmek zor değil. Siyasi iktidar gazetecilerin masraflarını ödeyecek, onları yatırıp kaldırıp yedip içirecek — Mehmet Barlas'ın söylemeye dili varmıyor ama lafın gidişinden beli — üstelik ceplerine harçlık da koymak ve sonra o bağımsız basın hükümetleri denetleyip eleştirecek. Yoksa "üç büyük gazete" manşet atıp hükümeti sarsacak. Sistem iste bu "al güüm ver güüm sistemi" olunca artık "depolitizasyon tartışması"nın önem ve ciddiyetinden söz edilebilir mi?

Basınımda dış politika konulu başlıklar da bu içi-disliğin belirgin göstergeleri: "Amerika'ya sert çıkyoruz", "Fransa'ya posta koyduk", "Yunanistan'a kol gibi... vs.

Haydi bu başlıklara genellikle hâkim olan bu şoven, külhâni edâyi bir yana bırakalım! Ama ya şu 'biz, biz, biz' necilik oluyor? Biri çıkış da, "Be mübârek, sen Dördüncü Güç'müsün, yoksa Dışişleri Bakanlığı'nda üçüncü kâtib misin?" diye sorsa ne cevap verecekler? Ne cevap vereceklerini biliyorum: "Biz öyle yurtsever kimseleriz ki kendi aramızda kavgâlî bile olsak dışarıya karşı tek bir yumruk gibi çıkarız."

Buna verilecek cevap da şu olur: "Kardeşim, sen biraz fazla

'depolitize' olmuşsun. Git. biraz 'politize' olmaya çalış!"

BASIN VE 4.GÜÇ

Basının gerçekten bir "Dördüncü Güç.. olduğu bir Türkiye'de, benim uydurdum, fakat gerçeği ıslup olarak yansitan başlıkların aşağı yukarı söyle olması gereklidir: "Ankara Hükümeti'nin Washington'a karşı tavrı olumsuz", "Ankara'nın Paris'e sert notası" yâhut "Türkiye-Yunanistan sürtüşmesi şiddetleniyor" ...

Gerçi günün 24 saat, zâhiren politik gibi görünen, ama aslında dedikodudan ibâret konularda zevzeklik etmek de bir tür politizasyondur ama onun en ilkel türüdür. Bir ülkenin en ünlü köşe yazarlarından biri, "Demokrasi o kadar mühimdir ki hürriyetlerden de mühimdir.", diye yazabiliyor ve kimsenin kılı bile kırdamıyor, üstelik bu adam, "Türkiye Gazeteciler Sendikası" tarafından iki defa "Yılın Gazetecisi" seçilebiliyorsa artık orada politizas-

yonun varlığından söz edebilir misiniz?

Onun için son haftalarda Hükümet'in basın üzerine yeni birtakım baskı tedbirlerine daha yönelik sebebiyle, "Bizi depolitize etmek istiyorlar!", diye koparlan feryadlar en azından yillarda gecikmelidir. Türk Basını o kadar depolitize ki artık dalkavukluğu bile beceremiyor. Yoksa Cumhurbaşkanının tâtilde yâzâren renkli resmini çekip birinci sayfaya dört sütun üzerinden basarak altına, "...ve Sayın Evren bir süre yüzükten sonra yeniden karaya dönmüştür.", diye yazmazdı. Yağcılığın bu kadar enyicesi vicik vicik fâlinin eline yüzüne bulaşıyor. Çünkü yaranacağımdıye bir de hakaret... Nereye dönecekti yâni?...

Bütün bunlara bakarak ben diyorum ki şimdiki depolitizasyon, can çekişen ceylanın ensesine avcının merhamet mermisi sıkmasa gibi birşey..

Köln, 7 Mart 1986

KENT ENGLISH

Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığından Tastıklı

PRATİK İNGİLİZCE KURSLARI

- TAMAMI YABANCI ÖĞRETMENLER
- EN MODERN METODLAR
- EN UYGUN ÜCRETLER
- VİDEO·PROGRAMI

HAFTA İÇİ KURSLARI: 1 Nisan

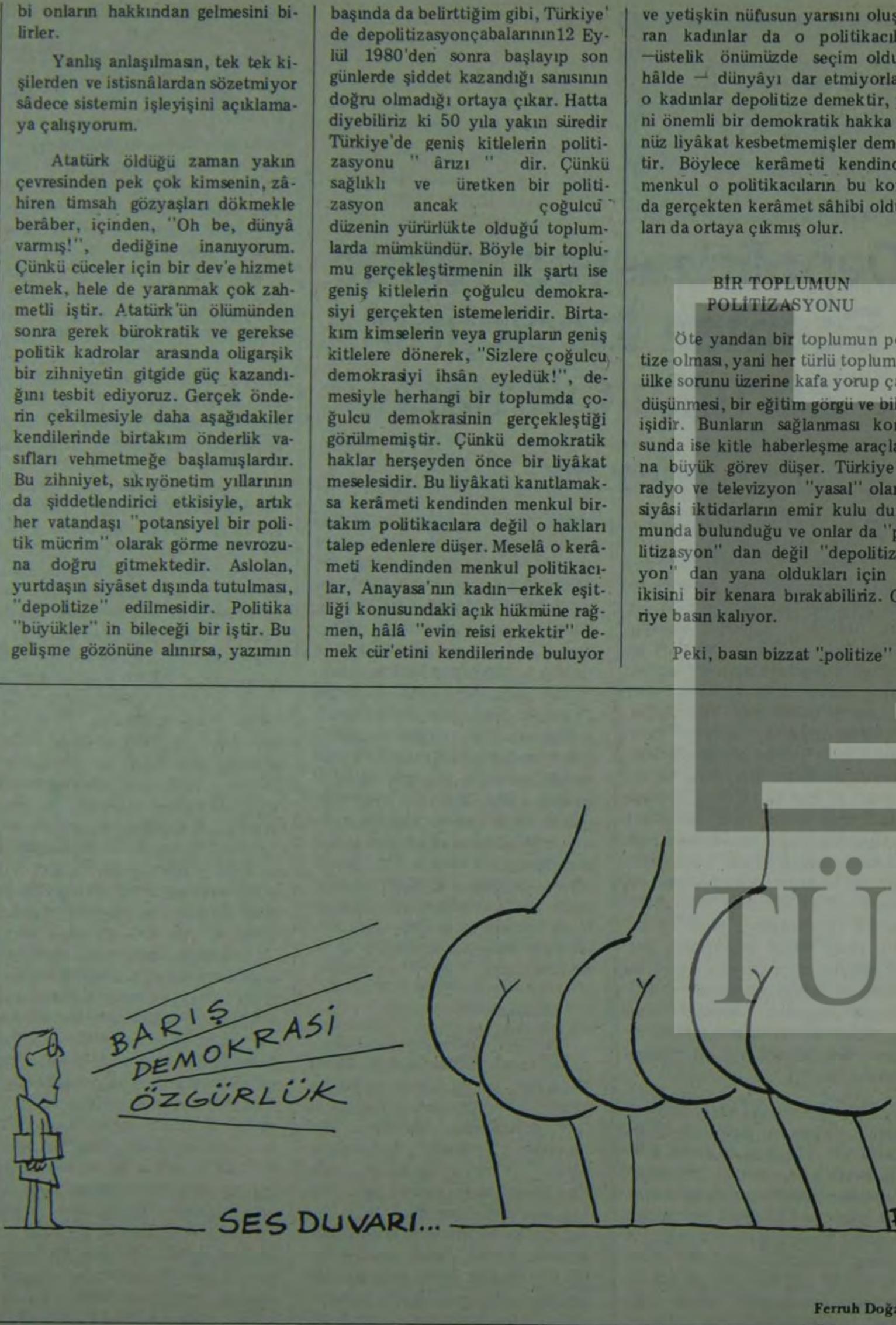
HAFTA SONU KURSLARI: 12 Nisan

Mithatpaşa Cad. 46/3 Tel: 34 38 33
ANKARA

SES DUVARı...

BARİS
DEMOKRASI
ÖZGÜRLÜK

Ferruh Doğan

Gençliğin Eğitimi

Rifat Okçabol

Bu yazida "Gençlik" konusu ve gençliğin eğitimi ile ilgili olarak eğitim sistemimizin bugünkü durumu incelenip, toplumumuza çağdaş düzeye çıkaracak gençlerimizin eğitimi için, Yükseköğretim dışında düşünülen eğitim sistemiyle ilgili olarak, birkaç öneride yer verilecektir.

GENÇLİK

Gençlik, nüfusun bir yaşı grubuna göre tanımlanan kesimidir. Bu yaşı grubu, İkinci Beş Yıllık Plan'da 14-24, Üçüncü Plan'da 14-22 ve Devlet

Planlama Teşkilatı (DPT)ının 1983 yılı programında da 12-24 yaşlarını içermektedir. Birleşmiş Milletlere göre de bu yaşı grubunun sınırları 15 ve 24 yaşlarıdır. Yaşı sınırı ne olursa olsun gençlik, çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemidir.

Gençlik dönemine giriş ya da yetişkinliğe geçiş bireyin cinsiyetine, yaşadığı yöreye, beslenebilme düzeyine, ruhsal-bedensel gelişimine, yüklentiği sorumluluklara ve benzeri diğer nedenlere bağlı olarak bireyden bireye farklı yıllarda olabilir. Genellikle kızlar ile kursal bölgede yaşayanlar daha çabuk çocukluktan gençliğe geçmeye, erkenden evlenmeye ve sorumluluk yüklenmektedirler.

Gençlik, karmaşık ruhsal devreleri içeren, hayal gücünün, bedensel gücün, cesaretin arttığı, duyguların, fikirlerin ve alışkanlıkların geliştiği çağdır. Genç, içindeki ruhsal değişiklikleri yaşamış yeni ruhsal dönemlere uyum sağlamak için çabalarken, toplumda birey olarak kabul görmek, ana-babaya bağımlılıktan bağımsızlığa geçmek, "değişen ve gelişen dünya şartları içinde yeni değer yargıları aramak ve bulmak için çalışır."⁽¹⁾

GENÇLERİMİZ

Gençlerimiz, sayılarının iki milyon kadar olduğu, coğullığının okur-yazar olmadığı, pek azının lise ve yüksekokul bitirdiği otuzlu yılların başında, Atatürk tarafından ilke geleceğinin emanet edildiği kesimdir.

Okur-yazar oranı yükselen, lise ve yüksekokul mezunu sayıları yüzbinlere ulaşan, son yıllarda toplam nüfusun yüzde yirmiye kadarını oluşturan on üç milyon gençimiz, bırakın ilhe geleceğinin, bugünterin emanet edilmesinden çekinilen (!) kesimdir.

Kimimize göre tutucu-devrimci, sorumlu-sorumsuz, Atatürk-ümmetçi gibi nitelikler taşıdığı varsayılan şimdiki gençlerimiz; beğenisin ya da beğenilmesin, 2000'li yıllarda, ülke yönetiminde söz sahibi olacak kesimdir.

Yaşanan siyasal-ekonomik yanlışlıklar yirmibininci yüzyılda tekrarlamayacaklarını umduğumuz ve beklediğimiz bu gençlerimizin yüzde on kadarı okur-yazar değildir. Ortaöğretim çağında olanların yarısından çoğu ve yükseköğretim çağında olanların ise yüzde doksanı okula gidemektedir.⁽²⁾

Büyük coğulluğu okur-yazar olmayan bir aile ortamında yetişen bu gençlerimizin ancak yüzde üç kadarı spor yapabilmektedir. Yüzde beş kadarı askerlik görevini yapmaktadır, yüz-

Ferruh Doğan

de iki kadar ise büyük çoğunluğu işsiz olmak üzere yurt dışında bulunmaktadır. Okula gidemeyen gençlerimizin dörtte biri evli olup, coğulluğu kursal bölge insanıdır ve gizli işsizlik içindedir.

Milliyet Gazetesinin bir araştırmasına göre de, gençlerin genel istek ve sorunları şöyle özettenebilir: Anababanın çocuklarıyla arkadaş olabilmesi gençlerin ortak dileğidir. Bunu sırasıyla, ülkeye hizmet etmek, topluluğu olan mevki elde etmek, sorumluluğu olan iyi ücretli işte çalışmak gibi istekler izlemektedir. Parasızlık, ulusal sorunlar, işsizlik ve karşı cinsle olan arkadaşlık konuları da gençliğin sıkıntı içinde olduğu konularıdır.⁽³⁾

EĞİTİM SİSTEMİMİZ

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plannına göre eğitim "geniş anlamda kişilerin fikir, karakter, beden ve ruh güçlerinin güçlendirilmesidir."⁽⁴⁾

Bu geliştirme işlevinde eğitim sistemine düşen görev örgün ve yaygın eğitim kurumlarında yerine getirilir. Örgün eğitimle lise ve üniversite gençlik çağına yönelik okullardır.

Yaygın eğitim kurumları ise genellikle okul dışı gençlere ve yetişkinlere hizmet verir.

Eğitim sistemimiz 1924 yılında 430 nolu yasyla laik eğitime geçip, harf devrimi gerçekleştirildikten sonra giderek gelişmiştir. Otuzlu yıllarda ekonomik gelişme çabaları için gereken insangücü yetiştirmeye çalışmalarını, kırkı yillarda Köy Enstitüleri uygulamaları, ellilerde okul-öğrenci sayılarındaki artışlar izlemiştir. Altmışlı yıllar, eğitimde planlı dönemin başladığı yillardır.

Planlı dönemlerde uygulanan dört beş yıllık plan sonunda ulaşılan okullaşma oranları Çizelge I. de görüldüğü gibidir. İlköğretimde tam okullaşma sağlanamamıştır. Orta ve yüksekokulumda okullaşma oranlarında büyük artışlar vardır. Yine de bu çağ nüfusunun, yani gençliğin, büyük coğulluğu okul dışındadır.

Planlı dönemlerin eğitimle ilgili ilke ve politikaları, bugünkü durumun incelenmesi açısından ilginçtir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında:

... toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve Türk toplumunun ihtiyaç ve şartlarına uygun insan yetiştirilmesi büyük bir öncelik almaktadır.⁽⁵⁾

İkinci planda ağırlık, eğitimine ne işe yarıyacağı ile ilgilidir.

Eğitimin öğrenenlerin gelecek hayatları ile ilgili olması, karşılaşacakları problemleri çözüm bil-

gi vermesi, faydalı ve ilgi çekici olması, kişilerin kendilerini yetiştirmelerine yardım etmesi, kendi hayatını kazanma gücünü geliştirmesi, kalıcı bir eğitim olması, kişilerin bağımsız düşünce kabilyetini geliştirmesi, not almayı değil öğrenmeyi çekici kılması, hafızaya dayalı olmayan bir eğitim olması, öğrenme alışkanlığı kazandırması, öğrenilen çeşitli bilgiler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarıcı olması, kişilere kendine güvenmesini öğretmesi, bağımsız araştırmaları teşvik etmesi sağlanacaktır.⁽⁴⁾

Üçüncü planda Atatürkçülük vurgulanmakta, eğitimde fırsat eşitliği garantilenecektir.

Temel eğitim ve insangücü gereklerine yönelik diğer eğitim kademelerinde, eğitim programları toplum şuurunu artırmak ve kalkınma çabalarına katkıda bulunacak bilgi ve beceri gücüne ve Atatürkçü yaklaşımı sahip bireylerin yetiştirilmesi amacıyla dönük olarak düzenlenecektir.⁽⁶⁾

Dördüncü planda da eğitimin, ticari meta haline gelmesine izin verilmektedir.

Ekonominin ve toplumsal alanda alınacak diğer önlemlere paralel olarak eğitim sisteminde yapılacak düzenlemelerle eğitimin artan hızla ticari meta haline dönüşmesini engellemek olanak eşitliğini sağlamak temel ilkelerdir.⁽⁷⁾

Eğitim sisteminin amaç ve ilkesini, 1973 yılında kabul edilen 1739 sayılı yasa da (1983 deki 2842 sayılı ek değişiklik de) plan ilkelerini destekleyen bir biçimde belirlemiştir.

Yasalara göre eğitimin genel amacı, bireyleri, Atatürk devrimlerine bağlı, sağlıklı, geniş dünya görüşlü ve ilgilerine göre meslek sahibi olacak biçimde yetiştirmek, Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı seçkin bir ortağı yapmaktır. Yine de yasada, uyulacak genel ilkeler: genellik ve eşitlik, bireyin ve toplumun ihtiyaçları, yönetim, eğitim hakkı, fırsat ve olanak eşitliği, süreklilik, Atatürk devrimleri ve ilkeleri, Atatürk milliyetçiliği, demokratik eğitim, laiklik, bilimsellik, karma eğitim, okul-aile işbirliği, her yerde eğitim olarak belirtilmiştir.

SİSTEMİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yasada ve planlarda belirtilen amaçlarla ilkelere ne denebilir? Belki, bireyin gelişmesine yardım edecek, düşünce özgürlüğü, sevgi-saygı, anla-

yış, demokratik davranış, barışseverlik gibi yeni ilkelerin katılması düşünenlebilir. Benzeri ilkelerin eklenmesine de gerek olmayabilir. Gerçek Atatürkçülük ve demokrasi eğitimi böylesine ilkelerin dışında düşünülebilir mi?

Eğitim sistemimizin bugün ulaştığı yerin sayısal değerlendirilmesi, istenilenin çok altında da olsa gelişmelerin varlığını gösteriyor. Ancak, nitelik ve toplumsal gelişme açısından sistem olumlu geliştiğini düşünmek kolay değildir. Bu konuda plancılar ilk on yıllık uygulamalar içindir:

Planlı dönemde eğitim sistemi, (i) ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerektirdiği nitelik ve niceklikteki insangücü yetişirme, (ii) fertlerin bilgi maharetlerini artırarak ve değer yargilarını etkileyerek kalkınmadan doğan değişikliklere uyumlarını ve kalkınmaya olumlu katkılarını sağlama ve (iii) sosyal adalet ve fırsat eşitliğini gerçekleştirmeye fonksiyonlarının tam olarak yerine getiremiştir. Eğitimde bu fonksiyonları etken bir biçimde gerçekleştirecek köklü bir sistem ve muhteva değişikliği sağlanamamıştır.⁽⁸⁾

demektedirler. Onbeş yıllık uygulamaların değerlendirilmesi ise söyledir:

Toplumun daha ileri bir yaşam düzeyine erişmesinde, önemli bir yeri olan eğitimin, Türk toplumundaki gelişime, yapıcı bir katkıda bulunması çeşitli yönlerde sınırlı kalmıştır...

Bu olgu, okul öncesi eğitimden başlayarak üniversitelere girişe kadar bulunan, özel eğitim kurumları ve özel dersanelerdeki artışla kanıtlanmaktadır. Ortaokul ve lise düzeyinde devlet okullarında başarı oranı yüzde 70'in altında iken, kolejler ve özel okullarda bu oran yüzde 90'in üzerindedir. Yükseköğretimde geçişte paralel eğitim görme, kurslara katılma, baba meslegi ve geliri başarı sağlayan etkenlerdir. Yükseköğretim sınavlarına girebilme umudu bir çiftçi çocuğu için 1 iken, işçi çocuğu için 2.8, esnaf sanatkâr çocukların için 4.7, serbest meslekli uğraşanların çocukların için 6.9, memur çocukların için 8.4, tüccar çocukların için 9.9 ve sanayici çocukların için 34.3'tür.⁽¹⁰⁾

Ne yazık ki olumsuz gelişmeler bu kadar değildir. Okuyan gencin ömrü sınavlarda geçmektedir. İyi eğitim veren okullar, parasız yatılı okul-

lar ve üniversite, sınavla öğrenci seçmektedir. Artık yasa ve planda belirlenmiş eğitim önemli değil. *Düsinme yeteneği gelişmese de gerekli bilgileri belleğinde tutabilen, bir süre saklayabilen, istenildiği anda (sinava) bu bilgileri geri verme becerisini gösterenin ödüllendirildiği bir eğitim biçimi gelişmiştir.*

Genç, okulda kazandığı yeteneklerle değil sınav kazanabilmesine göre değerlendirilir olmuşdur. Başarılı öğretmen de 'sinav kazandıran'dır. Sınav kazanmanın yolu da sınava hazırlık kurslarından geçmektedir. Bu gidişle okulların kapatılıp sınava hazırlık kurslarına dönüşmesi istenirse (!) şaşmamak gereklidir.

Böyle gelişen bir sistem içinde, sınavda sorulacakların dışında bir kitap bir dergi okumanın değeri de kalmamıştır. Okulda ders sayısının çokluğu, gereksiz bilgilerin varlığı, sınava hazırlık çalışmaları gence okuma zamanı bırakmamaktadır. Elli yıllık bir dönemde, yaklaşık olarak nüfusu 2.6 kat, okur-yazar oranı 3 kat artan bir toplumda yayılanan kitap sayısı ancak 2.1 kat artmış ise, (bkz. Çizelge 2) yalnız gençliğin değil, yetişkinlerin de az okuduğu bir toplum ortaya çıkar.

Bir de televizyonun renklenmesi, video, TV de vurdulu kirdili diziler, resimli romanların varlığı düşünülürse, okuma alışkanlığı nasıl kazanılır? Neden kazanılsın?

Yetişkinler ne kendi aralarında ne de gençlere ve çocuklara karşı yeteri kadar hoşgörülü, anlayışlı, sevecen değildirler. Ailede kadının statüsü, erkeğinden çok daha düşüktür; maddi bakımdan emniyette olmak için erkek çocuk tercih edilmektedir; çocukların ailelerine bağımlı olması, çocuğun bağımsızlık kazanmasından önemli tutulmaktadır.(11)

Bugün içinde bulunduğuımız durumla, Cumhuriyet dönemi boyunca çocuklara verdiğimiz eğitim arasında tam bir iyim bildiğini söyleyebiliriz. (12)

Otuzlu yıllarda öğrencisi olmadığı için kapatılan, sonradan yeniden açılmış, planlı dönemlerde sayıları 400'lere ulaşan dinsel okullarda yüzbinlerce genç okumaktadır. Eğitim sisteminiz bu okullarda yasada sıralanın ilkelere uygun: laik, bilimsel ve Atatürkçe eğitim mi vermektedir?

Bir yanda: Kamu yararı her gün yeniden yeniye tartışılmalıdır. ... kamu yaşamına ilişkin hiçbir öneri kutsallık ve tartışılmazlık kılıfı altında ortaya atılamaz.(13) diyen Ataturk ve "demokratik ülkelerde öğrencinin yönetimine katılma-

Çizelge 1. Çağ Nüfusuna Göre Okullaşma Oranları

Okuma çağlığı	1961 - 62 %	1981 - 82 %
İlköğretim	72	83
Ortaöğretim	16	35.3
Yükseköğretim	4	10

Kaynak : Cengiz Çavdar 'Kalkınma Planları ve Eğitim', Somut, 29.4.1983, s. 6.

si genel olarak olumlu bulunmaktadır"(14) görüşünde olan ihtisas komisyonu; öte yanda gençler ve yetişkinler için bugünkü düşünce özgürlüğü, dernek kurma, yönetime katılma kolaylığı!

Bir yanda yasal olarak, gençlere, kızlar için ondört, erkekler için onaltı yaşında evlenebilme, sorumlulukların en önemlerinden olan çocuk sahibi olma ve yetiştirmeye hakkı, öte yanda ancak yirmibir yaşında oy hakkı. Bir yanda Atatürkçülük, öte yanda eskiye özlem, Abdülhamitlere methiye.

NASIL BİR EĞİTİM

Evet, ne istiyoruz gençlerden? Gençleri eğiteceğiz, ama hangi yönde? Devlet eliyle hem Atatürk'ü hem de Osmanlı hayranı gençlik mi yetiştirmek istiyoruz? Biliyoruz ki yetişeceğimiz genç, yarının toplumudur. Öyleyse nasıl yarınlar istiyoruz? Haline süküreden, niçin nasıl neden sorularını sormayacak, çağdaş bilgi ve teknolojiden uzak, öğrenmeye kapali, giderek içine kapanacak genç yetiştiyor, hoşgöründen, yenilikten ve çağdaşlaşmaktan uzak bir toplum mu istiyoruz?

Toplum sürekli canlı kalabilen bir sistemdir. Ancak yenilenmemeyi biceremeyen, çağdaşlaşmayan toplumlar canlılığını yitirirler. Cumhuriyetimizin kalıcılığı, yenieye, sürekli yenilemeye açık olabildiği yani çağdaşlaşabildiği ölçüde artar.

Çağdaşlaşma, düşünce düzeyinde, Atatürkçülüğün kendisidir. Uygulama genelde genç okumaktadır. Eğitim sisteminiz bu okullarda yasada sıralanın ilkelere uygun: laik, bilimsel ve Atatürkçe eğitim mi vermektedir?

Bir yanda:

Kamu yararı her gün yeniden yeniye tartışılmalıdır. ... kamu yaşamına ilişkin hiçbir öneri kutsallık ve tartışılmazlık kılıfı altında ortaya atılamaz.(13) diyen Ataturk ve "demokratik ülkelerde öğrencinin yönetimine katılma-

Çizelge 2. Okur - Yazar Oranları ve Kitap Yayınlama

Yıllar	Nüfus (milyon)	Okur - Yazar %	Yayınlanan kitap sayısı
1933	17	22	2003
1980	45	70	4318

Kaynak : Uygur Kocabəşoğlu 'Ne Kadar Okumalı', Bilim ve Sanat, No. 31, Temmuz 1983, s. 4-6.

Çizelge 3. Planlı Dönemde Eğitim Yatırımları (indeks sayıları olarak)

Yıllar	Toplam yatırımlar	Eğitim yatırımları	Eğitim yatırımlarının payı (indeks sayı)
1963 *	100.0	100.0	100
1970	211.2	203.5	95.3
1980	7941.6	2788.3	34.3
1982	15160.0	6113.1	40.6
1984 **	28955.6	12103.9	42.2

* 1963 - 1982 verileri için kaynak: Cengiz Çavdar 'Kalkınma Planları ve Eğitim', Somut, 6.5.1983, s. 6.

** 1984 yılı indeks sayılarının hesabı için kullanılan kaynak: Board of Educational Activities in Turkey 1981-1984 Ankara: Milli Eğitim Genelkâz ve Spor Bakanlığı

tünlük içinde gençliğin eğitimi ile ilgili öneriler söylece sıralanabilir.

I. Yeni Bir Disiplin Anlayışı Geliştirilmelidir

Bireyin bağımsız bir kişilik kazanma süreci, çocuk okula gitmeden aile içinde başlar. GelenekSEL aile düzenimizde dayak en yaygın disiplin aracıdır. Oysa:

Cocuğun yalnız kaldığı zamanda da kendi kendini idare edebilmeyi, doğruya yanlış ayıratmamayı, kendi başına karar vermemi öğretmek... (16)

ve "evde okulda egemenliği sürdürmen katı, baskıcı ve buyruk tutumları yumuşatmak gerekmektedir."(17) İnsana değer veren demokratik bir toplum için, önce çocuğa değer veren, ailede ve okulda çocuğun hak ve özgürlüklerini gözeten bir eğitim uygulanmalıdır. Öğretmenler, yöneticiler bu anlayışla yetiştirilmelidir. Yoksa "dayağı bol bir toplumda demokratik yaşama kolay gelemez." (18)

II. Eğitime Gereken Önem Verilmelidir

Deyletimizin yasama, yargılama ve yürütme gibi üç temel işlevi vardır. Yürütme işlevinin sorumlusu hukumettir. Hükümet politikası eğitim yatırımlarını belirler. (Çizelge 3) Görüldüğü gibi toplam yatırımlara göre eğitim yatırımlarının payı, planlı dönemler ilk yıllarındaki yüksek oranını koruyamamıştır. Bu rakamlar eğitime verilen önemini uygulamadaki gerçek göstergesidir.

Son yıllarda eğitim yatırımları, toplam yatırımlar içindeki payı az olduğu gibi eğitim bütçesinin, genel bütçe içindeki payı da beklenenden çok azdır. Kisitsı bütçe ve sınırlı yatırımlarla nereye varılır? Nüfusumuz hızla çoğalmaktadır. Okula gidemeyecek milyonlarca genç vardır. Okullardaki araç gereç dağılımı yetersiz ve dengesizdir. Okullaşmayı artırmak, eğitimde fırsat ve olanak eşit-

liğini kurmak için binlerce yeni okulun açılması, öğretmen-rehber-uzman-okul yöneticisi yetiştirilmesi, araç-gereç sağlanması gereklidir. Yani bu iş "eğitime yatırım"asıdır. Yatırımlarda öncelik kırsal bölgelerde, az gelişmiş bölgelerde, en azından sekiz yıllık eğitimi ve yaygın eğitimi Türkiye düzeyinde genelleştirilecek yönde olmalıdır. Yatırımlar, eğitim sistemini, bireylere kendi kendine öğrenme yeteneğini verecek ve üniversiteleri öğrenmemi yapamayacak olanları da yaşamalarını kolaylaştıracak bir beceriye hazırlayacak biçimde geliştirici yönde olmalıdır.

Harcamalar ve yatırımlar eğitim-öğretim işlevinin temel öğelerinden biri olan "öğretmen"i kira derdinden, geçim sıkıntısından, ek gelir arama çabasından kurtaracak ve öğretmenlik mesleğinden kopmasını önleyecek yönde olmalıdır.

Eğitim harcamalarıyla eğitim yatırımları yaygın eğitimi, eğitim araştırmalarını ve kitle sporunu da yaygınlaştırıcı yönde olmalıdır.

YAYGIN EĞİTİM

Çağımızda bilgi her yıl artmakta teknoloji her gün gelişmektedir.

İleri teknoloji, mesleklerin yapı ve kapsamını öylesine değiştirmiştir ki, şu anda çok geçerli gözüken becerilerin yarın hiç bir alıcı bulunmayabilir. (19)

Bu nedenle genç ya da yetişkin, her an yeni bir beceri kazanmak ve bilgisini tazelemek isteyebilir. Bu durumda başvuracağı yer yaygın eğitim kurumudur. Ayrıca bireylerin ve ailelerin örgün eğitim eksikliğini kapatacak bir eğitim biçimidir yaygın eğitimi.

Yaygın eğitim olanakları, yetişkin eğitimcilerin sayı ve nitelikleri artırılmalı, kırsal kesime, geri kalmış yörenelere dek bu hizmet yaygınlaştırılmalıdır.

Eğitim her yerde her zaman herkes için yapılmalıdır. Eğitim işyerin-

de, kahvede, sendikada, dernekte, spor kulübünde, askerde, cezaevinde, kırda, kente her yerde olur. Televizyonla, radyoya, basın aracılığıyla her zaman olur. Öğretmen-din adamı-muharrıf işbirliği, TV program yapımı-çi-eğitimci işbirliği, basının katkıları ve devletin olanaklarının esgüdümü sağlanarak bir bütünlük içinde herkesin her yaşta eğitilmesinin yolları aranmalıdır.

Okullar, ders saatleri dışında hafıza sonlarında ve hatta geceleri de olağanlarını kullanıma açık tutmalı, topluma rehberlik etmelidir.

ARAŞTIRMA

Hiçbir sistem sorunsuz olamaz. İstenen, sistemin sorunlarını bilip çözümlmeye çalışmasıdır. Sorunların saptanmasında, yeni bilgiler üretip çözüm yollarının bulunmasında gecriyi yollardan biri bilimsel araştırmadır. Milli Eğitim Bakanlığı üniversitelerle işbirliğini yoğunlaştıracak, eğitim alanındaki araştırmalara yeterli destek vermelidir.

KİLE SPORU

Bedensel, ruhsal ve insan ilişkilerini geliştirici özelliği olan, gençleri kötü alışkanlıklardan uzak tutan "spor'a önem verilmelidir. Daha az yatırım gerektiren kitle sporuna yönelik tüm okulların spor salonlarının gençlik hizmetine sunulması sağlanmalıdır. Genç sporcunun eğitim sisteminden kopmadan spor yapmayı sürdürmesi teşvik edilmelidir.

III. Eğitim Sisteminde Yönetim Çağdaşlaşmalıdır

Eğitim hizmetlerinin yürütülmüşen doğrudan sorumlu olan kurum Milli Eğitim Genelkâz ve Spor Bakanlığıdır. Bakanlık sistemin kaynaklarını harekete geçirerek eğitim-öğretim hizmetlerini yürütür. Uygulamaları denetler, yerinde ve gereklen değişiklikleri yapar. Bu işlevlerin etkin ve verimli bir biçimde yürütülmeli-

si, çağdaş yönetim tekniklerinin kulanıldığı ölçüde artar.

DPT'nin 1973 yılındaki değerlendirmesine göre:

Milli Eğitim Bakanlığı ve eğitimle ilgili diğer kuruluşların idari yapıları ve personel durumları Plan ve programlar da öngördür. Eğitim politikalarının uygulanması için gerekli iç planlama, program geliştirme ve benzeri işlemlerin yapılmasını sağlamaktan uzak bulunmaktadır.⁽⁹⁾

Bu durum Bakanlıkta çalışan personelin niteliğiyle ilgili görünse de daha çok bir yönetim sorunudur. Günüümüzde bu yönde yapılacak değerlendirmeler de ne yazık ki farklı bir sonuç vermeyecektir. Doğru, yansız ve zamanında karar alınabilmesi, personelin daha etkin ve verimli çalışabilmesi için aşağıda belirtilen üç konudaki uygulanmaya öncelik verilmelidir.

YÖNETİM BİLİŞİM SİSTEMİ

Eğitim sisteminde çalışanlarla ilgili bilgilerin, okul-öğrenci istatistiklerinin toplanması, saklanması ve yönetimin hizmetine sunulması için bilgisayarları devreye sokacak bir "Yönetim Bilişim Sistemi" kurulmalıdır. Bu sistem, karar vermede, uygulamada, denetirmede, müdür gibi yönetim görevlilerine getirileceklerin yeteneklerine, deney ve bilgi birikimlerine göre seçiminde yararlı ve etkili olacaktır.

Yönetim Bilişim Sistemi ile bakanlık neyin, nerede, ne kadar olduğunu, kimlerin hangi nitelikte ve nerede çalışıklarını bilecek ve kaynakları dengeli olarak kullanabilecek, doğru ve yerinde kararları daha çabuk alabilecektir.

TALIM TERBİYE KURULU

1926 yılında kurulan Talim Terbiye Kurulu'nun 14.12.1983 tarihli ve 179 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile yeniden belirlenen, görevlerinin bir bölümü özelte sunlardır: Bakanlıkça hazırlanan eğitim ve öğretim ile ilgili kanun tasarılarına tütük ve yönetmeliklere son şeklini vermek; Yasama organının çıkaracağı eğitime ilgili yasa tasarıları hakkında görüş bildirmek; Eğitim hareketlerini izleyerek değerlendirilmek; Ders ve yardımcı ders kitapları hazırlamak ya da bu kitapları seçmek, Eğitim Sistemi, eğitim plan ve programlarını bütün ders araç ve gereçlerini araştırmak, geliştirmek ve uygulama kararları Eğitim ve Öğretim Yüksek Kuruluna sunmaktır.

Kurulun kimi kararları Bakanlık

onayı ile hemen uygulanmakta, kimi kararları ise Eğitim ve Öğretim Yüksek Kuruluna (ⁱ) gitmektedir.

Talim Terbiye Kurulunun başı, üyelerin niteliğine ve iş yüküne bağlı olduğu gibi, Kurulun hükümetin siyasal tutumunun etkisinde kalınan, eğitim sistemimizin yasalarda belirtilen amaç ve ilkeleri doğrultusunda karar alabilme ve öneriler geliştirebilme gücüne de bağıdır. Bakanın emriyle Kurul üyesi olan, yine bu emirle bu üyeliği kaybedecek personelin, siyasal etkiden bağımsız davranışması kolay değildir. Ayrıca kurula verilen görevlerin çokluğu ve eğitsel konuların niteliği de gözönüne alındığında, Kurulun şimdiki yapısıyla bu görevlerin üstesinden gelmesi çok zordur. Kurulun, tüm görevlerini yerine getirebilecek ve hükümetin siyasal gücünden etkilenmeden, bağımsız kararlar alabilecek bir biçimde yeniden oluşturulması gereklidir.

DEMOKRATİK YÖNETİM

Yetkilerin, sorumlulukların uygun bir biçimde paylaştırılması etkinliği artırır. Yöneticiye ulaşan bilgilerin herkese açık olması, karar almada kamuoyuna ve sistemde çalışanların görüşlerine değer verilmesi, uygulamaların başarısını artırır.

Bakanlıkta genel müdür ve daire başkanlarının yetki ve sorumlulukları artırmalıdır. İl ve ilçelerde bakanlığa bağlı müdürlüklerle her düzeydeki müdürlüklerin yerel ihtiyaçlara göre daha bağımsız ve çabuk karar vermeleri sağlanmalıdır.

Okul-aile işbirliği etkinleştirilmeli, giderek okul yönetimleri de demokratikleştirilmelidir.

Gençler, öğretmenler, düşünürler sistemi demokratik bir ortamda değerlendirme bilimci, eleştirebilmelidirler. Kamuoyu uygulamaların yasalarla, amaç ve ilkelerle göre olup olmadığını izlemeli, bilmelidir.

Gençler, ailesi, okulu, yönetimi demokratik olan bir toplumda gerçek kimliklerine ulaşır ve daha iyi yarınlar için habercisi olurlar. Toplumu düşündere ve yenilikte genç tutarlar.

şur. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı, YÖK Başkanı ile Talim Terbiye Kurulu Başkanı da kurul toplantısına katılır.

- (1) Özcan Köknel, *Bugünün Gençliği*. İstanbul: Borak Matbaası, 1970, s. 3
- (2) Rıdvan Ege, "1985 Yılında Gençliğin Sorunları", *Milliyet*, 9.1.1985, s. 2
- (3) Milliyet "Büyük Gençlik Araştırması", *Milliyet*, 31 Mart - 5 Nisan, 1985.
- (4) DPT İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası, 1967, s. 162.
- (5) —— Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl). Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası, 1963, s. 441-442.
- (6) —— Yeni Strateji ve Kalkınma Planı: Üçüncü Beş Yıl 1973-1977. Ankara: Yayıml No. DPT: 1272, 1973, s. 717.
- (7) —— Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983. Ankara: Yayıml No. DPT: 1664, 1979, s. 455-456.
- (8) —— 1973, s. 109.
- (9) —— 1973, s. 715.
- (10) —— 1979, s. 149.
- (11) Çigdem Kağıtçıbaşı, *Çocuğun Değeri*. İstanbul: Gözlem Matbaacılık Koll. Şti., 1981.
- (12) Türker Alkan, "Çocukların Eğitimi ve Kapitalizm", *Ulusal Kültür*, Nisan, 1979/4, s. 25.
- (13) Özcan Ozankaya, "Demokrasi Kültürü" Cumhuriyet, 25.5.1985, s. 2
- (14) DPT Yüksek Öğretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara: Yayıml No. DPT: 1155 - OİK: 189, 1971.
- (15) Bahattin Can, "Eğitimin Çağdaş Boyutları", *Somut*, 11.3.1983, s. 6
- (16) Meral Çulha, "Kimlik Sorunu Bağımsızlıkla Çözülebilir", *Cumhuriyet* Gençlik Eki, 5.1.1985, s. 11.
- (17) Atalay Yörükoglu, "Geleneksel Eğitim Gençlik ve Eylemcilik", *Ulusal Kültür*, Nisan 1979/4, s. 14.
- (18) Gülsen Karakadioğlu - Atalay Yörükoglu ile röportaj, *Somut*, 8.7.1983, s. 6.
- (19) Ali Baykal, "Gençliğin Eğitimi", *Cumhuriyet* Gençlik Eki, 3.1.1985, s. 8-9.

bizim tiyatro

İkinci dünya savaşında yedi askerin çapak yiyeceksiz ve susuz tutusak edilmesi 11 nci günde kura ile birbirlerini yeme zorunluluğu 60 nci günde kurtarıldıklarında geriye sağ iki kişi bilinci yerinde yüzbaşının yargılanması

YARGI

barry collins'in oyunu
yöneten zafer diper

üsküdar tel 333 06 18 sunat tiyatrosu

"Gel ve Gör" (Klimov)

Vecdi Sayar Sinema Günleri '86'yı Anlatıyor:

27 Ülkeden 80 Film

M.Tali Öngören

Uluslararası Sinema Günleri'nin beşincisi 7-20 Nisan 1986 tarihleri arasında İstanbul'da正在被组织。Sinema Günleri'nin program yöneticisi Vecdi Sayar. Vecdi Sayar'a, bu yılki Sinema Günleri üzerine konuşuldu. Vecdi Sayar önce bu önemli sinema olayının nereden nereye geldiğini anlattı:

"Sinema Günleri 1982'de alçakgönüllü bir film haftası biçiminde başladı. İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın düzenlediği İstanbul Festivali içinde yer alan ve tek bir sinemada, yedi filmin gösteriminden ibaret bir etkinlikti. İkinci yıl, bu film haftasının kazandığı başarıdan cesaret alarak, Sinema Günleri" İstanbul Festivali"nin tüm süresine yayıldı ve bu gösterilerde olağanüstü ilgi gördü. 1984 yılında, Sinema Günleri bağımsız bir senlik biçimini aldı. İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı tarafından düzenlenen Sinema Günleri'nin, ayrı bir zaman dili mine alınması, bir zorunluluk haline gelmişti. Geçen yılı senlik, Sinema Günleri'nin konumunu iyice pekiştirdi. Altı sinemada yapılan gösterileri 125 bin kişi izledi. Yine geçen yıl bir başka yenilik daha gündeme geldi: Şenliğin başlangıcından bu yana ana temasını oluşturan sanat-

lar ve sinema ilişkisi uluslararası bir yarışmanın konusu oldu. İkinci bir yarışma da, Nejat Eczacıbaşı Vakfı tarafından düzenlenen "Yılın en iyi Türk filmi" yarışması oldu. Bu yıl da Uluslararası Altın Lale Yarışması ve Türk filmleri dalındaki yarışma, programın onde gelen bölümüler arasında yer alıyor."

Bugüne dek Sinema Günleri'nin kazandığı büyük ve haklı başarıya karşın, ilk günlerden başlayarak çeşitli eleştiriler de yapıldı. Vecdi Sayar bu eleştirileri şöyle değerlendirdi:

"Bence bu eleştirilerin haksızlığını temel kanıtı, izleyici sayısının yıldan yıla artışı ve seyircinin niteliği. Sinema Günleri'ni sürekli olarak izleyenlerin büyük çoğunluğunu gençler oluşturuyor. Dünya sinemasının pek çok seçkin örneğini Türk seyircisine tanıtmak, bu filmler ve yönetmenlerine ilişkin bilgilerle kamuoyunu aydınlatmak gibi bir işlevi üstlenen Sinema Günleri'nin, seçkin bir tavrı olduğunu düşünmek haksızlık değil mi? Gösterilen filmlerin Türkçeye anında çevrililerinin yapılması, yabancı dil bilen bir izleyici kesimi ile sınırlı kalmak sakıncasının önüne geçiyor.

Olabildiği ölçüde Türkçe altyazılı filmleri de programa alıyoruz. Bu yıl, yedi filmi Türkçe altyazılı olarak sunabileceğiz."

Peki, bir de Sinema Günleri'nin sağladığı yararlar var. Bunların başında kuşkusuz iyi ve nitelikli film izleme olağanının hiç olmasa ilk yıllarda İstanbul seyircisine verilmesi yer alıyor. Ama Sinema Günleri'nin nitelikli filmleri gösterme olanğını vermesi ve üstün bir organizasyonla sunulması çeşitli etkiler de yaratmış olmalı. Bunların neler olabileceğini sordduğumuzda aldığımız yanıt şöyle:

"İlk etki seyircinin beğenisinde, alışkanlıklarında yaratılan etki oluyor. Bunun belki de en açık göstergesi, video kulüplerinden 'macea' film isteklerinin yerini, yavaş yavaş 'yönetmen filmi' isteğine terk etmesi. Yine sonuçta seyircinin düzeyini yükseltecek bir başka etki de sinema dışalı piyasası üzerinde görülmüyor. Dışalılar Sinema Günleri'nin gördüğü büyük ilgiyi şaşkınlıkla izlediler. Sonuçta, Sinema Günleri'nin bir haftasında elde edilen gelir, mevsimin diğer haftalarının gelirlerinin çok ötesine geçince, bir tüccar olarak bu konuda bir

şeyler yapmak gerektiğini düşünmeye başladilar. Bu yıl birkaç dışalimcimiz birden sanat değerini yüksek filmler almak üzere girişimlere başladilar. Nitekim, Sinema Günleri'nde sunulacak filmlerden bir kısmının, önumüzdeki mevsim gösterilmek üzere dışalimcilarımıza satın alınması söz konusu. Bir başka önemli etki de, daha önce Sinema Günleri'nde gösterilmiş kimi filmlein TRT Televizyonu tarafından gösterilmesi. 'Karmen', 'Kanlı Düğün', 'Wilko'lu Kızlar' gibi... Ayrıca, televizyon tarafından satın alınacağını duyduğumuz filmler arasında da 'Danton', 'Ve Gemi Gidiyor' var. Organizasyon açısından Sinema Günleri'nde kazanılan deneyimlerin, Türkiye'de düzenlenecek benzeri etkinlikler için bir birikim oluşturacağımı düşünüyorum."

Bu yılki yeniliklere gelince, Vecdi Sayar elindeki programın sayfalarını karıştırmaya başlıyor.

"Bu yıl programımızda 80 film yer alıyor. Geçen yıl 70 film gösterildi. Katılan ülke sayısında önemli bir artış var. Geçen yıl 14 ülkeden filmler izlemisti. Bu yıl 27 ülkenin sinema ürünleri ile karşılaşacağız."

Ama seyirci bu filmlerin hepsi ni göremediği için geçen yıl, oldukça eleştirmiştir, Sinema Günleri yöneticilerini. Bu yıl da aynı eleştiri ler giderek büyümeye mi?

"Seyircimiz tüm filmleri görmek istiyor. Hepsine de yetişemeyeince, neden bu denli çok film gösteriyorsunuz diye bize kızıyor. Oysa uluslararası şenlikler için kaçınılmaz bir durum bu. Film sayısını yarı yarıya azaltıksa da aynı filmi daha çok sayıda seyirciye ulaştıramılsız şansımız yok. Şenlikler gärticileri bir nitelik taşıdığını, bu filmlerin yapımcıları ancak sınırlı sayıda gösteri ve seyirciye olanak tanırlar. Bu nedenle ancak film sayısını artırarak daha çok sayıda kişisinin, sinema sanatının önemli yapıtlarını seyredebilmesine fırsat yaratabiliyoruz. Temel sorun bence, seyircimizin henüz seçim yapmaya alışmamış olması, Dünya şenliklerinde seyircinin gösterilen filmlerin ancak dörtte bitini, hatta onda birini izleme olağlığı vardır. Çünkü şenlikler temelde bir filmi o ülkeye ilk kez tanıtmayı görevini üstlenirler. Si-

nema yazarları şenlikte izledikleri filmleri kamuoyuna tanıtırlar, dışalimcilar burada izledikleri filmlerden hangilerini satın alacaklarına karar verirler. Ticari piyasadan beklenmesi gereken bir işlev herhangi bir şenlik cevap veremez. Kaldı ki, bizim programımız uluslararası ölçülerde hiç de yoğun değil. Günde dört film izlemeyi göze alabilen deneyimli bir sinema seyircisi bir, iki ekşi ile, şenlikte gösterilecek yabancı filmlerin hemen hepsini görebilir."

Ya bu sinema etkinliğinin İstanbul dışında da, yani diğer ilerimizde de önumüzdeki yıllarda düzenlenip düzenlenmeyeceği sorusuna gibi bir yanıt verilebilir? Vecdi Sayar bu konuda ihtiyatlı davranışır:

"Az önce belirttiğim gibi, filmlerin sahipleri filmlerinin ancak çok az sayıda seyirci tarafından görülmemesini ve filmlerinin ticari şansının zedelenmemesini istiyorlar. Bu nedenle şimdilik böyle bir girişim oldukça zor görünüyor bana. Şenliğin parasal olanaklarının artmasına koşut olarak kimi filmlerin kopyalarının satın alınması, —yine de gayriticileri gösterim zinciri içinde kalmak koşulu ile— başka kentlerde de gösterilmesi konusunda yapımcılarla anlaşmalar yapılabilir.

Uluslararası film şenliklerinin büyük bir çoğunluğu böyle bir amaç taşımaz. Şenliği, ticari piyasayı yönlendirecek bir ortam olarak değerlendirdirler ve bu nedenle de tek bir kente düzenlenmesi sakinca yaratmaz. Bizde ise, sinema ortamımızın kırsılığı böyle bir gereksinimi gündeme getiriyor. Zaten İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı da tüm etkinliklerini ülke çapında yaygınlaştırmayı hedefliyor. Zaman içinde bu soruna da bir çözüm bulunacağına inanıyorum."

Şimdi de bu yılki programın özelliklerine gelelim. Sinema Günleri '86'ının programı gazetelerde yayımlanacağı için burada salt özellikler üzerinde durmakta yarar var. Bir de bu işi kaç kişi yürüttür? Vecdi Sayar'dan son olarak bunları öğreniyoruz:

"Bu yıl genç sinemaya programda ağırlık verdik. Gençlik sorunlarını konu alan ve pek çoğu genç yönetmenlerce yapılmış film-

lerden oluşan 'Sinema ve Gençlik' başlığını taşıyan bir bölümümüz var. Programın öteki bölümlerinde de genç yaratıcılar çoğunlukta. Yarışma bölümünde Cezayirli genç yönetmen Mehdi Charef, Polonyalı Piwowarsky, öteki bölgelerde İtalyan Francesco Nutti, Nanni Moretti, Tunuslu Nacer Khemir, İngiliz Bennett, Newell ve Forsyth. Bir de tabii geçen yılı Cannes Festivali'nin birincisi Emir Kusturica'nın filmleri var. Seyircimizin hemen hiç tanımıadığı ülke sinemaları, bu kez Sinema Günleri'nde yer alıyor. İran'dan, Arjantin'den, Cezayir'den, Nikaragua'dan önemli yapıtlar geliyor. Programdaki filmlerin büyük bir bölümü, uluslararası şenliklerde önemli ödüller kazanmış filmler. Hepsinin burada sıralanması olaksız. Geçen yıl İsviçre Sineması'na ayırdığımız 'Bir Ülke Bir Sinema' bölümünü bu yıl, İngiliz Sinema Yılı nedeniyle, İngiliz sinemasına ayırdık. Türk sinemasından da geçen yıllarda olduğu gibi mevsimin en önemli filmlerinden bir demet sunuluyor. Organizasyona gelince, öncelikle Sinema Günleri'nin yöneticiliğini yapan Hülya Uçansu hun özverili çalışmasının altını çizmek istiyorum. Çok dar bir kadroyla çalışmasına karşın bu işin altından başarı ile kalkıyor. Tüm bir yıl boyunca yalnızca bir yardımcı elemenla bu işi götürüyor Uçansu. Ben defilim seçimi yapıyorum. Şenlik sırasında ise bu kadro altı, yedi kişiye kadar çıkıyor. Kuşkusuz, başta Genel Müdür Aydin Gün olmak üzere, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın tüm görevlileri Sinema Günleri, için değerli katkılarını esirgemiyorlar. Ayrıca, Kültür ve Turizm Bakanlığının desteği de çok önemli.

Şenliğe ilişkin her türlü sorun Atilla Dorsay, Şakir Eczacıbaşı, Onat Kutlar, Hülya Uçansu ve ben den oluşan 'Sinema Danışma Kurulu'nda görüşüliyor. Tabii söylemeye gerek yok, Onat Kutlar'ın katkısı bir danışma kurulu üyeliğinin çok ötesine varıyor. Vakıf Yönetim Kurulu'nda Sinema Günleri'nin temsilcisi konumunda olan Kutlar, tüm organizasyonda bir supervisor gibi görev almaktla kalmıyor, A' dan Z'ye tüm konularda bizimle birlikte çalışıyor. Kısacası Sinematek günlerinin coşkusunu yaşıyoruz yeniden" ●

AMSTRAD ve ATARI

Kalem 071
BİLGİSAYAR ve YAN ÜNİTELƏRİNİ
EN UYGUN FİAT ve KOŞULLARLA
BULABİLECEĞİNİZ

DENEYİMLİ ve UZMAN BİR KADRO'nun
HAZIRLATIĞI İŞ PROGRAMLARI ARASINDA
İHTİYAC DUYDUGUNUZ PROGRAMLARI
TEMİN EDEBİLECEĞİNİZ

HER ZAMAN YANINIZDA GÜVENİLİR DOST
ERBAY Bilgisayar Paz. ve Tic.Ltd.Şti.
SÜMER SOKAK 12/6 YENİŞEHİR-ANKARA
Tlf: 300337

YÖN YAYINLARI

TERSİNE DÜNYA
Orhan Kemal

YERYÜZÜ AŞKIN YÜZÜ
OLUNCAYA DEK
Adnan Yücel

İKTİSAT MATBAASI

Kalem 073
• Her tür baskı işleri
"Bu kadar titizini görmediniz!"

Salih Paşa Cad. Merkez Han 47/10
Gaziösmanspaşa-İSTANBUL
Tel: 578 45 47

Fergun ÖZELLİ
BURALARDAN GITMELÝYIM
Şiirler

GÜNDEM YAYINLARI

Isteme Adresi:
1754 Sok. 10/7 Karşıyaka-İZMİR

Kalem

basın yayın dağıtım tanıtım
ticaret ve sanayi limited sti.

DÜNYA ŞİIRİ ANTOLOJİSİ!

Hazırlayanlar:
ATAOL BEHRAMOĞLU
ÖZDEMİR İNCE

SÖYLEM YAYINLARI

SÖYLEM

Konur Sk. 13/7, Kızılay - ANKARA

Genel Dağıtım: YADA

Kalem 072

KALEM YAYINLARINDAN ÇIKTI

Caz
Hüsnün Mizgârı
Derleyip Çeviren:
Feride ÇİÇEKÇİOĞLU
Önsöz:
Ahmet Telli

*lennon
anlatıyor*

H. Montgomery Hyde

PORNOGRAFINİN TARIHİ

BİLİM VE SANAT KİTAPLARI

BARİŞ

için yazdilar çizdiler

Barış Seçkisi
Derleyen: Haluk Gerger

BİLİM VE SANAT

900 TL.

MART AYI KİTAPLARI

3000 liraya kadar istekler ödemeli ve yüzde 20 indirimli olarak karşılanır. Tek istekler için posta pulu gönderiniz. Cumhuriyet Kitap Kulübü ve Yarın Abone Kulübü üyeleri kulüplerden edinebilirler. Genel dağıtım: Etkin Dağıtım (527 60 11, İst) Yazışma adresi, BİLSAN İstanbul İlişki Bürosu, Mollafenari Sok. Nadir Han, Kat. 5, Cağaloğlu, İstanbul.

1250 TL

1986 ULUSLARARASI BARİŞ YILINDA TÜRKİYE'DEN DÜNYA BARİŞ GÜÇLERİNE VE HALKLARA ARMAĞAN

BARIŞ İÇİN YAZDILAR ÇİZDİLER

21 aydın, sanatçı, bilim adamı ve 10 karikatüristin derleme, 192 sayfa, ofset basım, 900 lira
24 OCAK'IN 6. YILDÖNÜMÜNDE

"İŞBITİREN EKONOMİ"

Liberalizm, Devlet Müdahalesi ve 24 Ocak İlhan Selçuk'un Önsözünü yazdı, Sadun Aren, Gürel Tüzün, Sinan Sönmez, Oğuz Oyan, Alpaslan Işıklı, Yakup Kepenek, Aziz Konukman, Namık Özcan'in çeşitli boyutlarıyla inceledikleri Türkiye Ekonomisinin son beş yılı ve "işbitirilen" halk. 275 sayfa, 1250 lira

ÜNİVERSİTE ÇIKMAZI

Yüksek Öğretim Davaları Güney Dinç
YÖK'ten buyana üniversitelerde süren öğretim üyesi, araştırmacı kıyımının İzmir kesiti. Atılan eğitimciler ve açtıkları davalar. YÖK'ün yasaları tanımaz uygulamalarına karşı verilen savaşının bir belgesi.

TOPLUM VE BİREY

Sovyet Toplumsal Ruhbilimi A. V. Petrovsky
Türkçesi: Caner Fidaner, Hüray Fidaner
Psikoloji alanında ülkemizde şimdije kadar yalnızca Freud, Reich ve ardıllarının çalışmaları yayınlanmıştır. Bilimsel psikoloji çalışmalarına ilişkin Türkçeye ilk kazandırılan kitap.

YARIN YAYINLARI

YENİ ÇIKAN KİTAPLAR

GÖRÜLMÜŞTÜR

Hapisane Mektupları 1981-1986
750 lira.

SİYONİZM VE FILİSTİN TRAJEDİSİ

Hazırlayan: Refik Kara, 500 lira.

ÖĞRENCİ KİYIMI

Gelecekleri Yokedilen Onbinlerce Üniversite Öğrencisinin Öyküsü
Selim Demirci, 250 lira.

ÖĞRENCİ DERNEKLERİ

Toplumsal Yaşama Katılım İçin
Serdar Can, 300 lira.

GELECEK AYIN KİTABI

Çağdaş Sömürgecilik ve
Emperyalist Yayımla Örneği:
GÜNEY AFRIKA CUMHURİYETİ
Hazırlayan: Gürhan Uçkan

YAYINCILIĞIN
GENÇ ADI

Tek istekler için posta pulu gönderiniz. 3000 lirayı aşan istekler yüzde 20 indirimli ve ödemeli olarak gönderilir. Cumhuriyet Kitap Kulübü ve Yarın Abone Kulübü üyeleri kulüplerden edinebilirler.
Yazışma adresi: Mollafenari Sokak, Nadir Han, Kat: 5, Cağaloğlu - İstanbul.